

32306

LITURGICA

SAU

SERVICIUL DIVIN

AL

BISERICEI ORTHODOXE

PRELUCRATA

DE

IEROMONACHUL GABRIEL RASCANU

PROFESOR DE LITURGICA, MORALA SI PASTORALA IN SEMINARIUL
CENTRAL DIN BUCURESCI.

BUCURESTI

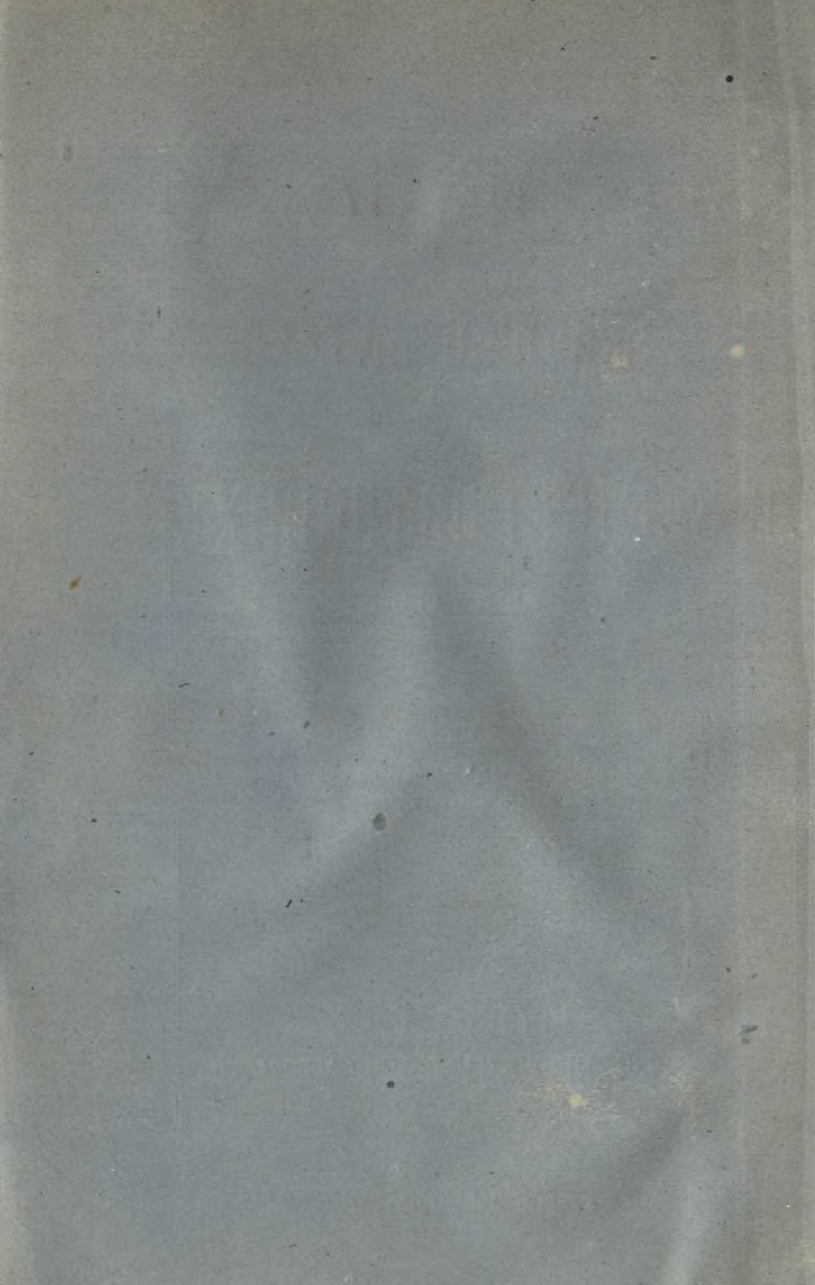
GRAPHIA CURTHI, (LUCRATORII ASSOCIATI)

12, PASSAGIUL ROMAN, 12.

1876.

Preciul 2 lei noi

1954

LITURGICA

SAU

SERVICIUL DIVIN

AL

BISERICEI ORTHODOXE

PRELUCRATA

DE

IEROMONACHUL GABRIEL RASCANU

PROFESOR DE LITURGICA, MORALA SI PASTORALA IN SEMINARIUL
CENTRAL DIN BUCURESCI.

138-935
don

47973

BUCURESTI

TYPOGRAPHIA CURTII, (LUCRATORII ASOCIATI)

12, PASSAGIUL ROMAN, 12.

1876.

D

Exemplarele ce nu vor purta sub-semnătura mea,
vor fi contestate, și editorii lor urmăriți conform legii

ÎNALȚ PREA-SANTIEI-SALE

ARCHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

AL

MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Ț. Ț. Țosit

DEDICA ACEST MANUAL

IEROMONACH GABR. RASCAN

Profesor la Seminariul central din București

PREFACIA

Lipsa totală ce se simte în prezent de o carte scolastică pentru studiul liturgiceî, adaptată pre cât se pôte cu trebuințele classelor, în care conform programmeî actuale se predă o asemenea materie, justifică pe deplin darea la lumină acestuî micu manual.

În expunerea și tratarea materieî, m'am silit a evita pe de o parte cestiunile dificile, pre cum și a înlătura din ea, cu desêvêrsire părțile ce aparțin plemiceî Bisericescî, iar pe alta a profunda subiectele și a le basa pe date din St. Scriptură, din St. parinți și scriitori Bisericescî, ceea ce face ca acest manual să presinte ôre-cum un progresu în vedere cu altele ce au fost mai 'nainte, și care acuma, dacă nu au dispărut cu totul, au devenit cel puțin fôrte rarî, și nepractice pentru elevi și profesor.

Depun dar acêstă mică lucrare, ca un obol pe altarul Bisericeî nôstre, rugând pe D-deu, ca cele scrise în ea, să nu serve de cât pentru lauda și mărire numeluî sêu, și spre desceptarea dorinței și în alți frați și colegi de a lucra mai departe și cu mai multă sciință pe terenul liturgiceî.

IEROMONACHU GABRIEL RASCANU.

Bucuresti, 1876 Febr.

TABLA DE MATERIE

LITURGICA SĒU SERVICIUL DIVIN A BISERICEI ORTHODOXE

	Pag.
Scopul și cuprinderea liturgiceii	1
Originea serviciului divin și a servitorilor lui.	2
Episcopul.	4
Lucrările sante ce se seversesc de Episcop	6
Presbyterul și lucrările sante cele pôte sevēși	7
Originea Protoiereilor, iconomilor, seyclarilor syn- cellelor, Protosyncellor și Archimandriților	10
Diaconi	12
Hypodioconi	14
Vesmintele sanțite și originea lor	16
Vesmintele Diaconesci	17
Vesmintele Preotesci	19
Vesmintele Archieresci	20
Semnele ce însociesc lucrările sante Archieresci.	26
Despre Biserica și numirea ei	27
Înpărțirea Bisericeii	30
Accesoriile Bisericeii	31
Altariul și obiectele ce se afla în el	31
Partea din Midilocul Bisericeii	36
Tinda (Narthica)	41
Porticul	43
Sânțele vase	43
Sânta Evangelie	46
Evangeliile Apocriphe și numărul lor.	47
St. Cruce	48
Despre Icone	51
Lumină	52
Faemaere	53
Prescure	54
Clopote	55
Clopotnițe	57
Cărțile întrebuintate în serviciul divin	58
Despre traducerea cărților în limba Româna	63
Rugăciunile veche, și autorii lor computorii	65

	Pag.
Colecțiunea vieților sântilor	66
Originea rugăciunelor dîlnice și numărul lor	67
Obiectul și arangeamentul rugăc. dupe zilele septemânei.	69
Timpul când se începe solemnitatea serbătorilor, și persoanele ce sa ocupat cu regularea tipicului	71

PARTEA A II.

Despre rugăciunile din toate zilele. Rugăciunile cu care se începe tot serviciul divin	72
Care din rugăciunile vechi a ramas în Biserica și cum se numia în anticitate	77
Rugăciunea óra a IX-a.	78
Rugăciunile ce se încep în Altariu și se finesco iarăși în Altariu.	81
Rugăciunea de sară (Vespera) antica	81
Rugăciunea de sară din present.	83
Litanie séu Litie	86
Rugăciunea După-Cinare ('Απόδειπνον).	87
Originea adunărilor nocturne, serviciul demineței la început, și desvoltarea lui prin sec. a IV-lea	89
Celebrarea sambetei, timpul când s'a schimbat Sambată în Domineca, celebrarea Rugăciunei Mediū-noptii atât de sâmbata cât și de Dominecă	94
Rugăciunea Mediū-noptii	97
Rugăciunea Mâneacărei.	99
Canonele.	103
Laudele	108
Ora I-a	109
Ora III-a	112
Ora VI-a.	113
Liturgia.	115
Biserica orientală orthodoxe posedă IV Liturgii	117
St. Liturgie în forma primitivă	120
Partiele Liturgiei. Proscomidia	120
Serviciul Proscomidiei	122
Liturgia Catehumenilor în forma primitivă	125
Liturgia Catehumenilor dupe forma din Liturgiar	128
Istoricul in scurt a ymnului Trisagion.	436
Alleluia	133
Liturgia credincioșilor în forma primitivă	136
Liturgia chredincioșilor din timpul present.	141
Despre symbolul credinței.	145
Sântirea Sântelor Daruri	153

	Pag.
Finitul st. Liturghii	157
Adorațiunea st. Eucharistei în altariu.	159
Communecarea cu st. Eucharistie	160
Simnificația câtor-va lucrări în st. Liturgie	162

PARTEA III-a

<i>Despre serbători.</i>	164
Impărțirea serbătorilor	165
Serbătorile nemutabile, Nascerea lui Christos	168
Serviciul divin la serbarea Nascerei Domnului.	173
Botezul	174
Serviciul din ziua Botezului Domnului	177
Intempnarea	178

SERBATORILE PRE ST. FECIORE MARIEI.

1) Buna-vestire, II adormirea, III Nascerea și IV Duce- cerea ei în Templu.	180
Causa înființării serbatorilor în onórea Pre st. Fe- ciórei	182
Schimbarea la față	184

SERBATORILE MUTABILE

St. Paschă,	185
Disputa pentru ziua serbării st. Pasci	187
Serviciul divina st. Pasci	190
Domineca Floriilor	193
Dominecele cincî-decimei	194
Inalțierea	196
Pogorirea st. Spirit	197
Domineca tuturor sanților.	199

SERBATORILE SANȚILOR

Serbătórea st. Apost. Petru și Paul.	199
Originea serbătorilor în onórea Martyrelor	200
Originea serbătorilor în onórea mărturisitorilor și al- tor bărbați sânti.	202
Despre serbarea Ingerilor.	202

PARTEA IV.

	<u>Pag.</u>
Posturile	203
A) Postul cel Mare	204
Postul mare ar fi observat în anticitate de întreaga Biserică 40 de zile, s'eu nu ?	206
Cauza pentru ce Biserica orthodoxă ține Postul mare 7 săptămâni ($7 \times 7 = 49$), iar nu 40 de zile, dupre cum 'l arăta numire de patrudecime.	207
Numirea săptămânei a șaptea și f rma ei de postire.	209
Serviciul divin din patrudecime.	209
Modul cum se sevêrșese în patrudecime rugăciunea și unde a fost regulate pentru întâia-ora	211
Liturgia cea mai nainte sântită	213
Serviciul liturgiei celei mai nainte sântite	215
B) Postul St. Apostoli	218
C) Postul Adormirei	218
D) Postul Nascerei Domnului	219
Postul Mercurei și a Vinerei	220

LITURGICA

SAU

SERVICIUL DIVIN

AL

BISERICII ORTODOXE

§ 1. SCOPUL ȘI CUPRINDEREA LITURGICII.

Scopul serviciului divin este ca să sântescă nu numai totă viața noastră, începându de la naștere și pînă la finitul vieții, dar să ne ajute și după mörte. De aceea este o datorie obligătoare pentru fie-care creștinu de a participa la acestu serviciu, spre a se sânti prin elu. Căci dacă din indeplinirea aceștii obligațiunii rezultă progresul nostru în viața spirituală, apoi neîngrijirea lui ne va conduce la necunoscerea celor mai sante datorii către D-đu.

D-đu a bine-voitu ca noi creștinii să fim următori ai legii ceî noă, adică ai spiritului, iar nu ai literii, căci litera omöră, iar spiritul face viu (2 Cor. 3, 6); prin urmare trebuie să respundem scopului Bisericii și să întörcem totă luarea aminte la însemnătatea

simbolelor, obiectelor și orânduielelor Bisericesci, prin care (semne vădute) ni se dă darul divin cel nevădut (1).

În vedere cu importanța și utilitatea materii ce trebuie a se trata în liturgică vomă vorbi :

- I. Despre serviciul divin în genere , și despre sevêrșitorii lui;
- II. Despre serviciul divin din tôte ȃilele ;
- III. Despre serviciul divin în sêrbătorile mari ;
- IV. Despre serviciul divin în patru-ȃcime (postul mare).
- V. Despre serviciul divin în diferite casurî din viêta omului.

I. SERVICIUL DIVIN ÎN GENERE

§ 2. ORIGINEA SERVICIULUI DIVIN ȘI SEVÊRȘITORII LUI.

Originea serviciului divin se află în st. scriptură : așa în vechiul Testament în cartea a 3-a a lui Moisi numită «Leviticu» se vede că însuși D-ȃeu a ordonat Israelitilor tôte ceremoniile religiöse (2). De asemenea în Noul Testament Iisus Christos a instituită în Biserică mysteriul Eucharistii (3) și al Botezului (4) și multe altele, după înviere, în timpă de 40 ȃile arêtându-se Apostolilor și *grăind lor cele de împaraȃia lui*

(1) În ajutoriū spre acêstă se luăm scrierile bărbaȃilor anticî ai Bisericii. și anume pe a St. German II † în secul XIII) și Simeon Thesalonicul († 1424) ect. ; pe care se bazeze și scrierile celor mai moderni precum scrierile Anglesului Josiph Bingham, sub titula „*Origines sive antiquitates ecclesiasticæ*” și alti. (2) Levit. Cap. 16. (3) Marc. 14. 23. (4) Mat. 28. 19.

D-zeu (1). Acele aședeminte trecându de la Apostoli, prin tradiție, au venit pene la noi, după cum dice și St. Basiliu cel Mare în Canon 91 : « *Unele ceremonii le avem din învățura înscris, iar altele din tradiția ce ni s'a predat în secret, provenită de la Apostoli ; și unele și altele au aceeași tărie în privința adorării lui D-zeu* ». În fine înființatorul serviciului divin în Noul Aședemint este Domnul nostru Iisus Christos, care ca *Archieu etern* (2) și *servitoriu celor sante* în cortul cel adevărat (3), tot-d'a-una este înaltul lui administrator.

Iisus Christos puind bazele serviciului divin și învățându-ne a ne închina Tatălui cu spiritul și cu adevărul, a încredințat organizarea mai departe a Bisericii st. Apostoli, cari se și numesc *servitori și iconomi ai misteriilor lui D-zeu* (4). Apostolii au predat puterea spirituală de a sânti pre alții, precum și conducerea mai departe a serviciului divin la succesori lor, cari sânt Episcopi ; după cum dice Apostolul Paul în epistola sa către Tit : « Pentru acesta te am lăsat pre tine în Creta, ca cele ce lipsescu să le împlinesci și să aședi prin cetăți preoți dupe cum ți-am ordonat » (5) Apostolii au instituit pre diaconi, alegându-i dintre Chreștini cei mai demni, duple cum se dice în epistola lui Paul către Timotheu : « *Diaconi asemenea să fie onestți, nu limbuți, nu dedați vinului, nu căutând câștig rușinos.* » (6) și așa s'au format 3 tagme de servitori sântiți : **Episcopi, presbyteri și diaconi**, care toți s'au numit Uleru, (de la *κλήρος*), ce însemnă *sortă*. Tot ast-fel

(1) Fapt. Apost. I. 3. (2) Ebrei VI 20. (3) Ebr. VIII 2. (4) Corinth. 4. 1. (5) Tit. 1—5. (6) Tim. 3, 8.

se numiau în legea veche leviți, pentru că ei erau considerați ca *sórtá Domnului*, adecă că partea și sórtá (1) lor era Domnul.

Cu înmulțirea credincioșilor s'a înmulțit și treptele inferioare de servitori Bisericesci și anume : hypodiaconi, anagnosti, cântăreți etc., despre cari amintesc și canon. 69 Apostolic, numindu'i pe toți *Clerici*; (2) însă spre distincținne de Episcopi, Presbyteri și Diaconi, ce se numiau sântiți servitori, acestia se intitulañ numai servitori Bisericesci.

EPISCOPUL

§ 3. ORIGINEA INSTITUIREI EPISCOPIILOR.

Originea instituirii Episcopilor se află în Faptele Apostolilor ; așa Ión Evangelistul (care de mulți se consideră ca autorul aceștii instituirii) (3) a pus Episcop la Smirna pe Vucol, Evang. Marcu la Alexandria pe Annian ; Apost. Paul la Ephesù pe Timotheu, și în Antiochia Evodiù a fost cel întâi Episcop, după care ar fi urmat St. Ignațiu ca episcopù (4).

Trépta de Episcop este trépta cea mai înaltă în Biserică ; și cum că acéstă tréptă diferă de a Preotului să demonstră din Canon I-iù și al II-lea apostolic. Așa Can. I-iù dice : « *Episcopul trebuie să fie chirotonisit de doi sau trei episcopi* ; » iar al 2-lea Cano. ; « *Presbyterul, Diaconul și cei-l-lalți Cleri de un Episcop să se chiro-*

(1) A doua Lege X, 9. (2) Pidcl. sub-semnarea la explic. Can. 2 apost pag. 3. (3) Tert adv. Marcion Lib. 4, 5. (4) Siag. Drep. Can. pag. 244.

tinéscă.» Inse după Synodul din Carthago, Episcopul se chirotnescesce cel puțin de trei Episcopi (1) din care unul se înțelege a fi Mitropolitul respectiv.

Numirea de Episcop este iarăși din timpul Apostolilor; așa Apostolul Paul țice : «*Daca doresce cine-va Episcopie, bun lucru doresce;*» (2) cu toate că la început și Apostoli s'aũ numit episcopi, dupe cum țice și Theodoret (3) : *o diniórá Episcopũ și însuși Presviterũ se numiaũ Apostolũ, însă curândũ dupé aceea, numele de Apostolũ a rămasũ numai la cei-ce în adevér erau Apostolũ;* iar la cei-l-alti li s'a dat numele de Episcopi spre a'i distinge de Presbyteri. Așa Epaphrodit Episcopul Bisericii din Philippi la început s'a numit Apostolul Philippenilor. Titlu de Archi-Episcop, Mitropolit și Patriarch în privirea sacramentală este egal cu titlul de Episcop; alt-felũ ei sunt superiori episcopilor, aũ dreptulũ de supraveghere asupra-le și onórea de în tãetate în adunãri și în serviciul divin; dupé cum afirmã și Ieronym (4) : «*Orĩ unde va fi Episcopul, orĩ la Roma, orĩ la Constantinopol, orĩ la Alexandria, are unul și același merit și dũrũ, toți fiind urmãtorĩ Apostolilor* (3).» Aceste titluri s'aũ înființat cu mult mãi târziu de cât cel de Episcop, ce este din timpul Apostolilor; așa titlul de *Archi-Episcop* se amintesce pentru prima órã, fiind vorba de episcopul de Constantinopol, prin can. 28 al Synod. al IV-lea Ecumenic (451). Numirea de mitropolit n'a existat în Biserica

(1) Carth. 418 Can. 13. (2) Timoth. III, 1. (3) Theodor Comment. in Timoth. III, 1. (4) Ieronym ad. Evagr. in Epistol 85.

până în timpul Synod. I Ecumen. numindu-se până atunci *metropoliți*, «cei întâiū dintre *Episcopi*», după can. 34 apostolic. Numirea de *Patriarch* s'a dat întâia oară St. Ión Chrysostom de Theodosiu cel Micū, și în urmă de Imperatoriul Justinian scaunelor distinse. Dar această numire a obținut sacționarea sa în can. 16 tocmai la Synodul ținut în Constantinopolī la 861. Până atunci Patriarchiū să numea *Archi-Episcopi*.

§ 4. LUCRARILE SANTE CE SE SEVĚRȘESCU DE EPISCOPI.

Episcopul sevărsesce tôte misterile în general, atât cele-ce le sevărsesce Preotul, cât și pre acelea ce nu le sevărsesce el. precum *Chirotonia*, sântirea myrului și *Antimesselor*.

În fine Episcopul face orī-ce ierurgie (lucrare sântă) în Biserica Eparchiū sale, iar în Eparchie streine nu pôte sevărsi nici o lucrare sântă, conform can. 35 Apost. ce dice : «*Episcopul se nu îndrăsnescă a face chirotoniū afară din hotarele sale*;» însă cu permisiunea Episcopului respectiv, face, în basa can. 14 Apostolic. Fără voia Episcopului în Eparchie n'are nimeni dreptul d'a lucra cele sante, și orī cine va cuteza a face acesta se supune anathimiū de către Synodul din Gangra can. 6.

Episcopul, între cei-l'alți liturgisitorī ai Domnului, este întâiul, și se diferă de ei prin o îmbrăcăminte specială, și mai cu sémă prin *omophor* (ὠμοφόριον) ce însemnă óia cea rătăcită (omenirea corruptă) pe care Mântuitorul a rescumpărat'o cu scump sângele seū. Episcopul are dreptul de a bine-cuvēnta poporul cu ambele mâini. Acastă formă de bine cuvēntare s'a luat

chiar de la Christos, care înălțându-se la cerū a bine-cuvântat pe Apostoli cu amēdoe mâinele (1) Episcopul ca un luminătoriū al tuturor, bine-cuvântă poporul cu lumînările aprinse; și ca înteiul păstoriū are cathedra atât în sînul Bisericii, cât și în Altariū, care cathedră fiind instituită de la Apostoli se ȳice Thron apostolicū (2); și ca reprezentantū al lui Christos comunica pre Preoți și Diaconi la Liturgie; dar cānd nu ȳi comunica Episcopul, Preoții se comunică singuri, iar pe Diaconi cel înteiū dintre preoți, conform înțelesului can. 18 a Synod. I Ecumenic.

**PRESBYTERUL, LUCRARILE SANTE PE CARE LE POTE SEVERSI
SI ORIGINA INSTITUIRII PAROCHILOR.**

Preotul, ocupa locul al doilea între persōnele bisericesci, avēnd treapta a doua sacramentală și sē numesce *Presbyter* (πρεσβύτερος bătrēnū) nu dupē anī, ci dupre darurile spirituale și meritele lui; și acestū nume este, dupre cum observă și Ieronym (331—420), «un nume de officiū și de dignitate, și nu un simplu semn de etate» (3). Originea Presbyterilor sē deduce din timpī Apostolilor, dupre mărturia lui Irineū (120—202) ce ȳice: *Că din timpī Apostolilor a fost în Biserică atât Episcopi cât și Presbyteri* (4); și însuși Apostol Paul a ordonat lui Titu, de a așeȳa Preoți prin cetăți (5). Preotul în fie-care Parochie este locoțiitoriul Episcopului, sēvērșind tōte st. Mysterii: Botezul, Un-

(1) Luc. 24, 50. (2) Euseb. hist. ecl. 7, 19. (3) Ieronym in Lib. III. t. V. (4) Irin. Lib. III Cap. 14. (5) Tit. I. 6.

gerea cu st. Myră, Mărturisirea, Eucharestia, Cununia și cele-alte lucrări sante la diferite casuri din viața omului. Presbyterul în timpul st. Liturgii șade alături cu scaunul Episcopului atât în prezență cât și în absența lui în Altariu, în timpul cetirii Apostolului.

Originea instituirii Parochilor, adică a Preoților depe la comune sau sate, se deduce iarăși de la Apostoli, cari vedând din zi în zi înmulțirea credincioșilor au aflat de cuviință a-i împărți în mai multe părți mici, dându-i fie-care Presbyter câte o parte de a se îngriji de ei în cele spirituale ; dupre cum se vede din călătoria Apost. Pavel și Barnaba, că *trecând : prin Iconia și Antiochia întărea spiritele discipulilor, chirotonisindu-le lor Preoți pe la Biserici* (1). Și fiind-că creștini, da Presbyterului comuniilor lor câte o plată fixată pentru serviciile lui, de acea comună de subîngrijirea unuia s'a numit Parochie (de la cuvântul *παροικεῖν* a presenta), iar presbyterul a primit numele de « Paroch » (adecă primitoriu de daruri).

Unii autori țin că, Parochiile în primele secole nu era regulate, și că sub Constantin cel Mare, în cetățile însemnate, era nu Parochii, ci ceva equivalent cu Parochiile, și că cu încetul s'a regulat ; însă acesta nu se pare a fi exact, căci Can. 15 Apostolic țin : « *Presbyterul, Diaconul său ori-care din Catalogul Clericilor părăsind Parochia sa, fără permisiunea Episcopului său, să nu mai liturgisască* », de unde se vede că din timpul Apostolilor era regulat mai mult sau mai puțin un fel de Parochii.

1) Fapt. Apost. XIV. 21 - 22.

Chirotonia de Preotă se face la etatea de 30 anni, ceea ce se pôte vedea pe de o parte din cuvintele Apostolului către Thimotheu : „că mâinele incurând pe nimene să nu le puî (1)“ iar pe de alta, că acela este timpul când însuși Christos a început misiunea sa mesiară (2). Presbyterul nu se pôte chirotoni pe două Biserici, conform Canon 15 al Synod. al VII Ecumenic, nici a fi chirotonisit fără Biserica după Can. 6 al Synod. IV-lea Ecumenic; pentru care după chirotonia este necesar a se investi cu *Singelia* archierescă pe numele Bisericii ce a fost chirotonisit. Căci prin chirotonie obține posibilitatea de a se sevârși cele sante, iar prin singelie dreptul de a exercita lucrările sante (3). Nu este ertat Clericilor, fără scrisori de recomandație de la Episcopii lor, să liturgisescă în altă cetate (4), nici să primescă pre alți parochi de a liturgisi cu ei, fără permisiunea Episcopilor respectiv, conform can. apost. 23.

Presbyterii cu *chirotesie* nu au nici o distincțiune sacramentală, de cei-alți Presbyteri fără numai onorea de întâetate la lucrările sante și la orî-ce ceremonie religiôsă. Ast-felă sunt *Protoierii* (protopopi), *Iconomii* (îngrijitorii de veniturile Bisericesci), *Secylarii* (veđetorii de lucrurile din casa Episcopului), *Syncelii* și *Proto-Syncelii* (cei d'înteu din casa patriarchală), *Egumenii* (superiorii Monachilor), *Archi-Mandriții* (căpitenia unui Monastiri). — Tôte acestea persone distinse de presbyteri, au dreptul a purta *Bedernița*

(1) Timotheu V. 22. (2) Luc. III. 23. (3) Siag. Drept Can. pag. 150. (4) Synod. IV Can. 13.

(ἐπιγονάτιον) în timpul serviciului divin; iar Synceliî . Protosynceliî și Archimandriții pörtă și crucea pe pept.

**ORIGINA PROTO-IEREILOR, ICONOMILOR, SECYLARILOR,
SYNCELILOR, PROTO-SYNCELILOR, EGUMENILOR SI
ARCHIMANDRITILOR.**

Originea Proto-iereilor se găsește pe la finitul seculului al IV-lea, provenită din instituțiunea Chor-Episcopilor (Episcopi de Sate), care mai târziu s'a numit *visitori* (can. 14 din Neocesarea, și can. 10 concil. din Antiochia 341), și încetând și uni și alți s'a introdusă Proto-presbyteri (Proto-popi), cari se privilegizează purtarea clerului și a poporului în cele Bisericesci, precum și observarea disciplinii în ținutul pus sub inspecțiunea lor.

Orig. Iconomilor. Ingrijirea averilor bisericesci a fost încredințată la început Episcopului, după cum se constată din can. 38 Apostolic : «*Episcopul să aibă purtarea de grije de toate averile bisericesci și să le distribuie,*» etc. Însă cu înmulțirea credincioșilor, înmulțindu-se și veniturile, Episcopul fie-căria Bisericii, însărcinată cu distribuirea lor, sub a sa inspecțiune, pe Archi-Diaconul său, după cum au făcut și Apostolii când credincioșii le încredințau averile lor spre binele comun. La Synodul al 4-lea Ecumenic (1), acusată fiindă Dioscor, Episcopul Alexandrii, că întrebuintează averile după capriciul său (2), Părinții aceluî conciliu

(1) Acest Synod s'a numit întâia-óră Ecumenic. (2) Bingham Lib. III C, III. § 1.

aă impusă Episcopilor, prin canon. 26, de avea fiecare *econom* din clericii Bisericii sale, cari să îngrijescă de averea ei. Dar remăind în nelucrare această dispozițiune canonică, Synod. al VII-lea ținut la 783 prin can. 11 dă dreptă Patriarchului de Constantinopol de a pune Economă pe la Mitropoliile, unde nu sunt; și Mitropoliții să aibă autoritate a pune la Episcopii, și Episcopi pe la Monastiri unde nu sunt. — Iconomul nu avea autoritate peste averea ce o posedă Episcopul mai nainte de a sa așeza în scaunul Episcopii; iar averea ce o făcea Episcopul în timpul păstoririi sale, se inventoria totă de Econom după mórtea Episcopului; considerându-se ca averea Bisericii, conform Novelii Imperatului Ión Duca (1).

Secylariu (Σηκλαρη) purtau grije de lucrurile din casa Episcopului și se numeau *Acoluthi* (ἀκολούθοι) servitori. În secolul al 7-lea această numire s'a luat ca titlu onorific.

Syncellul era o persoană însărcinată a fi tot-d'a-una pe lângă Episcop, ca martor al tuturor acțiunilor sale; și pentru acestă cuvântă locuia în cameră cu episcopul, de unde-i vine și numele. Syncellii căpătară o autoritate foarte însemnată prin secol. IX și cel d'înteu dintre ei se numia *Proto-Syncel*. Acesta era considerat ca cel d'înteu personagi pe lângă Patriarchi, stând înaintea Archi-iereilor și a Mitropoliților la ceremoniile eclesiastice. Acest titlu în Biserica Occidentală nu există de mai multe secole, și în cea Orientală a rămas numai un titlu onorific (2). Cel d'înteu digni-

(1) Pravila Mare Cap VII. (2) Bergier. Dict. Theol. edit. Paris. tom. 4. pag 316.

tariu, ca Syncel, se pare a fi fost Georgie Syncellul, faimosul chronologist, sub Tarasiu Patriarchul Constantinopolii (1).

Egumenii (ἡγούμενος) sunt superiori Monastirelor, și autoritatea lor se pare a fi mai jos de cât a Archi-Mandriților. Instituțiunea Egumenilor este mult mai târzie de cât a Archimandriților. Despre Egumenii vorbesce și reglementul lui Petru cel Mare publicat în 1718 și chirotesia lor este întocmai ca Exarchilo: (2).

Archimandritul (Ἀρχι-Μαυδριτης) ocupă primul loc și este cel d'întîiū dignitariū Bisericescū după Episcopū. Elū este conducătorul superiorū într'o Monastire. Archi-Mandriția datezū din secul al IV-lea ânsă regulele și ceremonialul chirothesiei sale s'a formulatū și admisū la 806 într'uuū conciliū endemicū la Constantinopole (3).

DIACONI

Diaconiū la început aū fost instituiți de Apostoli spre a servi meselor, împărțindū milostenii creștinilor și mângâind pre cei săraci (4). Consiliul Trulan a fost de opiniune (5), că acești Diaconi nu ar fi sēvērșit și lucrări sante; ci s'ar fi ocupat numai cu îngrijirea săracilor, însă această aserțiune este cu totul nefondată: așa st. Ignațiu îi numesce espresū: *miniștri ai misteriilor lui Christos*; și adaogă că: *ei nu erau numai mi-*

(1) Veđi Dict. Ist. et Geographique pag. 698 edit, Paris 1860.
 (2) Dict. theol. Migne vol. 34 pag. 1131 (3) Dict. Conc. Migne. tom. I pag. 773. (4) Fapt. Apost. C. VI. 5 = 6. (5) Sinod a VI Canon. 16.

niștrii ai nutrimentului, dar și a Bisericii lui Christos (1). Din cuvintele sântului Ignățiu se probază că ei ajută pe Apostoli în serviciile divine, după cum astă-dî ajută pe Episcopi și pe Presbyteri.

Diaconia este trepta a treia sacramentală, și are două trepte mai mari, și două mai mici. Treptele mai mari sunt : Arhi-Diaconul și Proto-Diaconul, și mai mici : Hypodiaconul și Anagnostul. Arhi-Diaconi sunt pe la Patriarhă, Mitropoliți și Arhi-Episcopi, iar Proto-Diaconi pe la Episcopi. Aceste titule sunt fără valoare sacramentală și însemnă numai onora de întâetate între cei-lalți Diaconi. În anticitate n'a existat titula de Arhi-Diacon, și Ieronim (2), (331 — 420) a fost cel d'întîi care a purtat această titulă, sub Papa Damas, și făcându-se Presbyter s'a numit Arhi-Presbiter (3), (corespondentoriu cu Arhimandrit), și din timpul său a rămas în Biserica titula această ca o dignitate.

Arhi-Diaconi și Proto-Diaconi când se trimită de Episcopi cu vre-o misiune în Eparchie, stau înaintea Presbyterilor, înfăcișând atuncea pe Episcopul, conform canon. 7 al Sinod. VI-lea, însă în general, afără de acest casu, stau în urmă; după canon. 18 al Sinod. întîi din Nicea, și toți servitori inferiori bisericesci sunt datorî a-i respecta după canon. 20 Sinod. din Laodicea. Arhi-Diaconul pôte să aibă și alte funcții în Biserice, precum Econom. De asemenea are și dreptul

(1) Ignat. ad. Trall. n. II, (vedî și Bingham Lib. II, Cap. XX. § 1) (2) Hieronim Epist. 85 ad. Evagr. (vedî și Bingham Lib. IIc. XXI § 1. (3) acolo.

de a fi succesori ai scaunului Episcopal, după care principu Biserica Romii a prefăcut demnitatea de Archi-Diacon în aceea a Cardinalilor (cei mai aprópe de scaunul Papal). Diaconiî la Liturgie se comunică saú de Episcopul, saú de cel d'întéiú dintre preoți liturgisitori; și nu potú a comunica pe nimeni, nici a sevêrși singurî vre-o ierurgie bisericéscă, afară de misteriu Botezului în casú de mórte și în lipse de Preot (1). Inse în timpul persecuțiilor se trimeea st. Eucharistie prin Diacon chrestinilor absentî și închiși (2), de unde se vede că în asemenea împrejurare să comunică de către Diaconi. Etatea în care pot a se chirotonisi Diaconiî este de 25 anî după Sinodul al VI-lea canon. 14.

HYPODIACONI

Unii autori dicú că despre hypodiaconi nu se face nici o amentire pêne în mijlocul seculului al III-lea, și că Cyprian și Corneliú ar fi cei dintéiú cari notifică despre dênșii în Biserica Occidentală; iar în cea Orientală Atanasiú. Cu tóte acestea, canon. 69 apostolic amintesce de hypodiaconi; de unde se vede că începutul înființării lor în Biserică nu se scie exact, fóră numai că existaú prin secol. al III-lea și al IV-lea. Hypodiaconiî se instituescú în Bisericile mari prin chirotesia Archieréscă, și officiu lor este de a ajuta

(1) In casú de mórte póte orî-ce persónă civilă, și chiar și móșa presentă a sevêrși Baptesul, (vedl Siag. drept. Canon. pag 44 și Canon. 49 și 68 Apost. (2) Martyr. Justin († 163) Apol. 1. 67.

pe preotul liturgiotoriū, dându-î cadelniță, apă caldă, aprindendū lumănările și candelile (1), fōră a avea voe d'a lucra la sacrificatoriu saū a se atinge de cele sfinte dupe Can. 21 din Laodicea; ei umblă îmbrăcați în stachar alb, însă fōră orariu conform Canon. 22 din Laodicia. Etatea ce trebuia să aibă când intraū în acest officiū bisericesc era de 20 anī (2); ei potū a se însura mai nainte de chirotisie, și însurați, seū vėduvī, daca trăescū în castitate, pot fi înaintați la trėpta Diaconiei și a Preotiei, dar însurându-se dupe chirotisie, saū a doa-ōră, remăne în rėndul chrestinilor, putendū face numai serviciul de cāntăreți saū ceteti (canon. 6. Sinod. al 6-lea Ecumenic). Clericiī inferiori hypodiaconii, anagnostii, cāntăreți etc. se potū însura dupē chirotisie. (canon. 26 apostolic). Toți clericiī în general, de la Episcop pēnē la cei mai inferiori, sunt îndatoriți, prin canon. 27 al Sinod. al 6-lea de a purta vestminte clericale, atât acasă cât și în călătorie, și ne făcēnd așa se exclude din Biserica pentru o săptămână.

În Biserica încă de prin secul. al III-a și a IV-lea, exista o mulțime de trepte inferiōre, ale căroră nume le amintim numai: 1. Acoluți (servitori episcopului, 2. Ceteți, 3. Cāntăreți, 4. Ușieri, 5. Gropari, 6. Înfirmeri, 7. Cateheți, 8. Defensori (advocați), 9. Exorcisti (alungatori de demoni), 10. Portari (3). Acestea persoane intraū în serviciul Bisericesc numai prin bine-cuvēntarea Episcopului saū a preotului.

(1) Siag drept Canon. pag 155. (2) Synod. a VI-lea Canon. 14. (3) D. spre tōte acestea trepte mai inferiōre de a Hypodiaconului. (veđi Bingham Lib. III. Cap. I—XIII.

VESMENTELE SANTITE

CAUSA PENTRU CE BISERICA A INFIINTAT ACESTEA VESMINTE
SI ORIGINEA LOR

Totù serviciulù divin nu este de cât reprezentarea economii divine în opera mântuirii ómenilorù, sèvèrșită de Domnulù Nostru Iisus Christos, precum și continua amentire a ei, prin Păstoriù aleși de dènsulù. Pentru acestù cuvèntù tóte vesmintele Archierești și preoțesci, aù câte o însemnare specială în acestù *serviciù spiritualù* (1). Și fiind-că Biserica nimicã nu venerèzã mãi mult, de cât patimile Domnului, de aceea tóte vesmentele ce reamintescù întru cât-va acele st. patimi, le înfrumusețèzã cu aur și cu felurite lucrurì precioșe, peste care ornamente strãlucesc crucea, ca semnu, cã Biserica nu voescè cu nimica a se lãuda, fòrã numai cu crucea lui Christos (2). Pe lèngã vesmintele Archierești în Bisericã mãi sunt și vesmintele Diaconilor cari însèmnã simbolicù pe ângerì, cari aù servit pe Mântuitorul în opera mântuirii ómenilor (3), și fiind-cã ângerii s'a arãtat în vesminte albe la momènt, de acea Biserica face acestea vestminte de o colóre mãi mult deschisã. Vesmintele ce întrebuintèzã Biserica în timpul patimelor Domnului sunt de o colóre nègrã, arãtând prin acèsta întristarea cu care se îmbrãcase tótã natura în timpul restignirii lui (4).

Timpul când s'a întrodus vesmintele sântite în serviciul divin, nu se scie exact, unì autori voescù a 'lù deduce de la Apostolì, cari vèdènd pe însuși Iisus-

(1) I Cor 3, 7. (2) Gal. VI, 14. (3) Luc. XXII 22. Ioan XX. 12. (4) Luc. XXI. 44.

Christos, că a sêvêrșit *Cina cea de taină*, nu simplu, cîintr'un *foișoriu mare ascernut* (1), ar fi împrumutat și ei întru cât-va, forma vesmintelor sacre ale legii vechi, precum *vesmîntul cel necusut* (2) a legii vechi (3) ce se purta pe de desubt și are mare asemănare cu sticharul; alți autori dic, că la început, se servia cele sante în *vesminte ordinare*, și *vesmintele sântite* s'a înființat cu timpul; dar cu tôte acestea se vede că în timpul Sinodului din Laodicia (364) era determinată forma vesmintelor, amintind Sinodul în mai multe locuri despre ele (4) Înă opiniunea generală este că din timpii Apostolilor s'ar fi întrebuintat mai mult saŭ mai puțin *vesminte sântite*, și că tôte ar fi fost de o colóre strălucitoare. Astfel dic și Fleury: *că în timpurile primitive ale Bisericii Arhiepiscopul era îmbrăcat cu un vesmînt strălucitoriu, de asemenea și Preotul și toți cei alți servitori ai altarului.*

VESMIMTELE DIACONESCI

I. *Stichariul* (Στιχάριον *vesmîntu cu dungă și lungu*) este cel *ânteiu vesmînt sântit*, cu care se îmbrăcau *diaconi* și se numesce *ast-felū*, pentru că în anticitate se făcea de o materie de colóre albă, avênd pe el *dungă de altă colóre*. Colóreă albă a fost întrebuintată în general în Biserica antică : Așa se afla la st. Grigorie de Nazianzu că și a prezentat clerul sêu înaintea lui Anastasiu îmbrăcat în colóre albă, imitând pe *înger* prin strălucirea colorii (5).

(1) Luc. XXII 12. (2) Ioan XIX 23. Esire (3) XXIII 23—29.
(4) Synod. Laod. Can. 22, 23. (5) Biagh. Lib. 13c. 8. § 2.

Stichariul semnifica atâtie curățenia corporală, și al doilea strălucirea divină și bucuria spirituală; de aceea îmbrăcându-se cu dânsul ȃice: «*Bucurase-va sufletul meu întru Domnul că m'a îmbrăcat în haina mântuirii*». Clericii inferiori în anticitate purtau un mic *phelonu*, însă acuma se îmbracă cu el numai când se chirotesesc Anagnosti.

II. Orariul este al 2-lea vesmânt (de la os, oris, gură sau de la oro-are a se roga) diaconesc. In anticitate era ca un șervet, pe care Diaconul ȃindu'lu pe umere stergea gurile credincioșilor când se cumeneca (1), de unde-î vine și numirea. Iar prin seculul IV-lea eră făcut de o bucată de materie lungă și îngustă, ca și în ȃioa de astăȃi. Orariul are două însemnări, atâtie rugăciunea publică și particulară, și al doilea aripele ângeresci. Când este pe umere, însemnă rugăciunea publică, iar când este încins cu el, rugăciunea particulară. St. Ión Chrysostom ȃice: că în anticitate se scria pe orariu cuvintele sântu: sântu, sântu (ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος), pentru care ȃice că semnifică aripele și serviciile ângerilor pe care le îndeplinesc diaconi în timpul st. Liturgi.

III. Mânecutele (ἐπιμανίκια) sunt al treilea vesmânt, Diaconesc; și sunt destinate a strânge stichariul pe mână; având doă însemnări: atâtie puterea lui D-ȃeu care întăresce mâinele Liturgisitoriulu; și al doilea legăturile ce a suferit Domnul pentru mântuirea lumii(2). Mânecutele precum și stichariul se întrebuinteză în timpul

(1) Explicat. din Pidalion la can. 23 din Laodicia. (2) Simeon Thesal. pag. 256.

st. Liturgii de toți sântiții servitori : Episcopi , Presbyteri și Diaconii.

VESMINTELE PREOTULUI

Preotul afară de stichariu și mânecute mai are următoarele vesminte :

I. *Epitrachirul* (de la ἐπι și τράχιλος pe gât), care se întrebuințează din timpii primitivi ai chrestinismului, și însemnă charul st. Spiritu celui a toate sevășitoriū, ce se pogoră asupra preotului și prin el asupra poporului în urmarea rugăciunelor publice înălțate către D-zeu. Epitrachirul ține locul punerii mâinilor apostolilor pe capetele credincioșilor, prin care ei lua spiritu sânt (1), de unde vine și usul de a pune Epitrachirul pe cap, când se face pentru ei vre-o rugăciune. Epitrachirul este format din Orariul pus în două, și are două însemnări: întâiu legăturile cu care a fost legat Christos în nóptea vênđerii (2), după cum esplica și Patriarchul German II; și al doilea (3) jugul supunerii către Mântuitoriul după cum însuși ăice : «*Luați jugul meu peste voi și vă învățați de la mine că sunt blând și umilit cu inima* (4) ». Fără Epitrachir nu se pôte sevărși nici o lucrare sântă, și numai cu el se sevărsesce toate rugăciunile particulare, și de necesitate și cele publice.

II. *Braul* însemnă puterea lui D-zeu precum și nevinovăția sântitiului servitoriū (5), pentru care și în-

(1) Fapt. Apost. VIII. 17. (2) Ión XVIII. 12. (3) Simeon Thessal pagina 256. (4) Matheu. XI. 29. (5) Sim. Thes. p. 256.

cingându-se cu dânsul ȳice : « *Bine-este cuvântat D-ȳei cel ce mę încinge cu putere și a curățitü calea mea* » . .

III. *Phelonul* (de la $\varphi\epsilon\lambda\acute{\omega}\nu\iota\omicron\nu$, stola, casula, îmbrăcăminte) este o îmbrăcăminte fõră mâneci, nu lungă de tot, și destul de largă în partea de jos de jur împrejur. Phelonul în general însemnă patimile lui Christos, și în special chlamida de batjocură cu care a fost îmbrăcat în curtea lui Pilat, pentru care Phelonul nicü nu se face în forma de vesmânt cu mâneci. Și fiind că Liturgia represintă în totul sacrificiul de pre Cruce, de aceea se pare că și Phelonul, care este semnul patimirilor Domnului, să și aibă originea sa, mai de la instituirea st. Liturgüi. Phelonul, prin cuprinderea sa peste tõte vesmintele, însemna « Pronia divină ce îngrijesce de tõte cele din lume, și rescumpërarea ce s'a adus în-tregului némü omenesc prin sacrificiul crucüi. » Pelêngă acestea, Phelonul mai însemnă și dreptatea (1) adusă de Mântuitoriul în lume, pentru care și ȳice preotul, îmbrăcându-se cu dânsul : *Preoȳii tęi, Dõmne, se vor îmbrăca întru dreptate.*

(Nota Bine. Preoȳii ce aü distincȳiune prin chirotiesie, în timpul st. Liturgüi punü epigonatia atârnată de brăü, ce însemnă sabia cuvântului lui D-ȳeu).

VESMINTELE ARCHIERESCI

I. *Sacosul*, este un vestmânt cu mâneci pe care Episcopul lü îmbracă peste stichar, epitrachir și brăü, și are tot acea însemnare ca și phelonul. El s'a introdus în Biserică prin seculul al VI-lea de Silvestru sau Silver,

(1) Sim Theol. p. 256

Papa Romii, și l'a dat întâiū mai Diaconilor. Sacosul n'a existat în anticitate, și Episcopii s'evêrșiaū cele sânte îmbrăcați cu phelonul, ce exista din timpurile când s'a instituitū st. Liturgie. Sacosul a fost un vesmânt împărătescū, numit Dalmatic, fiind-că a fost împrumutat de împăratorii Romani de la Dalmați ; și pe care 'lū purtaū numai în ziua consacării lor și în câte-va ceremonii publice. El era de o colóre albă și înfrumusețat cu broderii de aur și de purpură (1). Sacosul prin seculul al IX-lea s'a modificat, desfăcându-se părțile laterale și adăogându-se clopoței de aur, după imitațiunea vesmântului marelū Preot al legiī vechiī. (2) Și ast-felū s'a fost dat Patriarchului din Constantinopol și în urmă a trecut la toți Archierei. În Romania a fost dat întâia óră Mitropolitului de Moldavia Ioseph de către împăratul Constantinopolului Ión VIII-lea Paleologul din preună cu alte prerogative, ce aū fost date patriei și Bisericii (la 1434) în timpul lui Alexandru cel bun.

II-lea. *Epigonatia*, (de la ἐπί asupra și γονή genuchī), numită mai de ordinar berdenița, însemnă: „*sabia spiritului care este cuvântul lui D-zeū* ; (3). Precum și tăria lui D-zeū cea prea mare, și învingerea lui asupra Diavolului (4). Pentru care și încingându-se cu dēnsa înaltul Păstoriū dice : « *Incinge sabia ta peste cōpsa ta puternice.* » Originea epigonatii datēzā de o dată cu chirothesia Preoților distinși.

III-lea. *Omophorul*, (ὀμοφόριον de la ὄμος umēr, și φέρειν, a purta), care prin punerea pe ambe umerile și înfă-

(1) Veđi Dict de Sciințe și Littere, edit. 1870. (2) Eșirea 27 30. (3) Ephes. 6, 17. (4) Simeon Thesal. pag. 257.

șurarea împrejurul gâtului, însemnă : luarea (prin nascere) a Mântuitorului asupra și a (însuși) naturii noastre celei corumpte, numită de Mântuitorul „*oĳerĳtăcită*“ pe care, pe umere ridicându-o, a înălțat-o la Părintele Ceresc (1). Și fiind-că corpul Mântuitorului s'a numit de către profeți miel înjunghiat, de aceea și omophorul, ce însemnă pe acestu miel, se facea în anticitate de lână de miel (2), socotindu-se tot-d'a-una ca cel mai înalt semn al sântirii ierachice. Archiereul în timpul cetirii st. Evanghelii la Liturgiă scote de pe umere acest semn al omenirii încorporate în Christos, din causă că prin cuvintele st. Evanghelii se presentă ca de față vorbindu însuși Domnul, și nu se pôte ca și alt semn să 'lă presinte, în unul și același timp poporul, căci unul este Christos, și nu doi. Purtarea omophorului pe mână, de diacon, în timpul cetirii apostolului, când cădesce, însemnă mergerea Mântuitorului împreună cu discipulii în toate orașele de a predica (3). Omophorul, ce insemna pe Mântuitoriul incarnat, în legea veche (ce era umbra legii Nouă), era presentat prin umerariul ce 'lă purta numai Marele Preot (4); de la care umerariu se vede a fi împrumutată forma Omophorului celui mic.

IV. *Enkolpiul* (de la *En* și *κόλπος*, sînă) sau *Panaghiul* (*πανάγιον*), este o mică icônă rotundă a Mântuitoriului său a st. Feciore, pe care Ierarchul o pörtă la peptu spre aducerea aminte, că este datoriu per-

(1) Luca 15, 4—5. (2) Simeon Thes. pag. 257. (3) Marc. I. 35—39. (4) Eșirea XXVIII.

petuî a avea pe Christos în inimă și a se încredința protecții Pré curatei lui Mume. Enkolpiul în anticitate era ca o cutiuță în care se punea părticica scosă în onórea Pré st. Fecióre, și câte o dată chiar mósce de ale sântilor, purtându-se la peptü (după părerea unor autori), la început de mai mari Monastirilor, mai în urmă și de Archierei; dar din viața st. Spiridon se demonstrează că prin timpul său (sec. IV) era în usü la Archierei (1).

Alți autori voesc a deduce originea Enkolpiului de la un fapt istoric. În 811 Patriarchul de Constantinopol trimise Papei Leon al III-lea o cutiuță de aur și împodobită cu ornamente, ce conținea în sine o bucată de lemn din adevărata Cruce a Domnului; care cutiuță s'a numit *Enkolpion*, adecă object de purtatü pe sinü (peptü) (2). Înă adevărata origine, atât a Enkolpionului cât și a Omophorului, se află în vesmintele lui Aron (3) pădindu-se mai mult saü mai puțin și forma exterioră acestor obiecte antice. Așa Enkolpiul legii vechi, era încongiurat de petre preciose, suspendat la gätü cu lantiujele, și avënd în miðloc scris: „arëtare și adevërul“ ce preînchipuia pe chipul Mântuitorului ce este adevërul, saü pe a Pré-Curatei Fecióre ce a arëtat pe acest adevër în lume prin nascere (adică închiptuirele de pe *Enkolpiu*). — De unde se vede că aceste obiecte a trecut de la Biserica legii vechi la Biserica darului prin apostoli, saü prin persónele apostolice.

(1) Ve li viața st. Spiridon 12 Decemvrie, în cărțele numite viețile sântilor. (2) Dict. Migne vol. VIII. pag. 417 edit. Paris. 1844. (3) veși cap XXVIII dela Cart Eșirea.

V. *Crucea* de la pept demonstră mărturisirea credinții lui Christos, și este o declarație formală, că de s'ar cere să rabde (pentru Christ) pînă și mörte de cruce, va fi gata. De asemenea prin purtarea ei la pept se demonstrează că pentru chrestini nimic nu e mai preferabil de cât acest st. Semn al fiului Omului (1), după cum era și pentru Marele Apostol care dicea : « *că mie să nu 'mă fie a mă lăuda decăt în Crucea lui Christos* » (2). Când cultul chrestin a scăpat de persecuții și putea liber fie-care a și exprima devotamentele sale, atuncea toți chrestinii se silea de a și onora pepturile cu acest st. semn; însă prin secul al V-lea, pentru persoanele sacerdotale dinstincte, a devenit ca un privilegiu de a purta Cruce la pept, care de ordinariu s'a numit *Cruce peptorală*.

VI. *Mantia* este un vesmânt mare, fără mâneci, förte lung și larg; și însemnă în general o sciință profundă ce trebuie să o aibă înaltul Păstoriu după can. 2 al Synodului al VII-lea ținut la 783. Mantia are pe laturile dinainte 4 table cusute în fir de aur. Două, ce sunt la pept, însemnă pe cele două „*table ale legii vechi*,” iar alte două ce sunt în partea de jos, unite prin o legătură de aur, însemnă pe cele două aședeminte : „*legea veche*” și cea „*nouă*”, unite prin legătura Christos; din care table și aședeminte Archiereul trebuie a scöte învătătura sa. Dungele ce sunt trase pe Mantie și trec pe sub table închipuesc rîurile de apă vie (3), de care vorbesce Christos, că trebuie să curgă, din aceste table și aședeminte, prin gura Archiereului; iar prin pre-

(1) Math. XXIV. 30. 2) Galat. VI. 14. (3) Ioan VI. 38.

lungirea ei cea pre mare, însemnă abondența învățături, ce ca un torent să respândesce în toate părțile. Mantia se pare a fi introduse în Biserică mai în urma tuturor vesmintelor archieresci. În antichitate era un vesmânt imperial, pre care ei l'a accordat Patriarhilor și Papilor, ce aveaŭ dreptul de a onora cu Mantia și pe cei-l'alți Prelați. Despre Mantie nu se face mențiune mai înainte de anul 326, dar spre mijlocul sec. al VII-lea Papa Zacharia o aŭ accordat'o tutor Episcopilor. (1).

VII. *Mitra* este o înfrumusețare împărătescă pe capŭ, și însemnă: *puterea spirituală asupra credincioșilor*. Acăstă însemnare a avut'o și în legea veche, de la al căruia Mare Preot a trecut la Archierei legii nouë, dupe cum opinéză *un autor modern* (2) ce aduce demărturie pe Polycrat, Eusebie etc. : «*Se crede că chiar cei mai ânteiŭ episcopi ai Christianilor ar fi purtat aceste semne de onóre (Mitre), dupe exemplu Marelui Preotŭ la Judei* (2)». Mitra a fost purtată mai ânteiŭ de Patriarhii Romii și Alexandrii, și în urmă de cei alți Patriarhii; iar prin seculul al treilea se pare că a trecut în întrebuintare la toți Archierei. Unii autori dicŭ că Mitra ar însemna cununa cea de spină, cu care a fost încununat odinióră împăratul gloriei în curtea lui Pilat; iar alții dicŭ că adevărata însemnare acelia Cununi ar fi tunderea ce se face cruciș când se chirotonisesce în hypodiacon. Tundere acesta în antichitate se

(1) Dict. de sciințe edit. Paris 1870 fața 1196. (2) Bingham. Lib. II, C. IX, § V. pag. 137.

făcea în formă circulară pe creștetul capului, și era ca semn distinctiv a clericilor (1).

SEMNELE CE ÎNSOTESCUCI LUCRARILE SANTE ARCHIERESCI
IN CEREMONIILE RELIGIOSE.

I. *Paterița* saŭ cârja este semnul autorității episcopale, însemnând îngrijirea paternă asupra turmii. Capetele șerpilor ce-î pörtă la vârfu este symbolul înțelepciunii ordonate de Mântuitoriul : *Fiiți înțelepți ca șerpui* (2). Nu se pöte fixa epoca în care s'a adoptat *Paterița*; caci în secolele primitive, de și usa un baston persönele sacerdatale, însă acösta era un ce de necesitate, fiind cei mai multii sacerdați, bötörâni. Ca fapt istoric, când *paterița* însemna autoritate, se află în secul IX-lea, când Photiu a fost declarat ca căđut din Patriarchat, luându-i-se Bastonul din mână, *ce era semnul dignității sale postorale* (3). De unde se vede că în Biserică a fost cu mult mai nainte.

II. *Vulturii* (podnoja de sub-picioare) avënd închipuirea unui vultur deasupra unui cetățu, și arëtând prin acösta că Archiereul, în sciință, trebue să fie cu mult mai presus de cât poporul, ce este semnat prin cetate, asemnându-se vulturului celui cu înalta sburare prin sciință.

III. *Trichelile* (de la τρεῖς și κηρός lumine) sunt nice sfesnice, unul cu trei lumini și altul cu doë. Cel din änteu numit *Trichelia* este cu trei lumini, și însemnă, în general, lumina învățătorei evangelic; iar

(1) veđi sub. însemuarea explicațiunii. Can. 21. asyn. VI-lea Ecumenic, (2) Math. X, (3) 16 Dict. Migne vol. VIII, pag. 144.

în special dogma st. Treimi (1). Acest Tricheru s'a luat ca symbol al st. Treimi, mai anteu contra sabe-
lianilor și unitarelor care dicea : că Tatăl, Fiul
și st. Spirit sunt una și aceeași persoană cu trei nu-
miri, și al doilea contra Tritheistilor, Manicheilor
și Macedonenilor care dicea : că Tatăl, Fiul și st. Spirit
sunt trei ființe cu totul distincte; așa în cât ace-
ști eretici divisau pene și unitatea esenței divine în
trei părți distincte. Ce d'antei au fost anathemati-
sați prin conc. de la Alexandria 263 și prin altele ur-
mătore. Ce de al doilea la 381 prin synodul II Ecu-
menic.

Dichelia, este cu două lumini și manifestă dogma
celor două naturi și două voințe în Christos, contra
ereticeilor Eutichie și Dioscor Patriarch de Alexandria,
cari au fost condamnați la Sinodul IV Ecumenic ținut
la 451, precum și contra ereticilor, Patriarchi de Con-
stantinopol Cyru și Sergiu, cari învățau o singură voe
și o singură natură în Christos. Intrebuintarea triche-
lelor se pare a fi de prin secol. al V-lea sau al VI-lea.

DESPRE BISERICA [NAOS].

NUMIREA BISERICII

Numele cel mai usitat și cel mai antic al zidirilor
construite spre mărirea lui D-zeu, a fost și este
„ἐκκλησία“ (Biserica), de și câte odată sub numirea de
ἐκκλησία se înțelege în st. Scriptură *adunare*. Așa ce-
tim în Mathei (2), unde Christos dice : «*De nu va a-
sculta de ei spune-lă Bisericii*», adecă *adunării*. Cyril
observă că cu cuvântul ἐκκλησία. este unită o semnifi-

(1) Dict. de sciint. și litere, pag. 1670 edit. Paris 1870.

(2) Math. XVIII. 17.

cațiune înaltă, adică : *Adunarea de ómenî convocați într'un mod solemn* (1). Biserica se mai numesce și casă de rugăciune, dupe cum ȕice Christos : *Scris este, casa Tatălui meu, casă de rugăciune se va chiama , iar voi ați făcut o pescera tâlharilor*“ (2). Se mai numesce și casa lui D-ȕeu, fiind-că într'însa a promisă D-ȕeu a asculta rugăciunile credincioșilor (3). La scriitorii anticî Biserica se mai numesce și Basilica. Basilicile la Romanî erau nisce edificii fôrte mari, destinate pentru ținerea judecăților, sau a vîndărilor neguțatorescî, și dupě botezarea imperatorului Constantin, multe din acestea zidirî, numite Basilice (împěrătescî), au fost date Chrestinilor și prefăcute în Biserici, de unde și Bisericile în urmă Basilice s'a numit (4). Ca argument la aceasta avem : că consulul Antoniu mulțumind împěratalui Gratian, pentru oferirea dignității de consulat 'i ȕice : *Basilica cea plină mai nainte de neguțatori, acum înalță rugăciuni pentru mântuirea Ta* (5).

Bisericile, mai în urmă, au început a se numi și temple (de la contemplor-ari, a privi cu atențiune), cu tóte că cu acestu termin se numeau și capeștele păgănilor. Așa st. Ambrosiu (349—397) Episcopul Mediolanului, ȕice : că nu póte preda templul lui D-ȕeu (6). Aseminea ȕice și Lactanțiu că în Bithinia a învățat arta

(1) Cyril Catech. XVIII și XI, p. 170. ed. Oxon. 1703. (2) Math XXI, 13 (3) Veđi Mărtarisirea Orthodoxă. tntreb (4) Veđi Compendiu de istoria Bisericii de Dr. N Nitzulescu pag. 147. (5) Anton. Grat pro consulatu pag.190. (6) Ambr. Epist. 33 ad Marcelum

oratorică, când templul lui D-zeu s'aû stricatu (1); înțelegând Biserica din Nicomidia, ce se stricase pe timpul lui Diocletian (245—313).

Biserici la început n'aû existat, și chrestinii se adunaû în locuinți private la episcopu, sau la un chrestin avutu, și pe la mormintele Martyrilor, spre a face rugăciunile lor. Însă trecând persecuțiile a început a se ridica Biserici mari și strălucite, dându-le pe din afară o formă lungăreță, în chipul corăbii sau în chipul crucii, sau cu IV sau VIII colțuri, sau rotundă; îndreptându-le tot-dé-una cu altarul spre răsărit, după o tradițiune apostolică, de a se întorce chrestini la rugăciune cu fața spre răsărit, de unde vine lumina, și respîndesce tunerecul corupțiunii (2), înfrumusețindu-le cu tot ce era mai frumos, mai precios și mai splendid. Biserica acésta zidită are o forțe mare asemănare cu Biserica lui D-zeu cea nefăcută de mână, consistând din totalitatea indivișilor cari aû creșut într'un *Domnu Iisus-Christos, într'o credință, într'un Botez, și un D-zeu și Tată al tuturor* (3). Căci după cum acésta adunare totală e sântită prin însuși Marele Archiereu Iisus-Christos cu sângele său, așa și Biserica cea zidită e sântită prin cel mai înalt charu Archi-Pastoresc sau cel puțin prin Antimis sântit de Archiereu. Să demonstréză de asemeina, dupe cum totalitatea credincioșilor participéză la tôte darurile predate de sântul spiritu și predicate de Apostoli, tot așa și Biserica zidită participéză conținând semnele cele vędute prin care se dá

(1) Lactantins Lib. V. C. 2 (2) Athan. ad. Antioch. quest.

(3) Ephes. IV 5—6.

credincioșilor darul cel nevădut. Adică : *st. Taine, st. Cruceși st. Evangelie*. Și dupe cum Christos este capul întregi adunări (Bisericii) creștine, tot-de asemenea și vârful cel mai înalt al Bisericii e încoronat cu Crucea, ce reprezintă lumii pe Christos; și câte odată incongiurat de alte vârfuluri mai mici, care închipuesc pre sântii Apostoli.

Biserica de și se numesce dupe numele plăcuților lui D-zeu, fiind zidită pe locurile unde au fost înmormențată; totuși ele sunt consacrate numai Domnului sfinților, pentru-că sfânta Masă în fie-care Biserică este locul lui Christos, iar nu al vre-unui sânt. Credincioși sântind dar Bisericile în numele plăcuțiilor lui D-zeu, și alege pre ei numai protectori și intervenitori înaintea lui D-zeu pentru acele locuri.

ÎMPARTIREA BISERICII

Biserica se împarte în IV părți și anume :

I. *Altarul* (Βήμα), care este partea cea mai însemnată a Bisericii, și care privesce tot d'a-una spre resărit și se numesce ast-feliu, de la *altar-ris*, sacrificatoriu; fiind destinat pentru lucrarea celor sante și deosebindu-se de cea-laltă parte a Bisericii numai prin Iconostos sau Catapetăsmă.

II. A doua parte a Bisericii este *locul din mijloc sau sînul*, unde stau credincioșii la rugăciune și unde se află Amvonul.

III. A treia parte este *Tinda* (Narthica), despărțită de mijlocul Bisericii prin un părete, unde sta în anticitate catechumenii.

IV. A patra parte este *Porticul*, în care staă în anticitate căitorii, și care în general era fără acoperământ.

ACCESORIILE BISERICII

Credincioșii în anticitate la zidirea Bisericii își puneă totă silința: ânteiă, ca ele să cuprină atât în lăuntru cât și pe din afară locul necesariă spre îndeplinirea scopurilor religiöse. Al doilea, ca lêngă Biserică să fie o fântână, unde credincioșii 'și spălaă fația și mâinele, când intraă înlăuntru. De aci vine usul în Biserica Orientală, că credincioșii având a se comunica, săse spale la ușa Bisericii, iar în cea Occidentală, se ține apă sântită la ușe, cu care se însemnă pe frunte ceice intraă. Pe lêngă acésta, în fația Porticului se făcea o ușe mare, și alte două mai mici pe delături. Și în fine de a drépta și d'a stînga altarului, se făcea deosebite zidiri, dintre care una servea pentru Procomidie, iară alta pentru Dioconicu saă locul unde se păstraă vesmintele.

LOCURILE INSEMNAȚE SI OBJECTELE CE SE AFLA ÎN FIE CARE DIN ACEȘTEA ÎN PARTI ALE BISERICII.

I. ALTARUL SI OBJECTELE CE SE AFLA ÎN EL.

Altarul a fost tot-dé-una situat în partea de resărit a Bisericii; și se privesc ca exceptiuni ôre care Altare, ce

sunt dirijiate în altă parte, precum s'a aflat în Antiochia Syriei și în alte locuri. Acestea excepțiuni au fost observate de mai mulți autori. Așa uni dîcîu (1) : «*De și în adevăr în acelî timp (în anticitate), nu pune mare silință, ca în ce parte să fie întorșe locurile de rugăciune, însă practica generală și rațiunea chrestină cereau ca cei-ce se se rógă, să se întorcă spre resărit; în care direcțiune s'au și construit cea mai mare parte de Biserică*». Nimêruî din cei nesfințiți, nu 'i este permis a se comunica în altar, nici a șede a acolo, afară de împêratului, căruî i se permite acéstă dupe o vechie tradiție, conform cu canon 69 al Sinod. VI-lea.

În altariu se află mai multe obiecte sante, și a-nume.

I. St. masă (prestol) pe care se presintă tainic însuși Domnul, ca împêrat al măririi. St. masă închipuesce mormêntul Domnului și este sanctuarul pe care se aduce sacrificiul cel fôră de sânge. Ea are o formă patrată, ca simbol, că este deschisă către cele patru părți ale lumii, pentru care se aduce sacrificiul universal. În anticitate fie-care Biserică avea numai câte o sântă masă, precum se pôte vedea din învățătura lui Ignatiu care dîce : «*Un altariu și un episcop; și iarăși: adunați-vă toți la Biserică ca la un altariu* (2).» Chiar în Bisericile Occidentale n'a fost pêne la Grigoriu cel Mare (540—604), de cât un singur altar (3). St masă, în general, pêne în timpul Marelui Constantin,

(1) Walafrid Strabone de republ. eccles. c. 4; bibl. max Tom. XV, pag. 183—6. (2) Bingh. part III. pag. 229. (3) Bona rec. litur. libr. I. cap XIV.

a fost de lemn, și în urmă a început a se face de piatră după mărturia lui Gregorie Nyssis. (1).

Pe piatră st. Mese se pune, pe colțurî, 4 pânzeturî, ce aũ desenat (pe ele) pe cei 4 evangelistî, iar în miđi-locul st. Mese se punũ reliquiĩ (mósce de Martyr), și pe ste tóte acestea se îmbracă st. masă cu o pânză albă, ce se numesce *Cămașă*, închipuind giulgiul cu care a fost înfășurat corpul Domnului în mormânt. Pe de asupra acestiĩ pânze se pune o îmbrăcăminte luminósă numitã *Inditia*, ce arată că: st. masă este locul mării-riĩ Domnului, pentru care se și citește la punerea ei, psalmul 92-lea: *Domnul s'a împărățit, întru podóbă s'a îmbrăcat.*

2. **St. Antimis**, este o machramă, pe care se află desemnată punerea Domnului în mormânt; și care stă tot-d'a-una strânsă pe st. Masă, sub st. Evangeliie,

(1) Grig. de Nyssis de Baptisto Christi, Tom. III. pag. 369, τὸ θυσιαστήριον τοῦτο τὸ ἅγιον, ᾧ παρεστήκαμεν, λίθος ἐστὶ κατὰ τὴν φύσιν κοινὸς, οὐδὲν διαφέρων τῶν ἄλλων πλακῶν, αἱ τοὺς τοίλους ἡμῶν οἰκοδομοῦσι, καὶ καλλωπίζουσι τὰ ἐδάφη. κ. τ. λ. Vedî și Bingh. vol. III. pag. 228.

Nota la No. I. Se vede o fórte mare asemănare între st masă și chivotul legiĩ vechĩ. Dupe epistola către Ebreĩ (?), chivotul legiĩ vechĩ conținea nãstrapa cea de aur, ce avea mană; iar chivotul legiĩ noi, conține st. eucharistie, ce se păstrézã pentru cei bolnavĩ pe st. masă; acolo era toiagul lui Aron cel odrãslitũ, iar aci este st. Cruce; acolo era tablele legiĩ, iar aci este st. Evangeliie, ce conține cuvântul lui D-đeu. Decĩ din acéstã asemănare se póte vedea, lãmurit că cele vechĩ era numaĩ o prevestire a celor noi.

(2) Ebrei cap IX. 4.

desvelindu-se numai în timpul st. Liturgie. St. Antimis (de la *anti* și *mensa* înaintea mesei) se sfințește numai de Archiereu, cu aceeași sfințire, cu care se sfințește și st. masă, și se poate sevêrși st. Liturgie numai pe el, nefiind nici chiar st. masă. Întrebuintarea sântelor Antimise în loc de st. masă, s'a început din timpul persecuțiilor, pe când creștinii nu puteau să aibă Prestoluri stabile, ci numai Antimise sântite pe care se sevêrșia sânta Liturgie. Reliquiile (moșcele), când st. Antimis este portativ, se pun în el, după cum sunt Antimisele pe cari sevêrșesc st. Liturgie, Preoții Militari. Antimisul fie portativ, se nu, este tot-d'a-una învêlit într'o machramă numită, *Iilton*, care înseamnă: machrama ce a fost pe capul Domnului, și care s'a aflat în mormânt, „*nu cu giulyurile, ci deosebî învaluită într'un loc*“ (1).

3-lea. În altariu afară de st. Prestol mai este *locul cel de sus*, ce se află în dreptul Prestolului spre resărit, destinat numai pentru Archiereu, având de ambele părți scaune pentru preoți. Dupe explicarea st. părinți, locul acesta închipuesce: cathedra înaltului Archiereu Iisus Christos; iar scaunele pe cari șed preoții înseamnă: împărtășirea Apostolică cu Iisus Christos la ocărmuirea Bisericii. De aceea de asupra *locului celui de sus* se pune tot-d'a-una Icóna Mântuitorului seă a st. Treime, iar de o parte și de alta a sântilor Apostoli.

4-lea. În partea despre Nord a Prestolului este locul punerii înainte, numit: **Prothesis** (2) (de la *προ* înainte și

(1) Ioan. c, XX. 7. (2) Chrysost. Liturg. καὶ προσκυνοῦντες τρις, ἀπέχονταί ἐν τῇ προθέσει.

θεσις punere), seî locul unde se pregătesce materialul sântelor Daruri. Locul acesta însemnă *Pescera*, unde s'a născut Christos, fiind tot-d'a-una despărțitura locului acestuia, în forma circonferenței, mai mult saî maî puțin, afundată în zid, spre a închipui maî bine pescera. În anticitate acéstă despartire era mare, și aice se primia ofrandele credincioșilor prin Diacon; de unde vine și usul, că credincioșii în acest loc să aducă darurile la Altar. Aceste daruri trebuie să fie numaî din cele prescrise de canonul al 3-lea Apostolic, ce ȕice: *In altar nu se pôte primi de cât unt-de-lemn pentru candelile și tămâie*, la care se adaugă: lumănări de ceară, prescuri și vin pentru st. Sacrificiū; iară tôte cele-l'alte ofrande se pun de credincioși în tinda Bisericii.

5. În partea despre miadă-ȕi a st. Prestol este o despărțitură numită *Diaconic*, unde se păstrează vestmintele, argintăriile și alte obiecte Bisericesci. Episcopul de Nola, Paulin (353--431), expres mărturisesce despre aceste despărțituri, ȕicând: *era în Biserica antică două despărțituri, una la drepta și alta la stânga Altarului* (1); și întrebuițarea lor a descri-su-o prin câte două versuri latine:

Pentru partea ântêca

Hic locus est veneranda penus qua conditur, et qua
Premitur alma sacri pompa ministerii

Pentru partea a doua:

Si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas
Hinc poterit residens sanctis intendere libris

(1) Paulin Epist. XII ad sever. veȕi și Bingh. Cart. XIII, cap. VI. § XXII, tom. a III-lea pag. 249.

Traducerea celea d'ântéiă.

Locul acesta este pescera venerabilă, unde strălucesce-
și unde

Să descopere bine-făcătorea pompă a tăinei sante.

Traducerea celea a doilea.

Cine este cuprins de dorința de a cugetă în legea sântă
Aci ședend va putea a se ocupa cu cărțile sante.

II. PARTEA DIN MIDI-LOC A BISERICEI

I. CATAPETASMA (Καταπέτασμα)

Partea din miđloc a Bisericei se desparte de Altariu prin Catapetasma, ce este un părete de lemn înfrumusețat cu felurite sculpturi și chipuri ale plăcușilor lui D-đeū. Acest părete se numesce Catapetésma, de la perdéα (Καταπέτασμα) ce în anticitate despărția Altarul, fiind întinsă pe nisce stâlpi. Catapetésma a fost și în Biserica legei vechi, despărțind pe sânta de sânta sântilor, dupe cum arată epistola către Ebrei (1), și era înfrumusețată cu felurite chipuri de cherubimii cusuți, dupe cum se vede din st. scriptură (2). Evangelistul Luca, ȝice, că în timpul restignirei acéstă Catapetésma s'a rupt prin miđi-loc (3).

Catapetésma însemnă cerul, și represintă chipul lui D-đeū și al plăcușilor lui prin zugrăviturile ei; căci «*pictura (zugrăvitura), ȝice st. Grigorie Theologul, este pentru cei neînvețași, ceea ce este scrierea pentru cei învê-țași.*» (4) Inchipurile de pe Catapetasmă sunt aranjate în modul următorii :

(1) Ebrei c. IX.3. (2) Eșirea XXVI. (3) Luc. XXIII. 45. (4) Lib. IX. Epis. 9).—Veđi și Bergier tom. II. pag. 437 edit. 1838.

Chipul Mântuitorului stă la dreapta ușilor împărătesci ca a unui stăpân a tóte. La dreapta icónei Mântuitorului este icóna chramului, ca intervenitoră între Mântuitorul și Chreștiniî rugători; la stênga ușilor împărătesci este chipul Prea Curatei Fecióre, cu fața privind pe Mântuitorul, ca rugătoare pentru lume, și de a stênga aceștia, icóna sântului ce se pomenesce în aceea Biserică. De asupra ușilor împărătesci se află închipuirea Machramei, ce conține chipul cel nefăcută de mână al Mântuitoriului, pre care însuși l'a trimis lui Abgar-Huomo, pentru căldurósele lui cereri, duple cum mărturisesce Eusebiu (1). De asupra Machramei se află închipuirea *Cinei cêi detaină*, care (închipuire) servește tot-d'a-una ca și o titulă, spunând chrestinilor, ceea ce se sevêrsesce în Altar pe st. Masă. De asupra aceștia, se află o altă icónă, reprezentând pre Mântuitorul ca Archiereu și împărat, numită : *Pantocratoru*, având în partea dreapta pre Pré-Curata sa Mumă, și în partea stângă pre st. Ión Botezătorul, ca rugatori. Acéstă icónă însamnă pronia ce ocârmuesce universul, rêvêrsind asupra lui îndurările sale, pentru rugăciunile Pré-Curatei sale Mume și a plăcuților sêi. De asupra icónei aceștia, se află închipuirea Pré-Curatei Mume cu pruncul cel mai nainte de veci în brațe, și în fine ca coróna a catapetesmiî este aședată crucea lui Christos. În dreptul icónei *Pantocratorului* se află icónele sânttelor Apostoli; și în dreptul icónei Pré-Curatei lui Mume, (care ține pruncul cel mai nainte de

(1) Euseb Hist. eccles. Lib. III. c. I Veđi și istor. Bis. a lui Guettée tom. II, pag 195.

veci), să află profetiî, uitându-se spre Pruncu ca spre obiectul predicerii lor, ținînd în mână semnele, prin care a închipuit nascerea cea din Fecióră, precum : Aron, Toiagul înfrunđit ; David, Chivotul de Aur ; Gedeon , Lâna cea plină de roă etc. Aşa în cât Catapetasma înfățişază pe întréga Biserică a celor ântei născuţi în ceruri (1).

St. Uşi din miđlocul Catapetésmei se numescă *împărătesci*, pentru că numai împăratului este permis (din ceî nesântiţi), de a aduce prin ele darurile sale la Altariu, dupe o antica tradiţiune aprobată şi de al VI-lea Synod. prin can. 69 ; iar *sânte*, pentru că prin ele intră în st. Altariu, Sântul sântilor reprezentat prin sântele Daruri. Perdéoa de deasupra Uşilor, ce este tot-d'a-una de o colóre azurie sau violetă : semnifică Cerul ; şi uşile, porţile Ceresci, avênd pe ele tot-d'a-una închipuirea Bunei-vestiri, ca pe începătura mântuirii nôstre ; iar pe delaturi, pe ceî patru Evangelişti, prin a căror învăţatură lumina s'a respîndit pêně la marginele lumii. Uşile din partea despre méđă-nópte şi méđă-đi a catapetasmai se numescă *diaconesci* sau *îngeresci*, fiind destinate pentru serviciile necesare ale st. Altarü, pentru care se şi zugrăvescă pre dênsele îngerî seü Diaconî.

Altarul în Biserica antică nici o dată n'a fost expus ochilor credincioşilor, ci tot-d'a-una a fost despărţit prin catapetésma, după cum încredinţază Ieronym (2), Athanasiu şi alţi autori anticî, cu deosebire că ei au numit'o vélü (*εἴλα*, perdea) ; aşa se vede la Athanasiu

(1) Ebrei XII 23. (2) Hieronym. epitaph. Nepotian.

numit vëlul Bisericii (ἐθλα τῆς Ἐκκλησίας) (1), și se pare că Synesius (340—410) a fost cel ântâiū ce a numit'o *Catapetasmă* misterioasă (καταπέτασμα μυστικόν.) (2). De aci se vede, că forma Altarului espus ochilor chredincioșilor, ca în Biserica ocidentală, este o inovațiune, și nu un usū din anticitate.

II. Locul pe dinaintea Catapetasmēi se numesce *Solea* (de la σολεῖον tron) pentru-că în partea dréptă a acestuī loc în anticitate era tronul imperial (3).

III. *Ambonul* era un pedestal cu o tréptă în Biserica Proto-Presbyterană, cu douē trepte în cea Episcopală, cu trei trepte în cea Mitropolitană și cu patru în cea Patriarchială, aședat dinaintea Iconostasului (Catapetasmēi) între Choruri. Archiereul, void a liturgisi, se îmbracă pe Ambon și remâne acolo pêne la Vochod (intrare), când intră în st. Altariū. Tot pe Ambon el face chirotesia; Iar Diaconul citește pe dēnsul st. Evangelie și ecteniile cele mari. Pe Ambon pot citi și cânta numai cântăreți chirotesiti de Archiereū, conform can. 15 concil. din Laodicea, și nici monachiū chiar n'aū voe de a citi saū cânta pe Ambon, după can. 14 al Synodului al VII-lea, nefind chirotesiti de Archiereū. Ambonul după Cyprian este o tribună Bisericēs-că (4), care se numia în anticitate *bema* (de la ἐμάτος), și Ambonul din miđlocul Bisericii se distingea de cel din Altariū prin numele de *bema cetitorilor* (ἐμά γνωστῶν) (5).

(1) Athanas. Epis. ad solitar tom I. (2) Synesius Epist. LXVII ad. Theophil; veđi Bingham Libl VII Cap. VI § VII pag. 214. (3) Bingham Lib VIII, c. V. § X. (4) Cyprian Epist. XXXIII. edit. Pamel. (5) Sozom. Lib. Cap. VIII.

Ambonul în Biserică amintescă predicarea Domnului, care adesea-orî sta pe locuri înalte de predică, de exemplu pe corabie, pe munte etc. Astăzi Ambonul în general se face lipit sus de un părete, și locul în mijlocul Bisericeii, unde a fost în anticitate ambonul, se însemnă prin mărimea sa și colórea petrilor.

IV. *Chorul*. În anticitate Ambonul singur servea pentru citire și cântare, după cum se arată de Cyprian numindul *Masa cetitorilor* (1), dar de când s'a luat usul de a fi Ambonul alipit la un părete sus, s'a decis ca locul cetitorilor și cântăreților să fie pe ambele aturî a Bisericeii, numindu-se *Chorurî* (Χοροί). În Biserică antică n'a existat organe, și în Biserică ocidentală au început organele prin secul al VIII-lea. Cel dintîiu organ, recunoscut în occident, a fost trimis de împăratóriul Constantin Copronym regelui Francieii Pipin, cu mai multe darurî magnifice, la anul 757 șiu 766. Regele încântat de armonia aceluia organ l'a așezat în Biserică st. Corneluî din Compiègne. Armonia aceluia organ a făcut, ca într'un timp mai puțin de două secole la tóte Bisericile Cathedrale din Occident să introducă organele (2).

V. *Thronul Archiereșcú*, este scaunul în care șede Archiereul la rugăciune în Biserică ca un părinte în mijlocul fiilor săi, chiar și când are să liturgisescă. Thronul Episcopal se afla și în Biserică antică, și era unit cu scaunele presbyterilor, numindu-se thronul cel înalt, spre disticțiune de ale presbyterilor ce se nu-

(1) Bingh. Lib. VIII C. V, § IV. pag. 193. (2) *Migne Volum al VIII*, pag. 909.

miaŭ thronurî secundare, dupe cum se constată și din epistola Mareluî Constantin către Episcopul Chrestu al Siracusenilor, învîtându-lŭ de a veni la sinodul din *Arles* (1) (314). Thronul Episcopal era așeđat în anticitate, în miđlocul Bisericii, și de o parte și de alta erau scaunele presbyterilor, dupe cum se arată din constituțiunile apostolice (2). Inse Dupe unîi autorî acęsta era o imitațiune a Sinagogeî judeilor, ai căroră învęțați stău în sinagogă în forma de semicercŭ (3).

VI. In vechime pe ambele părți ale Bisericeî era pentru femeî locurî deosebite pe lângă päreți, unde dupe mărturia istoriculuî Bisericescŭ *Socrat* (4) sta și mu-ma împęratuluî Constantin ; iar credincioșî stău la rugăciune în mijlocul Bisericeî, dupe cum se vede din Constit. Apostolice (5).

III. TINDA (NARTHICA).

Tinda saŭ *Narthica* era lungă și îngustă, formând frontespiciul occidental al Bisericeî (6). In ea stău catechumenî și căitorî saŭ penitențiî.

Nu departe de intrare în Biserică în partea dręptă era în anticitate *colymbithra* (scăldătoreă) pentru st. Botezŭ, însemnând prin așeđarea ei lângă ușă, că numai prin Botezŭ pöte intra cine-va în numęrul credincioșilor. Lipsind catechumenî din Biserică a lipsit și

(1) Euseb. Lib. X, C. V. (2) Const Apostolice Lib. II, cap. LVII. (3) Veđî Bingh. Lib. VIII cap. VI. § X. (4) Socrat. Lib. I, cap. XVII. (5) C. Apost Lib. II cap. LVII. (6) Bingh part. III pag. 188.

serviciul din această parte a Bisericeî. În Monastiri se servesesc în tindă, în timpul privigherilor, nisce rugăciuni universale, numite *Litiî*, dupe exemplul litiilor antice ce se sevêrșia și afară din Biserică. Creștinii anticî, pentru a cimenta între ei mai bine concordia, și a stabili cel puțin la piciôrele altariului fraternitatea, ce distrusese în societatea civilă, ce este compusă prin o așa de mare neegalitate a condițiunelor, mâncau împreună bogații și săracii în Narthica, mai cu sémă Dumineca (1) după ce se împărtășia cu st. Eucharistie, care ospete se numia *Agape*; și fiind că uni din cei avuți au început a disprețui pe cei seraci, neinvitându'i la mesele lor, pentru care Apost. Pavel muștra pe Corintheni (2), de acea din timpurile primitive a început a nu fi bine privite.

Prin secul al 3-lea abuzul acestor *Agape* atâta crescuse, în cât se aședară și paturî în Narthica spre comoditatea adunării, și ast-fel corupția 'și luă sborul, pentru care Synodul din Laodicea a fost nevoit a le declara nedemne prin canon. 28-lea. Synodul din Carthago (418, can. 49) permite de a mânca în Narthica numai în casu de călătorie; dar Synodul Trulan (691) din respect către casa lui D-șeu a oprit agapele cu totul prin can. 74. — De la acestea ospete a remas usul la credincioși, de a aduce felurite mâncări acolo la diua patronului Bisericii și a mânca, împreună, în Narthica, iar în alte timpuri, mâncările se aduc în Narthica numai pentru a se bine-cuvênta, și după acea, se

(1) Veđi Pidalion fila 192. (2) I Corinth cap. II.

redică. Acestea mâncări se numesc prinose (aduceri), care erau în Biserica antică așa de multe, în cât din ele se nutria Clerul și cea mai mare parte a săracilor, cărora li se distribuia de o persoană însărcinată de Episcop cu supra-veghere lor, după cum se probéază din can. 7 al Synodului din Gāngra, ținut la 340.

IV. PORTICUL

Porticul este un antreū, în general, mai fără acoperement, și în acest antreū stau în anticitate uni căitori, cari nu aveaū voiă d'a intra în Biserică. Prin sec. III-lea și al IV-lea se număra 4 stări de cei ce făcea penitență (1). I-ii cei ce stau în înaintea Porticului (προσκληυισοι); al II-lea cei ce ascultaū împreună cu catechumenii (ἀκρόασις); III-lea cei ce au fost între catechumeni și credincioși (ὑπόπρωσις); și al IV-lea cei ce stau împreună cu credincioșii, dar nu se comunicaū (σύστασις).

SANTELE VASE SI NECESARIILE BISERICEI

ST. VASE

I. *Potirul* este cel mai însemnat vasū din Altariū. El se întrebuintează pentru mysteriulū santei Eucharistiī și însemnă: *Pacharul* pătimilor Domnului, după cum însuși dice: „*Părinte, de vrei, trecă pacharul acesta de la mine* (2).

II. *Discul* pe care se pune st. Agnețū însemnă *eslea* în care a fost pus Pruncul cel mai 'nainte de veci, și

(1) Veđi compendiū de istoria Bisericii de Dr. N Nitzulescu, pag. 54. (2) Luc XXI. 42

obiectul pe care s'a pus corpul domnului, când s'a luat de pe cruce. De și st. Evanghelie nu amintesc că Christos ar fi pus pâinea consecrată pe ceva, cu toate acestea originea Discului este de la începutul st. Liturgiei, făcându-se mențiune de el și în Liturgia st. Iacob (1).

III. *Steluța* ce se pune de asupra Agnețului este închipuirea stelei ce mergea înaintea Magilor *până când a venit d'a stat de asupra unde era Pruncul* (2).

IV. *St. Copie* saă cuțitul pentru despicarea Agnețului, este făcut în forma lăncii, cu care «*unul din ostași a împuns căsta lui Christos și îndată a eșit sânge și apă* (3).»

V. *Lingurița*, ce a fost pusă întrebuințare de st. *Ión Chrysostom*, pentru predarea st. Eucharistii poporului, semnifică : clescele cele misterioase cu care Serafimul, trimis de însuși D-zeu, a luat un cărbune din focul Altariului ceresc, și l'a atins de gura prophetului *Isaia* spre a l' curăți (4). Până în timpul st. *Ión Chrysostom* lingurița n'a existat, și st. *Corpu* se da credincioșilor în mâini, iar st. Sânge îl bea toți din Potir, după cum se comunică Preoții și Diaconii astăzi în Altariu.

VI. *Acoperemintele* st. Potir și a Discosului sunt în număr de 3, din care două sunt mai mici, și unul mai mare. Cu cele două mici se acopere fie-care vasu în particular, iar cel mai mare se pune peste ambele st. vase, când conțin misteriiile Domnului. Cele d'ânteu două mici însemnă : scutecele pruncesci ale lui Christos,

(1) Dict. Migne. vol. VIII pag. 970, (2) Math. II. 9. (3) Joan XIX. 34. (4) *Isaia* VI. 6—7.

șar al treilea, care este mai mare, aerul său spațiul aerului (tăria), pe care s'a vădut stéoa ce a arëtat Magilor pe împëratul Ceresc (1). Inse dupë alți autori cel I-iu acoperemënt însemnă: Giulgiul cu care a fost înfășurat corpul lui Christos, al II-lea Machrama ce a fost pe capul lui, și al III-lea Piatra de deasupra mormântului (2). Usul de a se face acestea st. vase de aur sêu de argint, este fôrte antic, și opiniunea generală este, că ar deveni dela Apostolî. Ca argument la acesta avem: că chiar în timpul persecuțiilor, s'a servit de asemenea prețioșe vase. Așa Papa Romei Urban la 226 a ordonat de a se face acestea st. Vase de aur și argint (3). De asemenea când Julian Apostatul jefui Bisericile Antiochiei, oficeriul însărcinat cu acea misiune, vădënd acelea bogății scumpe, exclamă cu mirare: „*Iata în ce vase scumpe se servesce fiul Mariei*“! (4) Decî vasele de sticlă saũ de lemn, n'ar fi putut da loc la o așa eclamațiune criminală! Număi puțin și acoperemënturile se făcea din materii fôrte prețioșe și ornate cu broderii de aur și de argint. Acestea acopereminte aũ fost și în secolele primitive, de unde aũ devenit în usũ și în Liturgia st. Ión Chrysostom și a lui Basiliũ cel mare (5). Stima către sanctitatea Casei Domnului pretinde ca acestea st. Vase să nu fie făcute nici odată de metal ordinariũ, precum: plumb, fer etc., că acest fel de vase n'a fost nici odată în usũ în Biserică, ce totdeauna de materii precioșe. La aceste obiecte se rapôrte și

(1) Math. 2, 9 (2) Ión Heinecius part. III p. 310. (3) Dict. Migne tom. VIII pag. 195, (4) Migne tom VIII 195, (5) Bingham. Lib. XV, Cap. III. § VI pag. 308. tom VI.

vasul ce conține st. Miră, cu care se ung cei luminați la st. Botez, spre a se face părtași împărăției lui Christos (can. 48 din Laodicea).

Orî-cine va întrebuița aceste st. Vase spre usul său particulariū. este amenințat cu escumunicare de can. 73 apostolic; iar cel ce le va lua, se condamna ca încincit să le plătescă după can. 72 Apostolic.

ODOARELE SI NECESARIILE ST. BISERICI.

ST. EVANGELIE

St. Evanghelie (de la Ευαγγελιον buna-vestire) este cartea istorică acțiunelor, miracolelor și a sacrificiului de pre Cruce a Domnului nostru Iisus Christos, compusă din 4 Cărți, scrise de 4 autori în diferite timpuri. Lectura acestor cărți a fost introdusă în Biserica, chiar de la început (1). Toți liturghiștii susțin că se citea în anticitate fragmente din Evanghelie în adunările religioase, și Synódele au dat acestui usă putere de lege. Așa Synodul din Laodicea ordonă prin can. 16: ca „*sâmbătă, din preună cu alte scripturi, să se citească și Evangelia.*” Distribuirea st. Evangheliei în părți destinate pentru fie-care ȳi, după cum se citește în Biserica, se pare a nu fi opera unui singur om, nici a unui timp determinat.

Autori care au scris cele 4 cărți Evangelice sunt: Matheiū, Marcu, Luca și Ioan, cari pentru acest cuvânt s'au numit Evangelisti. I. Matheiū a scris Evangelia în limba siro-chaldaică între anii 60—67 de la începutul erei chrestine și anume în Palestina. Testul origi-

(1) Dict. Migne vol. VIII. pag. 566.

nal a fost tradus mai întâi în limba greacă și în urmă în cea Latină. II, Marcu a scris Evangelia după instrucțiunile Apostolului Petru în limba greacă între anii 67—70 erei chrestine. III, Luca a scris Evangelia între anii 60—64 ai erei chrestine, în limba greacă, ce era comună în acele timpuri. IV, Ioan a scris Evangelia în Ephes după ce s'a întors din insula Patmos la 96 seă 98, în întâiul an al împărăției lui Traian (1).—Autenticitatea scriirilor acestor Evangeliști a fost recunoscută în tot decursul secolelor Bisericeii, și succesiv a fost afirmată de synóde (2).

EVANGELIILE APOCRYPHE SI NUMERUL LOR

Evangeliile numite apocryphe (de la *Ἀποκρυφοί*: secrete). sunt scrise saū de chrestini rău instruiți, saū de eretici, cari voia a le impune sectatorilor lor. Numele lor de apocryphe semnifica: că nu se cunóscă exact originea și autorii acestor scrieri. Numerul lor este de 39 și anume: 1-iū, a Ebreilor; 2-lea a Nazareilor; 3-lea acelor 12 postoli; 4-lea a st. Petru; 5-lea Egiptenilor; 6-lea a Nascerei prea st. Feciórei în latină; 7-lea Proto Evangelia st. Iacob; 8-lea Evangelia copilării lui Christos; 9-lea a st. Thoma; 10-lea Evangelia lui Nicodem; 11-lea Evangelia celui Etern; 12-lea a st. Andrei; 13-lea a st. Bartholomeu; 14-lea a lui Appelleu; 15-lea a Basiliđilor; 16-lea a lui Cerintu; 17-lea

(1) Veđi Migne tom. 34 pag. 680. — (2) Veđi Can. 85 apost. Can. 60 Laodie. Can. 32 Carhag. Can. 2 a synod. VI-lea. Can. 3 Athanasie.

a Ebioniților; 18-lea a Encratiților sau a lui Tatian; 19-lea a Evei; 20-lea a Gnosticilor; 21-lea a lui Marcion; 22-lea a st. Paul, având asemănare cu cea precedentă. 23-lea a Interogațiunelor mici și mari făcute st. Mării; 24-lea Cartea născerii lui Iiesus, ce semena cu Proto-Evangeliul st. Iacob; 25-lea a st. Ioan seî mórtea st. Feciore. 26-lea a st Mathias; 27-lea a Perfecțiunei; 28-lea a Simonienilor; 29-lea a Syrianilor; 30-lea a lui Tatian, ce seamănă în totul cu a Encratiților; 31-lea Evangelia lui Thadeu sau a st. Iuda; 32-lea a lui Valentin; 33-lea a Vieții seî a lui D-deu celui viu; 34-lea a st. Philip; 35-lea a st. Barnaba; 36-lea a st. Iacob cel mare; 37-lea a lui Iuda Iscariotul; 38-lea a Verității, semănând în totul cu a cea a lui Valentin; în fine a 39-lea a lui Leuci, Seleuci, Lucian și Hesychiu.

Tote acestea pretinse Evangeliu au purtat mai multe numiri diferite; dar facend abstracțiune de miclele diferențe care au unele de altele s'ar putea reduce la 14 sau 15. Cel mai mare număr de Evangeliu apocryphe au aparut prin secul a IV-lea și a V-lea, și cele mai vechi se sue până la finele seculului a II-lea, dar mai sus nu; fiind-că st. Martyr Justin, ce a fost martyrisat la 163, nu cunoscea nici una din ele (1).

ST. CRUCE

St. Cruce (care este semnul fiului Omenesc 2), însemnă în general restignirea lui Chrittos; și se respectă cu venerațiune al douilea după st. Evangeliu (3)

(1) Veđi Dict. Migne vol 34 pag. 692. (2) Math. 24 30.
(3) Veđi Pidal fil. 212.

Semnul st. Crucii făcut pe fețele credincioșilor, pe lângă restignirea lui Christos, mai înseamnă și Misteriul st. Treimi; pentru care se și pune trei degete (cel din mijloc, arătătorul și cel mare) în frunte, și prin locul acela, semnifica: pe puterea cea a tot lucrătoare «Tatăl»; pogarând mâna la brâu, înseamnă: pogorîrea Mântuitorului și încarnarea lui din pre st. Fecioră; iar prin redicarea spre umărul drept, înălțarea și șederea de a dreapta lui D-zeu (1), și în fine ducîndu-o spre umărul stîng represintă spre st. Spirit ce din Tatăl purcede (2), și în fiul repausă. Cuvintele ce le pronunțăm în timpul acestei mișcări a mâinei (numele Tatălui și al Fiului și al st. Spirit), sunt învățate de însuși Iisus Christos, când a instituit Botezul (3). Semnul st. Crucii, după mărturia fericitului Augustin, se întrebuintează din antichitate în toate oficiile religioase, precum la sântirea apei Botezului, în sântirea Myrului și în sacrificiul Eucharistiei (4). Inchipuirea semnului st. Crucii se făcea încă și în legea veche; căci în timpul sacrificiilor se înalță victima către D-zeu *Crucisă*, ca semn că se aducea pentru totă lumea (5).

Crucea de lemn era un instrument de supliciu pentru criminali (6) la popoarele antice. Constantin cel mare după ce a îmbrățișat credința creștină la 312 a oprit, din respect către Iisus Christos, de a se mai condamna pe cruce, și declară religiunea-Christiană de

(1) Luc. 22, 69 (2) Ión XV 27. (3) Math. 28 19. (4) Augustin homel. CXVIII, veđi și Bingh. Lib. XV cap. III. § V.1 pag. 309. (5) Bustorf. pag. 456. (6) Dict. univ. des sciens et Lett. edit. 1870 pag. 448.

religiune a statului Roman prin celebrul decret (edict), dat la Milan la 313 (1). St. Cruce deveni atuncea semnul cel mai respectat pentru toți, în cât fie-care creștin șicea cu Marele Apostol: că mie să nu 'un fie a mă lăuda, fără numai în Crucea lui Christos (2). Impăratul Constantin a trimis pe Muma sa Elena la 326 la Ierusalim de a căuta st. Cruce. Aflarea st. Crucii a veselit atât de mult Biserica în cât 'i a consacrat trei serbători în onórea ei : I-iú La 14 Septembrie în amințirea aflării st. Crucii, când s'a și înălțat spre a o vedea popoul, de la care fapt vine și numele serbătórei, ce a fost instituită la 335 (3). II-a Mercuri, a 3-a sepětmână din Postul mare, în memoria întórcerei după 14 ani a st. Crucii din selavia Persiană și ducerea ei în Ierusalim de către Impăratul Heraclie la 628 (4). III-lea. La 1 August în memoria strălucitei victorii ce a câștigat Impăratul Emanoil Comnenú asupra Sultanului din Iconia, Azeddyn, lângă orașul Meandra, cu un an în urmă după învingerea ce a suferit'o Emanoil-de la Azeddyn la 1175 (5). Alți autori pun începutul acestei serbători din 1 August în ântéia Cruciata, când, după luarea Ierusalimului de Occidentalí, s'a trimis în Galia (Francia) o parte din sântul lemn al Crucii Domnului îndestul de considerabilă, și a ajuns vineri la 30 Iulie 1109 în Capitală Galiei (Paris) și în duminica viitóre 'a 1 August a fost

(1) Dict. Geog. edit. 1880 pag. 416. (2) Gal. VI. 19. (3) Dict. Migne vol. 33. pag. 1189. (4) Dict. Migne pag. 1189 tom. 33. (5) Veđi cartea vieților sântilor la đioa 1 August și compara cu Diction. ist. și Geog pag. 1120 edit. 1860

purtată cu mare ceremonie prin t^otă Cetatea (1). Inse fie după cum raportéză orientaliⁱ, fie după cum đic Occidentaliⁱ, totuși începutul acestei serbătorⁱ atât în Occident, cât și în Orient este din timpul cruciatelor. Așezarea Crucilor de aur sa^u de argint pe st. Masă există din timpul lui Sozonem (sec. V) după cum el însuși mărturisește (în Cartea II-a Cap. III-a (2). Acésta opiniune se afirmă și prin faptul citat de Evagriu despre crucile de argint, pe care păgânul împérat Hosdroe le a trimis, ca semn de respect, pentru a se așeza pe Prestolul Bisericiⁱ din Constantinopol (3). Mai înainte de acest autori^u (sec. V) nici unul nu face mențiune despre așezarea sânteⁱ Crucⁱ pe st. Prestol. Prin secolul al V și VI-lea se luase încă un obicei^u de a se face semnul st. Crucⁱ mai nainte de închinare pe pémént, și acest obicei^u a fost oprit prin Synodul al 6-lea, can. 73.

DESPRE ICÓNE

Cultul séu venerarea st. Icone este o tradițiune f^orte veche dupe cum scrie st. Basili^u, către Iulian în Epistola 360. « *Acest cult înfățișând tot-d'a-una chreștinilor pe plăcuți^u lui D-đe^u, ne excita d'a imita virtușile lor.* » Respectul cel presentăm icónelor plăcușilor lui D-đe^u se sue la cel închipuit pe dânsele, după cum đice iarășⁱ marele Basilie (4). Opinia că icónele a^u fost întrebuințate din anticitate în casele chreștinilor se

(1) Diet Migne tom VIII pag. 450. (2) Veđi Bingh. Lib. VII. C. VI § XX. (3) Evagr. Lib. VI cap. 21. (4) Veđi Pidalion. pag 211.

afirma și de Eusebiu dicând că a văzut cu ochii săi icône reprezentând pe Christos și pe Apostolii Petru și Pavel (1). Asemenea s'a urmat și în secolele următoare zugrăvinduse Icóne dupe cum se probează și din can. 82 al Synod. al 6-lea prin care ordonă a nu se mai zugrăvi Mântuitorului ca Mielu, ca pênă atuncea, ci după chipul cel omenesc. Urme de disprețuirea st. Icóne se găsesc pentru antêia-óră în seculul al V-lea pe la 485, sub Zenone imperatorul, și acéstă eronată idee a fost mai înverșunată sub Leon Isaurul în seculul al VIII-lea (2) aprobată fiind și de Pseudo-Synodul ținut în Constantinopol la 730. Acest Pseudo-Synod a fost anathematizat de mai multe Synóde posterioare, și anume de Synodul al VII-lea Ecumenic, compus din 367 Părinți la 783, și de I și II-lea Synod la 861, din 318 Părinți (3), sub Președinția lui *Phoții* Patriarchul de Constantinopol. În fine dispăru cu totul acea eresie păstrându-și Biserica podoba sa pênă în ziua de astăzi, și gloriificându-se cu chipul lui Christos și al plăcuților lui.

LUMINELE

Lumina, la toate popórele, a fost Symbolul *Vieții*. Espresiunea: a vedea *lumina*, însemna a se nasce și a veți (4). Lumina a fost întrebuințată și în Biserica legei Vechi, (5) pentru a exprima vețuirea spirituală a credincioșilor în D-zeu.

(1) Euseb. Lib. VII. Cap. 18. (2) Dict. Geog. et Ist pag 868 edit 1860; veđi compendiu de istoria Bisericii de D-nu N Nitulescu pag. 164—175 (3) Veđi. Prolegement din Pidalion a Synod. VII și I II-lea. (4) Iob III 16. (5) Esirea LVII. 17—29.

Lumânările întrebuințate în oficiul dîvin au diferite însemnări: Acelea din Biserica însemnă în general lumina cunoștiinței de D-șeu, și veselîa spirituală, iară în special însemnă pe adevărata lumină, care este Iisus Christos, ce „*luminéză pre tot omul ce vine în lume*“ (1). Cea de la Botezū însemnă *presenta noastră strălucire*, raportînduse la cuvîntul lui Christos: „*Așa se lumineze lumina vóstră înaintea ómenilor, ca vędînd faptele vóstre se măresc pre Tatăl vostru cel din Ceruri*“ (2). Lumânările de la Cununie însemnă *curețenia moravurilor*. La morți, *lumina eternă*. Si la st. Pașci, *lumina* ce a strălucit în grópa Mântuitoriului.

Aducerea lumânărilor la Biserică, însemnă *devotamentul credincioșilor către D-șeu*, pentru-care can. apost. 71 escomunică pe „*Christianul care ar aduce unt de lemn sau lumânări în Synagaga Judeilor, și la templul păgânilor în serbătorile lor*. De asemenea și pe cei ce iaū lumânări din Biserica, clerici sau laici, i-escomunică Can. 72 Apostolic și-î îndatoréză că aceea ce a luat în cincit să plătéscă.

TAMAEREA

Tămăe ce se aduce lui D-șeu, s'a socotit la tóte popórele, ca cea mai plăcută ofrandă, dupre cum se vede și de la Magi, ce au adus ca daruri lui Christos aur, tămăe și smirnă (3). Tămăerea a fost și în legea veche, dupre cum se probedă din Exod (4), și din amintirea ce face epistola către Ebrei despre cădel-

(1) Ioan I, 9. (2) Mith. V, 16 veđi și Bingh. Lib. XII. c. IV pag. 387. (3) Math. cap. 2 11, (4) Exod 30. 7.

nița cea de aur a legii vechi (1), de unde a trecut în cea nouă, fără întrerupere fiind întrebuințată în Biserica, chiar și în timpul primitiv, după cum se vede în al 3-lea canon apostolic ce ține : „*Ca la Altariu să nu fie ertat a se aduce alt ceva, afară de tămâe, și unt de lemn pentru candelă* ;” și astfel, a venit succesiv pînă în zilele noastre. Tămâierea are două sensuri : una de respect, și alta de charul st. Spirit. Când se tămâie Icoanele sau persoanele însemnă respect, iar când se tămâie lucruri, asupra cărora se face-vre-o rugăciune însemnă charul st. Spirit celui a toate sfîntitoriu. În timpul sf. Liturgii sunt trei tămâieri, ce au diferite semnificații : Tămâierea ce se face la începutul sf. Liturgii, când se pregătesce materialul pentru sf. Sacrificiu, însemna *întunerecul* ce s'a făcut în timpul restignirei preste tot pămîntul (2). Iar cea din timpul cetirei scrierilor apostolice însemnă, după cuvîntul Mareluî Apostol, *Mireasma cunoștinței* lui Christos. *întot locul prin predicarea Apostolică* (3). În fine tămâierea ce se face în timpul cîntărei cherubimice (Cherubicul) însemnă norii în care va veni fiul omenesc, după cum însuși Christos ține : « *Vor vedea pre fiul Omului viind în nori, cu putere și cu glorie multă.* » (4)

PRESCUREA

Prescurea (de la *προσφορά* proaducere) este o pâine mică rotundă, din care se prepară materialul pentru st. Daruri, și care are de asupra inscripțiunea: Is.

(1) Ebr. I IX. 4. (2) Marc. XV. 33. (3) II Corinth. II. 14. (4) Luc. XXI. 27.

Xs. N. K (Iisus christos nica), adecă Ies. Christos învinge. Rotundirea prescurei înseamnă nemărginirea divinității, iar cele patru colțuri ale ei, cele patru părți ale lumii, pentru cari se aduce st. Sacrificiū.

Prescurea, spre a se pute întrebuința la înaltul sacrificiū, trebuie să fie de făină de grâu curată, dospită și îndulcită cu sare. Calitățile acestea, după explicația st Ión Chrysostomul, înseamnă: făina, corpul; aluatul, sufletul; sarea, mintea; și apa st. Spirit (1). Lipsind vre-o însușire din acestea, prescurea număi pôte semnifica corpul viu, și prin urmare nici nu se pôte prepara din ea materialul pentru st. Eucharistia.

Anaphora (de la *Αναφορά* offrandă) să numesce partea d'înprejurul prescurei, din care sa scos st. Agnețū; și care parte, tăindu-se în mici bucăți, și binecuvântându-se de Preot, să împarte poporului după finitul st. Liturgii. Acastă anaphoră amintesce sfințenia primilor chrestini, cari se împărtășiau cu însuși corpul și sângele Domnului la fie-care Liturgie, în locul căruia astă-zi le se dă anaphora (2). Prescurea acastă se mânca în anticitate după împărtășire, în comun în Pridvorul (Narthira) Bisericeii, care mâncare de Prescure d'înpreună cu alte preparative, se numia *Ospețe de dragoste* (Agape) (3).

CLOPOTELE

Chrestinii în anticitate să servea de tócă, spre a

(1) Stud. Pastor siag pag, 89; edit. 1872. (2) Simeon Thes-salonic pag. 236. (3) Pidal sub-semn. cau. 74 Synod VI-lea.

face cunoscut poporului începutul rugăciunelor (1). În unele Biserici din Egyptu, și mai cu seamă în Monastirele de acolo, trimbița servea pentru un asemenea fiut, ce era un usû împrumutat din legea veche, care ordona Leviților, „*de a vesti cu sunet de trimbița dîioa curețeniei în tot pămîntul lor*“ (2). Darea semnalului prin Clopete datéză în Biserica din secul a VI-lea, și tradițional să țiece, că Paulin Episcopul de Nolea le-ar fi întrodus întéia-óre în Biserica sa din Campania, de unde sa și numit clopotul „*Campanul*“. Clopotele mici să aflaû mai 'nainte de acéstă dată în serviciile religiöse, după cum să probéză din st. Scriptură ce țiece, „că Vesmîntul marelui Preot al legii vechi era garnit cu clopotele“ (3).

Clopotele în Biserica Occidentală s'a întrodus prin secul al VI-lea, iar în cea Orientală în al IX-lea, când Ursus Patricianul, Ducele Veneției, a trimis pentru întéia-óra la Constantinopol, Impêratului Michael (836—867) supra numit „*Bețivul*“, nisce Clopote, ce s'aû aședat în Biserica st. Sophieii la anul 865 (4), și de atuncea în curând aû trecut la tôte Bisericile. Biserica orthodoxă, ca fidelă anticelor tradițiunii, se servece mai întêi de tócă, și în urmă de clopote; arătând prin acéstă că tóca a fost primitivă și în urmă s'a întrodus clopotele.

Serviciul clopotelor se resumă în douë versurilatiné

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum,
Defunctos ploro, fugo fulmina, festa decoro.

- (1) Amalarins de offic. Lib. IV. c. XXI. (2) Leviți XXV. 9.
(3) Eșirea XXVIII. 30 (4) Bingham, Lib. VIII. c. VII. pag. 283.

Traducțiunea lor :

Laud pe adevăratul D-zeu, chiem poporul, adun clerul,
Plâng pe morți, imprastiū fulgerile și înfrumusețez sărbătorile.

Biserica Occidentală are obiceiū de a sânti clopotele cu un ceremonial deosebit, invocând asupra lor protecțiunea vre-unui sânt, și numindu-le cu numele aceluia. In Biserica Orientală nu există un asemenea serviciū pentru clopote, ci numai cel comun pentru sântirea tuturor obiectelor religiōse. Tragerea lor se face după regulele stabilite de chiriarchie în conformitate cu typical bisericescū.

CLOPOTNIȚILE.

Maī 'nainte de întrebuițarea clopotelor spre a chiea pe credincioși la serviciul divin, este constat, că pōrta principală a Bisericeī nu presenta acestea construcțiūni inalte cu care s'aū decorat Bisericile în urmă. De asemenea și după întroducerea clopotelor, nu îndată s'a înființat, căci clopotele la început fiind de o dimensiune mică, era de ajuns o turlă de lemn făcută în acoperemēntul Bisericeī pentru a le pune; și este probabil că în secul al XIII-lea aceste construcțiūni aeriene, ca arată credincioșilor cerul, ca nisce degeți inflexibile, erau puțin cunoscute (1).

(1) Digt. Migne vol. VIII edit. 1844 pag. 1202. NB. originea clopotnițelor se deduce dela o societate fundată în secul a 12-lea la chartres (politie a Francieī) sub numirea : „*Ńidari de Biserici*“, de unde s'a respândit în maī multe țēri, zidind maī multe turle mărețe și de o artă admirabilă.

CARTILE

INTREBUINȚATE ÎN SERVICIUL DIVIN, ȘI ÎMPARTÎREA LOR

În serviciul divin se întrebuințază: a) Cărți de *Rugăciuni*, și b) de *Instrucțiunii morale*.

a) *Cărțile de rugăciune sunt :*

1. Psalterea, 2. Orologiū, 3. Octoichul, 4. catavasierul, 5. mineiul, 6. Triodul, 7. Penticostarul, 8. Liturgiarul, 9. Euchologiul.

b) *Cărți de Instrucțiune morale :*

1. Explicația st. Evangheliei, 2. Cyriacodromion asupra Evangeliilor, 3. Cyriacodromion asupra Apostolilor, 4. Operile st. Părinți, 5. Biographiile saū discipolilor lor.

I. *Psalterea* (de la $\Psiαλτῆριον$) este cartea Psalmilor, cuprinđend peste tot 150. Psalterea coprinde 5 părți: Partea 1-a să finesce cu Psalmul 40; a 2-a cu 71; a 3-a cu 88; a 4-a cu 115; și a 5-a cu 150. Cele patru părți d'ântei, să finesc prin cuvintele *Amin*, *amin* (fie, fie), iar a cincea prin: „*Tótă suflarea sa laudă pe Domnul*“. Psalterea în anticitate a făcut parte esențială din serviciul divin, și pentru acesta Synodul (1) a 7, pe lângă altele, obliga prin can. 2 pe toți clericeī cari aspirea la episcopat o ști pe din afară, adecă: de rost. Usul de a se pune alte rugăciuni printre Psalmi, este foarte anticū, după cum se vede din Synodul din Laodicia (2) ce ȃice în can. 17: „*Nu se cuvine a se cânta într'una psalmi unul după altul, ci după fie care să se ci-*

(1) Can. 2. concil. 7. Ecumen. (2) Synod. Laodicia c. 17.

téscă". Distribuirea exactă în 20 părți, numite cathisme, adecă sederi a Psalterii, datéză din 5-lea seü 6-lea, și se atribue st. Ión Chrysostom și st. Benedict.

II. *Orologiul* (de la ὠρολόγιον tratarea despre ore) este o colecțiune de rugăciuni adressate către D-đeü, și se numesce ast-felü de la rugăciunile numite ore, cari după tradiție, sunt arangiate de Cassian din Monastirea Bethleem. Cântăreții și Ceteții, în serviciul divin, se servescü de acéstă carte, precum sfințiții servitori, în Altariü, de Liturgiariü.

III. *Octoichul* (de la ὠκτω-ἡχος opt-glas) coprinde serviciul divin, a opt-séptemâni; fie-care Septemână conține un glas, și rugăciunile aceluia glas sunt raportate către Objectul principal al ðilii, adecă: Dumineca către înviere; luni, către Ingeri etc. Acéstă carte este opera st. Ioan Damascin (676—754) lucrată în retragerea sa la monastirea st. Saba.

IV. *Catavasierul* (de la Καταβάσιον pogorire seü rithm) cuprinde în sine irmósele Prasnicilor și ale sântilor. Acele cãntări în original sunt poesie, și să vede că conciliul din Laodicia a fost pre animat de dorința de a se cãnta în Biserică într'un mod systematic, ore-care rugăciuni când a decis, prin can. 15 ca numai canonicesci cãntăreți să cãntă pe Ambon, și áncă și acestia numai de pe cãrți admise. Irmósele sunt puse pe nóte de Psalmodie în secolul al XIV-lea de Ieromonachul Ión Cucuzel din muntele Athon.

V. *Mineiul* (de la Μηνάκιον lunar) coprinde ymne, cãntări de laude și o biografiă scurtă a fie-cãruia sântü din ðioa respectiva. Mineiul să împarte în 12 părți,

după cele două-spre-zece luni, și este de două feluri; *Complect* și *Scurtat*. Cel complect cuprinde serviciile divine ale sântilor din fie-care și de peste tot anul, iar cel scurtat numit *Anthologiū* (colecțiuni de părți alese) conține numai câte un serviciū comun pentru fie-care ordin de sânti, adecă: un serviciū pentru Apostoli, altul pentru Martiri și altul pentru Archierei etc. adăogând la acelea rugăciuni, numai numele sântului din dioa acea; însă serviciul divin din Serbătorile mari le coprinde întocmai, ca și cel complect. Originea mineilor se deduce din secul al V-lea, în care sa început venerarea și rugăciunea către sânti, și s'aū complectat în secolul al 8-lea.

VI. *Triodul* (de la τρεῖς-ώδη tri-cântări) coprinde serviciul divin al Paresemilor (Postul Mare) și se numesce ast-fel pentru că la început se compunea numai din câte *trei cântări*. Postul Paresemilor fiind o instituțiune apostolică (1), și observat cu cea mai mare serioșitate de Synóde (2), și de st. Părinți (3): se crede că și rugăciunile pentru el, ar fi făcute din cele mai vechi timpuri chreștine. Cele dintei urme de rugăciuni regulate pentru asemenea tempū, se vedū în secolul al 5-lea la Casiau discipulul st. Ioan Chrysostomu (4), începute în Monastirea Bethleem (5), adecă órele (ceasurile) Postului Mare. In secul al 8-lea s'a compus felurite cântări pentru Patru-șecime de An-

(1) St. Leon serm. VI de quadragessima (2) Veđi Synod Laod can. 49—50—51—52, a VI Can. 29. 89, (3) Ioan Chrysostom. homil. 52. Dionys Alexand. can. I. Petr Alexand. Can. 15 etc. (4) Veđi Bing. Lib. XXI. c. I. VI (5) Cassian Lib. III. cap. IV.

dreî Creţeanul (720), şi de Casma Episcopul de Madium, învăţătorul st. Ioan Damascin (1), şi cea mai mare parte în secolul al IX-lea de Ioseph scriitorul de cântări (2) † 883), şi de Theodor studitul (759—836),

Triodul se începe de la Dumineca Fariseului, şi coprinde serviciul divin pînă la Dumineca st. Paşci.

Cartea care continuă serviciul divin de la st. şi a Invierii pînă la Dumineca tuturor sfinţilor se numeşte *Penticostariu* (de la Πεντηκοστή cinci-decime) pentru că coprinde serviciul de 50 zile. Autorii Penticostariului sunt tot aceia a Triodului. Tóte acestea rugăciuni aũ fost întroduse în Biserica mai din timpul când aũ fost compuse.

VIII. *Liturgiarul* (de la λειτουργίαριον) coprinde Liturgiile st. Basiliu, st. Ioan Chysostom, şi Grigorie Dialogul, pre cum şi rugăciunile pregătitoare pentru sãvîrşirea st. Liturgiĩ. Rugăciunile din acestea trei Liturgiĩ aũ fost în usũ în Biserica cu mult mai nainte de a fi scrise (Secolul IV). Cãci st. Basile mãrturisesce în can. 90, cã nimenea din Pãrinţii anteriori n'a lãsat ceva în scris; şi iarãşi cã n'a adaos nimica nouã în lucrarea celor sfinte, fõrã numai cã a dat în scris cele mai 'nainte orẽndnite de Clemente (Papa la 67—100), de Irineu (140-202), de Grigorie Fãcãtorul de minuni (Episc. 240—270), şi de Dionysiu Alexandreanul († 195). Numai puţin şi Liturgia scrisã de st. Iõn Chysostomul în secul V-lea, era cu mult mai 'nainte în usũ la Constantinopol, şi se numia Liturgia Apostolilor (3),

(1) Dict. Hagiograph. edit. 1850 pag. 661 (2) idem vol. II pag 159. (3) Veđi Dict. Migne Vol. VIII pag 725.

sub care numire a rămas pînă în secol a VI-lea; de asemenea și Liturgia st. Grigore Dialogul, ce a fost scrise la începutul secolului al VII-lea, se cunoscea cu mult mai înainte de Synodul din Laodicia (364), care a ținut că: « *Nu se cuvine în Patru-Decime a aproaduce pâine, de cât sâmbăta și Duminica* » (can. 49).

IX. *Encholagiul* (Εὐχολόγιον) cuprinde rugăciunile necesarie la diferite casuri ale vieții umane de la nascere pînă la mörte. Rugăciunile acestea sunt compuse în diferite timpuri. Așa în secolul a 4-lea și al 5-lea s'a compus rugăciunile pentru îndepărtarea spiritelor rele de către st. Basiliu cel Mare și Ioan Chrysostomu. Rânduiala înmormântării s'a compus în secolul al 9-lea de Theophan Mitropolitul de Nicea, iar a Eleo-Sanțirii, de unu Arseniu Monachul tot în acei secol.

Cărțile de instrucțiune morală, întrebuintate în Biserică sunt :

I. Explicația st. Evangeliilor compusă în secolul al 12 seü al 13-lea de Theophilac Mărturisitorul Episcopul Achridei. II-lea Discursuri asupra Evangeliilor Duminicilor, compuse de Nicephor Theotoche Episcopul Astrachanului (în secolul XVIII-lea); a căroră colecțiune s'a numit de Autor, *Cyriaco-dromion*. III-lea, *Cyriaco-Dromion* (de la Κυριακοδρόμιον mergătorii pe Duminici), seü discursuri asupra scrierilor apostolice a întregului an alcătuite tot de Nicephor Theotoche. IV-lea Operile st. Părinți.

a) St. Basiliu cel Mare (329—370) care sunt : *Exaameron*, sau discursuri asupra celor VI zile a crea-

țiune; Omelii; Cinci cărți contra lui Eunomiu. Morala Asceților; despre st. Spirit; Epistole în No. 366 după numărul zilelor anului.

b) Operile st. Ioan Chrysostomul (344—409) precum: Tractatele de morală, Omelii, discursuri, comentarii asupra Noului și Vechiului Testament, și Tractatele de Sacerdoție, Providență și Virginitate, care sunt și cele mai însemnate din scrierile lui.

c) Operile st. Grigorie Theologul (327—389) ce sunt: Discursuri, Epistole asupra subiectelor celor mai importante, Poeze și Epigrame (inscripțiuni). V-lea (1) Biographia sa și descrierea vieților sfinților Părinți și Martiri din întregul an, arangiate în o carte împărțită în 12 volumene *numite luni*, tradusă în limba română și imprimată în Monastirea Nēmțului la finele secolui al XVIII-lea.

DESPRE TRADUCEREA CARTILOR BISERICESCI
ÎN LIMBA ROMANA

Totul Serviciul divin în limba română păstrează cea antică formă, care a fost în Biserica primitivă a orientului, și în care formă Biserica în anticitate, a fost pe fecundă în Pastorii stăluțiți, învățători, compunitori și făcători de hymnuri religioase.

Traducerea cărților în limba română datorește mai multor Domni, Episcopi, și mai multor persoane distinse în științe din diferite părți ale țării Române. Principii: *George Racoti* în Transilvania (de și cu scop contrariu Bisericii orthodoxe), *Matheu Basarab* în Va-

(1) Despre operele acestor st. Părinți Dict. Hagiographic.

lachie, și *Basilii Lupul* în Moldova, au introdus în Biserica limba română, în locul celei slavone, și a contrebuit foarte mult cu îndemnul și cheltuiala lor la traducerea cărților în limba Română de pe cele grecesci și Slavone. Unii din Ierarchii Romanilor și-a eternizat numele prin o stăruitoare silință, și continuă îngrijire de a traduce cărțile Bisericesci în limba română. Așa le 1687—1689 din ordinul Mitropolitului de Transilvania Barlam s'a tradus Liturgiularul și Enchologiul. Tot în acel timp în Transilvania, s'a tradus pentru întâia-ora, Orologiul, ce s'a imprimat în Sibiu la 1688.

În curând după acesta Mitrophan Episcopul de Hușu trecând Episcopu de Buzeu a imprimat Mineile în limba Slavonă, având (pentru întâia-ora) tipicul, Synaxarile, Paremiile, Apostolii și Evangeliile în limba română. Mitropolitul Moldaviei Dosotheu a tradus și a imprimat Psalteria la 1680, înființând pentru întâia ora Typographie în Iași (1), de asemenea a imprimat Prophetologiul, cel tradus de El, coprinzând paremiile de peste an, serviciul divin a câtor va sărbători Mari, și explicațiunile lor. În curând după aceea frații Greceni din Valachia, Radul și Mircea, din îndemnul Domnului țării romanescii Șerban, au publicat în limba romană Vechiul Testament, tradus de Nicolae Spătariul. Damascen, fost Episcop de Buzeu și de Râmnic, pe la începutul secolului a 18-lea, a tradus *Anthologiul* (Meneul scurtat) coprinzătorii de serviciul

(1) Vezi Disertațiunea lui Vasiliu Popa despre Typographiile române.

divin al Sărbătorilor de peste an asemenea *Pentecostariul*, și a săvârșit traducțiunea *Triodului*, aflându-se pînă atuncia tradusă, din ordinul Mitropolitului Daniel (1720—1732), numai Canonul cel Mare al lui Andrei Crețeanul, și serviciul săptămînei Patimilor Domnului, Damascen a mai tradus încă și o parte din *Octoich*, pe care a finit-o mai târziu Episcopul de Râmnic, Grigorie (1748—1764). Spre finitul secolui al 18-lea învățații Episcopi de Râmnic, Cesarie și Philaret, au complectat Mineile românesce prin traducerea serviciului divin al tuturor sînșilor de peste an, și adăogirea serviciilor sărbătorilor Mari din *Anthologiu*, cari era traduse mai din 'nainte de Damascen. In fine, demne sunt de mare laudă și ostenelele neprecurmate în litteratura bisericească a două mari Ierarhii Români din timpurile mai nouă și anume : Mitropolitul de Moldova Benjamin Costache († 1847) și Mitropolitul țerii Românesce Grigorie (1).

§ 7 RUGACIUNELE VECHI

SUCESIUNEA LOR IN BISERICA SI AUTORI CE LE AU COMPUSU

Despre forma rugăciunelor vechi, mai toți autorii vorbesc numai în general, fîră a ne lăsa vre-un model. Ast-felul st. Martyr Justin (163) ȳice : « *Toți cei-ce vețuiaă, în orașe sėu în sate se adunaă la un loc. Dupe aceea ceteaă scrierile propheșilor, faptele și scrierile apostolor pe cāt timpul le permitea* (2) ». Numai puțin și Constituțiunile Apostolice, arată : că se făcea în an-

(1) Veđi Manualul de Liturgica a Pre-St. Melchisedec edit. 1862. pag. 48—50. (2) Justin Martyr. Apol. I. 67.

ticitate cetire, maiânteiū din vechiul Testament, după aceia din Psalmi, în urmă din faptele Apostolilor și din Epistole, iar la fine din Evanghelie (1). Decī din acelea rugăciuni vechi aū rēmas tradițional rugăciunile: *Mărire Tatălui*; *Mărire întru cei de sus lui D-zeū*, și *Lumină Lină*, pe care unii o atribuescū lui Antinogen Martyrul, ce a vețuit în sec. a II-lea. Tôte celealte rugăciuni sunt posteriore, și inceputul compunerii lor datēzā din secul. al 4-lea; în care secul, s'aū scris multe rugăciuni, de st. Basiliu cel Mare (329—379). și Ión Chrysostomu (344—407). De asemenea în secul. al 5-lea de Roman supranumit *Dulce cântătorul*, și de Anatolie Patriarchul Constantinopolei, care a președat conciliul al IV-lea Ecumenic (451). In secolul al 7-lea de Sophronie Patriarchul Ierusalemului, și de German Patriarchul de Constantinopol. In secul. al VIII-lea de Andreū Creteanul, Ión Damascen, și Cosma Episcopul de Maium. In secolul al IX-lea de Theodor Studitul, și fratele lui Iosiph Episcopul de Thessalonic, și de alt Iosiph, supranumit *scriitorii de cântări*, de Theophan Mitropolitul de Nicea și de Monach-Arseniu etc. In numărul acestor compuitori intră și o virgină Monachie numită *Cassia*, care a scris cele mai frumoșe irmose ale Sâmbetei Mari.

§ 8. COLECȚIUNEA VIETILOR SĂNȚILOR

BIOGRAPHIA

Colecțiunea vietilor sântilor s'a început în seculul

(1) Const. Apostolice Lib. II. c. LVII. Veđi și Bingh. Lib. XIV. c. 1. § 1.

al X-lea de Simeon Metraphrast (născut în Constantinopol), care fu succesiv: Protosecretar al împăratului Leon Philosophul, Logophët-Mare și după aceea învățătoriu al Palatului. Simeon a adunat 122 de vieți de sânti de prin archivele differitelor Biserici și Monastiri (1), arangându-le după zilele anului și amplificându-le cu esplicațiuni, de unde și a venit numele de Metaphrast (2). Este de regretat însă, că a amestecat cu faptele autentice și tradițiunii populare în scrierile sale, pentru care scrierile lui nu se bucura de o autoritate specială.

După Simeon Metraphrast mulți au întreprins această laborioasă cale, pêne la începutul secului al 18-lea, când st. Dimitrie Metropolitul de Rostov întreprind'o, a finit de arangiat viețile sântilor după zilele anului. Pe la finitul secului al 18-lea s'a tradus, în limba Română acestea vieți cuprinse în 12 volume, de Schimonachul Isaac din Monastirea Némțului, unde s'a și imprimat.

ORIGINEA RUGACIUNELOR ȚILNICE ; NUMERUL, OBIECTUL ȘI ARANGIAMENTUL LOR DIN ȚI, SEPTEMANA ȘI INTREGUL AN.

ORIGINEA

Originea rugăciunelor quotidiene (țilnice) se deduce din timpii Apostolilor. Ele au fost sevêrșite mai întâi în templul judaic, după cum se demonstrează din cartea Faptelor (3) : Că „*Petru și Ión s'au suit în Biserică la ora rugăciunei, ce era ora a 9-a*». Și iarăși

(1) Veđi Dict. Ist. et Geographie. (2) Vidi compendiū de istoria Biserice de Dr. N. Nitzulescu pag. 192 și 193. (3) Fapt. Apost. cap. III. 1.

ȕice : cã „era în tôte ȕilele petrecând cu toȕiî împreunã în Bisericã, și frângând pâine prin case primea hranã întru bucurie și întru simplicitatea inimei (1).“ Dar cu tôte acestea, adunãrile lor cele mãi solemne pentru rugãciuni, se fãceau probabilmente numai în ȕioa Duminiceî. Adunãrile regulate (în fie-care ȕi), pentru rugãciunea de sãrã și de diminãta s'aũ început a se face din seculul al 3-lea, când acestea rugãciuni se numia «*Lucernales*» (ἐπιλαμπροί).

Rugãciunea este o revãrsare a sufletului nostru înaintea Domnului (2); este un act prin care sufletul, înfãcișezã *sentimente de stimã* și de *iubire* înaintea lui D-ȕeũ, cu dorinȕa de al adora de mai multe-orî în ȕi dupã espresiunea psalmistului : *de 7 orî în ȕi te voi lãuda Dómne* (3). Dupã acest principũ a prophetului Biserica a împãrȕit rugãciunile sale ast-fel.

I. Rugãciunea ee sãrã (Ἐσπερινός), ce este o mulȕumire adresatã cãtre D-ȕeũ, pentru dãruirea vieȕei pãnã în același timpũ.

II. Rugãciunea numitã *Dupã-Cinare* (Ἀποδειπνον *pa-vecerniȕa*), ne amintesce finitul vieȕei și necesitatea penitenȕiei.

III. Rugãciunea de meȕul-noptiî (Μυσο-Νεκτιζόν, *Po-lunosniȕa*) ne amintesce ȕioa învierei.

IV. Rugãciunea *Mancearei* (ὄρθρος), este o mulȕumire adresatã lui D-ȕeũ, pentru arãtarea luminiî ȕileî. Acãsta rugãciune este unitã cu óra I-a ce însãmnã arãtarea luminei spirituale prin Nascerea lui Christos.

(1) Fapt. Apost. cap. 11. 46. (2) Împãratorî c. I. 15. (3) Psal. 118. stich. 164.

V. Rugăciunea ôrei a III-a, ce ne amintesce judecatalui Christos spre mörte și pogorirea st. Spirit.

VI. Rugăciunea ôrei a VI-lea ne amintesce timpul restignirei Domnului.

VII. Rugăciunea ôrei a IX-a ne amintesce darea sufletului Mântuitorului în mâinele Părintelui (1), și întrarea în raî a telhariului celui bine mulțămitoriü, împreună cu Christos (2).

Acestea ȃilnice rugăciuni, pe lângă semnificațiunile arătate, mai însamnă și pe cele 7 daruri ale st. Spirit, prin care daruri chrestiniî prosperă în viața morală. Acesta daruri, după Prophetul Isaia (3) sunt : Spiritul înțelepciunei și al înțelegerii ; Spiritul sfatului și al puterii ; Spiritul constiinței și a buneî-credinți și Spiritul temerei de D-deü. Afară de aceste rugăciuni ȃilnice, mai este și st. Liturgie, care nu intră în numărul lor, și care tötă este o amintire a sacrificiului de pe Cruce, administrată, conform ordinului Mântuitorului dat st. Apostoli la *Cina cea mysteriösă* : „*Aceasta să faceți întru pomenirea mea*“ (4).

OBIECTUL SI ARANGIAMENTUL RUGACIUNELOR DUPE DILELE SEPTEMANEI

După cum în decursul unei ȃile și nopti sunt : 7 rugăciuni (avënd fle-care semnificațiune particulară și fiind arangiate în trei tempuri ale ȃilei : Séra, Diminéța și spre amiaȃă ȃi), tot asemenea și în decursul unei septemăni sunt 7 obiecte de rugăciuni : I. ȃioa Duminiceî

(1) Luc. XX 46. (2) idem. 43. (3) Isaia XI. 2—3. (4) Luc. XXII. 19.

are de obiect st. Inviere ; II-lea Lună pe st. Ingeri ; III-lea Marți pe st. Ión Botezătorul ; IV-lea Mercuri vinderea Mântuitorului ; V-lea Joi pe sântiți Apostoli , la care este adăogat și st. Ierarch Nicolae ; VI-lea Vineri restignirea lui Christos ; și a VII-lea Sâmbătă pe toți sântiți Martyri, Cuvioși etc.

Obiectele rugăciunelor din timpul săptămânei sunt arangiate după urmarea evenimentelor în opera mântuirii omenilor ; așa Ingerul a vestit mai întâi pre st. Ficiorei Mariei întruparea lui Christos , și cându-i : „ *Veți nasce Fiul și veți chema numele lui Iesus* ” (1), de aceea și serviciul lor este Lună, în ziua întâia a săptămânei. După ingerul, Christos a fost predicat omenirei mai întâi de st. Ión, și de aceea serviciul lui se pune Marți, a doua zi după al ingerilor. În urmă a fost sfătuirea Iudeilor cu Iuda (2) de a vinde pe Christos , de acia serviciul de Mercuri are de obiect Crucea lui A doua zi Joi, însuși Christos a instituit *Cina cea de taină*, și cei d'ântei omeni cari s'au făcut părtași pre curatului său Corp, au fost st. Apostoli ; de aceea serviciul lor se face Joia. Iar a doua zi Vineri a urmat restignirea lui Christos, pentru care să și celebrează în aceeași zi (3). După restignire, credința în rescumpărătoriul a fost sigilată cu sângele a mii de martyri, pentru care să și pune ziua lor, după a Crucei, *Sâmbătă*, și se numesce în general sâmbăta « *ziua morților* », însemnându prin acesta că ei au fost omorâți numai pentru numele lui Christos. Iar Dumineca se ce-

(1) Luc. I, 31, (2) Idem XXII, 1—5. (3) Ión XIX. 14.

lebrăză învierea Mântuitorului, pentru că a fost în aceea zi.

TEMPUL CAND SE INCEPE SOLEMNITATEA FIE-CĂRIA SERBATORI IN BISERICA, ȘI PERSONELE CE S'A OCCUPAT CU REGULAREA TYPICULUI, ȘI FORMEI CEREMONIILOR BISERICESCI

St. Biserică începe solemnitatea ceremonială a fiecăria sărbători din sara precedentă a zilei distincte și o finesce a doua zi cu st. Liturgie, arătând prin aceasta, că corpurile sântilor, cari au vețuit în lumina charului, și au seversit viața ca o zi, și care se află în present în mormânt ce este nóptea acestei lumii, vor învia în ziua luminei eterne, și atuncea și noi împreună cu dênșii ne vom veseli întru bucuria Domnului, a căria semnificare este st. Liturgie, ce se face dupe trecerea nopței atât pentru cei vii cât și pentru cei morți (1).

Ceremoniile cultului divin nu s'au dat detaliate Bisericeii nici de Christos, nici de Apostoli; și Marele Paul în Epistola ântéia către Corintheni (2), numai atâtă țice în acéstă privire: «*că la serviciul divin public tóte să se facă cu bun chip și orânduială*». In basa acestei prescripțiunii Păstorii Bisericeii treptat au regulat ceremoniile bisericesci, parte adoptându-le din legea veche, iar parte împrumutându-le din necesitățile legei nouă. Primii păstori care s'au ocupat cu acéstă organizare sunt: Chariton mărturisitorul (ce s'a finit pe la 270), și dupe el Cuvioșii Euthemiū (377 — 473) și Theocistū († 466), și în urmă complectat de sântitul Sabba (439 — 532) care a fost fondatorul a mai multe monastiri din Palestina, și de la care și pörtă numirea de:

(1) Simeon Thessalonic cap. 300. (2) I Corintheni XIV.

«*Typicul st. Saba*». Dar în seculul al 7-lea stricându-se monastirea st. Saba de incursiunile Saracinelor, atunci s'a perdut și această operă, care în curând fu renoită de Sophroniu, Patriarchul Ierusalemului († 644). În urmă St. Ión Damasčen (676—754) și Theodor studitul (753—826) au îndeplinit în totul *typicul*, adăogând în el și cântările ce se introduseseră în serviciul divin pînă în zilele lor. Ast-fel în cât în seculul al IX-lea s'a adăogat numai explicațiile, când se întemple mai multe sînțite amintiri într'o ȳi, de către Ieromonachul Marcu Egumenul Monastirei st. Saba. Opera aceasta este în tocmai *typicul* dupe care se derige astăȳi st. Biserica, afară de puține excepțiuni ce s'a introdus în ea, de Biserica din Constantinopol.

PARTEA II.

SERVICIUL DIVIN DIN TOTE DILELE

DESPRE RUGACIUNELE CU CARE SE INCEPE TOT SERVICIUL DIVIN

INCEPUTUL RUGACIUNELOR.

Biserica avînd în scop tot-da-una a desvolta devotamentul fiilor săi către D-ȳeu, întreprinde mai naîute de orî-ce serviciu, nisce scurte, dar fôrte înfocate adrese către st. Treime, cari să numesc «*inceput de rugăciune*»; de aceea, după darea semnalului de începerea rugăciunelor (prin tóca seü Clopote) Preotul ȳice: *Bine-cuvîntat este D-ȳeul nostru*, etc. Care bine-cuvîntare se privește și ca titlu al tuturor

rugăciunelor, fiind adresată tot-d-éuna către *Tatăl* după Synod. al 3-lea Carthagen (canon 23 An. 395) (1).

Originea acestei *Bine-cuvântări* se află în legea veche, și partea I-a a ei este repetită în mai mulți Psalmi (133, 134. st. 38—41; 117. 24—26). Iar partea a 2-a. « *Acum și pururea și în vecii vecilor* », se află în Constituțiunile (2) apostolice; cetitorul răspunde la această bine-cuvântare cu afirmătorul cuvânt: *Amin* (3); și adăogând « *slavă ție D-zeul nostru slavă ție* », arătăm prin această, că mai întâi de toate, trebuie se dăm gloria lui D-zeu. Dar fiind-că Iisus Christos ȳice expres despre st. spirit, că numai el viind ne va *învęta tot adevęrul*, de aceea Biserica se adresęză, după ce a dat *Glorie lui D-zeu*, mai întâi cu rugăciune către st. Spirit ȳicęnd: « *Impęrate Ceresc Mângâitorule, Spiritul adevęrului, vino și te sălășluesce întru noi!* » Originea acestei rugăciuni către st. Spirit, ce este așędată la începutul rugăciunelor, datęză din timpii apostolilor.

Dupę această se pronunță Trisagiul: „*Sânte D-zeule sânte tare, sânte fõrę de mõrte, miluescene pe noi*“; în

(1) Concil. III. Cart. XXIII. (tom. conc. p. 1170) Ut nemo in precibus vel patrem pro filio vel filium pro patre nominet. Et quum altari adsistitur, semper ad patrem dirigatur oratio.
 (2) Const. Apost. Lib. VIII c. XV. νυν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ἀμήν.
 (3) Nota. *Amin*, cuvânt hebreu ce înseamnă « *Așa să fie* », termină toate rugăciunile. Când in se pune la începutul unei phrase de e. *Amin* ȳice veuę, înseamnă *în adevęr*. Ieronim ȳice, că in anticitate poporul răspundea cu voce inaltă cuvântul *Amen* la finitul rugăciunelor, a carui vo et resiuna in bolta Bisericeii ca voetul unu tunetu (Ieronym praefat. in lib. II Epistol ad Galat).

care Tricagiū, Biserica unind expresiunea de ardore a prophetului David (1), cu cântarea seraphinilor, ce ȳicea unul căt-re altul: „*Sânt, sânt, sânt Domnul saba-oth* (2)“, a alcătuit în secul al V-lea această cântare (3), prin care să silesce de a înălța ardorea fulor seī la cea serafimică, și fiind că sunt 3 ierarchiī de īngerī (4) (co-prinȳend fie-care ierarchie cāte trei trepte) și fie-care ȳicea una căt-re altă această doxologie (5), de acea și Biserica de trei ori o repetesce la fie-care rugāciune.

Dupē Trisagion Biserica măresce pe st. Treime cu doxologia: *Slavă Tatălui și Fiului și st. Spirit. etc.* Dintr'un număr de 4 de acestea doxologii, formula ci-ată este cea mai veche, și cea mai usitată în Biseri-că (6), și Theodoret pretinde că ar veni de la Apostolī (7), iar cele trei sunt compuse de Arienī la 341 în conciliul de la Antiochia. Tōte aceste *Doxologii* în an-ticitate se finea numai cu cuvintele: (8) «*In vecī ve-cilor Amin*». Cuvintele «*Acum și pururea*»; uniī Au-torī ȳic că ar fi interpose de Conciliul din Nicea, iar alȳii, că Biserica, conform sensului doctrinei aceluia conciliū, ar fi admis în urmă această interpunere con-tra Arienilor, cari statornicise, că fiul n'a fost la īnceput, și că ar fi fost timp când n'ar fi existat (9).

(1) Psal. 41. 2. Insetataū sufletul meū de D ȳeu cel tare, cel viu. (2) Isaia 6: 3. (3) Atribuită lui Proclu Patriarchul de Constantinop. la 446. Veȳi Blngh. Lib. XIV. c. II. p. 39. (4) Deo-nysiu Ariopagitul. De coelest. Hierarch. cap. VI. n. II. (5) I-saia VI. 3. (6) Dict. Theol. Bergier pag. 286 edit. 1850. (7) Theo-doret. Hist. Lib. IV. c. 1. (8) Blngh. XIV. c. II. § I. (9) idem XIV. II. I. pag. 31.

După această doxologie urmază o altă rugăciune: «*Prea sânta Treime miluescene pe noi*». Această rugăciune arată egalitatea și distincțiunea hypostasurilor Treimeii, numind pe Tatăl *Domn*, pe Fiul *Stăpân*, și pe st. Spirit. *Sânt*. Iar expresiunile din rugăciune: *Curăță păcatele, iartă fără de legile și vindecă neputințele* fiind puse la singular demonstrază unitatea divinității contra Arianilor ce dicea că fiul n'ar fi de o potrivă cu Tatăl. Această rugăciune (1) ar fi alcătuită, după unii, de fericitul Patriarhă Antiochiei Melețiu († 379) și Flavian († 404), fiind introduse în Biserica pe la finitul secului al 4-lea. In fine cerem milă de trei-ori de la st. Treime prin cuvintele «*Dómne miluesce*», adresându-ne către fie-care hypostas, și închierăm cu doxologia *Slavă Tatălui*.

După această urmédă rugăciunea *Domnăscă* „*Tatăl Nostru*”; numită ast-fel, pentru că însuși Iesus Christos a învățat pe discipulii săi această rugăciune (2), și de atunci a și rămas în usă în Biserica. Această rugăciune tot-dé-una a fost privită ca partea esențială a cultului divin, atât în rugăciunile particulare cât și în cele publice, dupe cum se demonstrază de la Ión Chrysostom (3), și din constituțiunile Apostolice, ce ordonă ca să se dică rugăciunea Domnăscă de trei-ori în fie-care ȳi (4). Toți Părinții Bisericeii Cyprian, Tertulian etc., în *scrierile lor despre rugăciuni* (5) a privit'o

(1) Simeon Thesalonic cap. 319. (2) Luca 11, 2—5. (3) Chrysost. Omel. X. in Colos. p. 1385. (4) Const. apost. Lib. VII. c. XXIV. (5) Dict. Bergier pag. 1120 edit 1850

ca un fundament și model al tuturor rugăciunelor noastre, și s'aũ silit de a explica cererile cuprinse în ea (1).

La rugăciunea Domnăscă se adaugă tot-d'a-una cuvintele de speranță în D-zeu, precum : „*Că a Tu este împărăția*“ etc. Acestea cuvinte ale Evangelistului Matheu (2) le țice numai Preotul, iar nefiind Preot să țice : „*Pentru rugăciunile sântilor Părinților noștri*“ (3)“, cu care să și finesce rugăciunile începătoare de oficiul divin, și dupe care urmădă psalmii după typic.

Când se face începutul unui serviciu divin pentru un timp determinat de ex : pentru *rugăciunea de seară* seũ din *meșul-noptii* etc. atuncea după rugăciunea Domnăscă, se țice : „*Domne miluesce*“ de 12-ori, după numărul órelor diurne seũ nocturne în care se face rugăciunea (4), dupe care repetim și Doxologia: *Slavă Tatălui*, și atuncea ca entusiasmați de ardórea cerescă ne invitam unul pe altul de a ne închina creatorului, țicend de trei-ori : „*Veniți să ne închinăm împăratului nostru Dumnezeu*“ (5).“ Prin *ântăia închinare*, adoram pe D-zeu pentru darea legi vechi, prin *a doua* pentru darea legi Nouă (rescumpărarea), și prin *a treia* pentru viața eternă, adecă : pentru cele trei stări de descoperirea divinității. De aceia în *ântăia* nu se amintesc numele lui Christos, în *a doua* este, iar în

(1) Mulți autori moderni încă sa silit de a o imprima în mai multe limbi : Așa un Angles numit Chaberlayne la 1715, a imprimat'o in Amsterdam (in Holanda) in 152 limbi ; in urmă alt autoru german in 48 limbi americane ; și astă-đi se află tradus e in mai multe de 200 limbi (Berg. tom. III p. 391 edit. 1838).

(2) Matheu 6. 13. (3) Simeon Thesal. Cap. 305. (4) Idem. (5) Psalm. 94. 6.

atria ca cum ar fi însuși de față. Simeon Thesalonicul raportă despre Athanasiu cel Mare (1), că ar fi ținut, să se pue acéstă rugăciune la începutul serviciilor divine. Din rugăciunile cuprinse în acest început, „*Veniți să ne închinăm*,” este cel mai târziu, pentru care nici nu se dice la tot începutul de rugăciuni.

DESPRE RUGACIUNELE VECHI ; CARE DIN ELE AU REMAS
IN USU IN BISERICA ȘI CUM SE NUMIAU IN ANTICITATE

Rugăciuni de seara și de dimineața (afară de Liturgie) au existat în Biserică chiar de la începutul chrestinătății, dupe cum se dovedesce din mai mulți autori precum din : Pliniu (2), Eusebiu (3) etc. Dar forme de rugăciuni n'au rămas din secol I și al II-lea, afară de 3. Una a lui Clemente Alexandrinul despre Christos, alta însușită lui Antinogen († 196) și care este *Lumina Lină*, și în fine a treia, *Doxologia Mare*, pe care st. Basiliu o numia o cântare așa de antică despre care nici nu se pôte spune cine a făcut'o (4). Cum că a existat în cele două secole primitive, rugăciuni speciale, se mai demonstrează și din o scrisore foarte detaliată a Părinților conciliului din Antiochia, ținut la 265 contra lui Paul din Samosata, către Episcopii de Roma și de Ephes, în care se tânguia, că acel bărbat a disființat psalmii ce se obicinuia a se cânta în on-

(1) Simeon. Thesal. cap. 305. (2) Pliniu cel june (61—115) Lib. X Epistol. XCVII. „Că acéstă era culpa cea mai mare a chrestinilor, că sa obicnuit de a se aduna mai 'nainte de ȝiorii, și a cânta hymnuri lui Christos ca lui D-ȝeu.” (3) Euseb. Lib. III. Veđi Ion Michael Heineccius p. 244. (4) Basit. de Spiritu. S. ad Amphiloeh. cap. 29. pag. 354 tom.

rea lui Christos, sub pretextă că ar fi făcuți de autori mai noi (1). De aci vedem că deja pe atuncea pe lângă psalmii lui David, erau și alte cântări de laude ce se întrebuintău în Biserică.

Officiul de seara (vecernia) în anticitate se numia „*Lucernalis*“ pentru că se începea în timpul când ziua se înclina, și era necese de lumină (2). In cele mai multe părți de asemenea se numia și oficiul de dimineată, deosebindu-se de cel de seara numai prin psalmii, hymnurile și rucăciunile ce se dicea în el. Rugăciunile din acest serviciu erau mai cu sémă pentru catechumeni, pentru posedatî (îndrăciți), pentru cei lipsiți și pentru cei ce făceau penitență. Erau de asemenea și pentru cei credincioși, dar acestea se numiau rugăciuni pentru *pacea lumii și bună stare a Bisericii universale* (3).

VECERNIA (VESPERA)

(INCEPUTUL VECERNII)

RUGACIUNEA ORA A IX-A

(Se face la 3 ore Post-Meridiane)

Vecernia sau rugăciunea de sêră se începe tot-déuna prin rugăciunea *Orei a IX*. In ora a 9 în legea veche era timpul solemn al sacrificiului Iudaic (4) dupre cum se vede din Faptele Apostolilor : «că Petru și Ióan se suiau în Biserică la césul rugăciunei a 9-lea spre a se ruga (5). Și de atuncea a remas în usă în Biserică ;

(1) Ap. Euseb. Lib. VH, II. E. cap. 30. (2) Bingham. Lib. XIII c. XI § 1. (3) Bingham. Lib XIII. c. X. § XIII. (4) Fapt. Apost. cap. III. 1. (5) Bingham Lib. XII. c. IX. § VIIT.

dupre cum se învederă din prescripțiunea consiliului din Laodicea, ce ȳice, (prin Can. 18): « *Același serviciu de rugăciuni să fie tot-dé-una obligat a se face și în ceasul al 9-lea și séra* »; privinduse, chiar prin acest canon, ora 9, și că începutul rugăciunii de séra. În ora acesta mântuitorul nostru Isus Christos expirând pre cruce, prin mórtea sa, a triumphant asupra morței dăruind viața eternă omenirei. În amintirea acestui fapt se și face acéstă rugăciune.

Despre forma rugăciunelor, numite ora 1-a, a 3-a a 6-a și a 9-a nu se póte afla nicî o urmă în cele trei secole primitive, și se crede că ele ar fi fost întroduse în Biserică dinpreună cu viața Monachică (1). Cyprian († 258) arată că acestea erau nisce rugăciuni particulare; de unde se vede că în timpul lui nu era în troduse în Biserică între rugăciunile publice (2). Acestea rugăciuni erau mai cu sémă prin monastirele Eghptului dupre cum declară și Cassian autorullor (3), și care completându-se treptat în curênd s'admis în tot orientul. Forma regulată a acestor rugăciuni, numite óre, s'a întrodus ântêia-óra de către Cassian († 440) în Monastirea Bethleemului (dîn Palestina) și de acolo s'a răspândit în tóte părțile (4), conținênd fiecare rugăciune câte trei psalmi, iar în total 12, dupre numêrul órelor succesive ale ȳilei.

Ora a IX cuprinde psal. 83, 84 si 85. Psal. întâiú « *Cât sunt de iubite lacașurile Tale Dómne* » (5),

(2) Cyprian de orat. domin. p. 154, (p. 108 edit. Fell, Amste lod). (3) 4 Cassian institut. lib. III, c. II. (4) idem Lib III cap. IV. [5] Psal. stich 1.

fericesce pre cel ce pune suișuri în inima sa către muntele Golgotha ! Prin a doilea « *Bine ai voit Dómnne pământului Teu* », arată împăcarea adusa omenirii în același césu prin sacrificiul cel mare (pe cruce) și realizarea dreptăței D-esci prin cuvintele: « *Mila și adevărul său întâmpinat, dreptatea și pacea s'a sărutat.* (1). Iar în al treilea Psalm « *Pleacă Dómnne urechia Ta,* » prin cuvintele: « *către tine am redicat sufletul meu* » (2), arată momentul din a 9-a óră în care Christos fiind pe cruce a strigat cu glas mare: « *Părinte în mâinele tale dau spiritul meu, și acestea dîcînd a reposat* (3) ». Pentru care să si adaogă mai cu sémă în postul mare (4) « *Cela-ce pentru noi în ora a 9-a cu trupul mórte ai gustat,* » etc. dinpreună cu altă trupare ce amintescú restignirea. După ce se citește condacul (κόβδαξ-νος-códa de lance, arătătoriu de obiectul Dilei) dîcemú « *Dómnne miluesce* » de 40-orí, pentru sântirea întregii vieței noastre; căci numărul 40, este a 10-ea parte anului de 365 zile (5), pe care ca pe o zeciuală a vieței noastre offerim Domnului, și pentru care scopú și ne adresămú către Christos cu o rugăciune generală („ *Cela-ce în tótă vremea*“) de a fi tótă viața noastră pădítă prin sântii sêi îngerí după mare mila sa. Care căldurosă rugăciune se și afirmă de Preot, prin cuvintele (Bine-cuvéntarea lui Aron): « *D dzeule milostiv scete spre noi și ne bine cuvéntéză* » ! — și se face finitul acestuí serviciú prin rugăciunea Marelui Basiliú (329 — 379) ce ne pre-

(1) Psal. 83, 6. (2) Psal. 84 st. 11. (3) Psal 85 st. 3: (4) Luc. 23 st 46, (5) Veđi acest trupariú în Orologiú după Psalmei casului a IX-lea.

sintă în totul la piciorile crucei Domnului : *Stăpâne , Dómne , cea-ce ne ai adus pre noi pâne în acest ceas de acum , în care , pre lemnul cel de viață făcătoru fiind-restignit , talcharuluî celuî bine mulțumitoriu , intrare în raiu 'i ai făcut*“.

RUGACIUNELE CE SE INCEPU LA ALTAR
ȘI SE FINESC IARAȘI LA ALTAR.

Trei servicii divine se începu înaintea Altariuluî și se finescū iarăși acolo (1). Acestea sunt : *Rugăciunea de seara* (Vecernia), *Rugăciunea de Dimineață* (Manecarea, Utrenia) și st. Liturgie. Cele alte rugăciuni precum Órele , *Rugăciunea Dupě-Cinare* (Pavecernița, ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΥ), *Međiū-Noptii* (μεσονύκτιον, Polonosniția) se începu în pridvorul (Narthica) Bisericeî și se finesc acolo. Prin acéstă practică se demonstră iarăși că rugăciunile acestea sunt mai în urmă întroduse în Biserică ; și că în anticitate esprimaū devotamentul credincioșilor ce-și petreceaū viața lor particulară în cetirea Psalmilor, pentru care și acestea rugăciuni sunt mai mult compuse din Psalmi.

RUGACIUNEA DE SEARA (VESPERA) ANTICA.

Vecernia se cânta la începutu din 12 Psalmi, pentru care s'a și numit duodecima (doue-spre-đecime), după cum arată și Cassian (2). Constituțiunile apostolice (care și descriu serviciul vecerniei), đicū : că acéstă rugăciune să începa cu Psalmul 140, *Dómne strigatam*; care să numia „*Lucernalis*“ (ὁ ἐπιλύχνιος ψαλμός). După

(1) Veđi Simeon Thes. cap. 331. (2) Cassian Cart. II c. XXII.

finirea Psalmului, să făcea rugăciuni pentru Catechumeni, penitenți etc. și în urmă să dicea de Diacon Ectenia Mare (1), care cu puține diferențe, este mai întocmai cea prezentă. După această să dicea două rugăciuni de Episcop său Presbyter, și să cânta hymnul de séră, ce era un fel de doxologie mare: (2) „*Lăudați prunci pe Domnul, lăudați numele Domnului*“. „*Laudămu-te bine-te-cuvântăm*, ect. mai pênă la finea doxologiei, ce se numia și rugăciune de (3) séră (προσευχὴ εσπερινή), la care să adaoga și „*Acum slobozesce*“. St. Basile mai amintesc și de hymnul ce se cântă și astăzi „*Lumina lină*“, numit *hymn de séră*, de unde este probabil că această să cauta, d'înpreună cu doxologia, puindu-i la fine „*Acum slobozesce*“, și ast-fel se pare că să făcea finitul.

Oficiul rugăciunei de séră, după cum se află în present, s'a introdus gradat în Biserică, și s'a complectat prin secul al 8-lea, în care a vețuit și st. Ión Damasce, autorul a multor rugăciuni și hymnuri din acest oficiu, precum sunt stichirile dogmatice a glasurilor etc. Ca argument, că în secolul al 8-lea a fost complectate cărțile rituale, avem și acesta, că pe la jumătatea sec. a 9-lea chrestinându-se Bulgaria (4), și pe la finitul acestui secul, Rusia (5), au tradus și unii și alții în limba lor cărțile rituale; și acelea cărți, se vedă a păzi același ordin, care 'lă au și astăzi în Biserică.

(1) Const. Apost. Lib. VIII. Cap. XXXV. (2) Bingh. Lib. XHL. c. XI. IV. (3) Idem, veđi și st. Basile de spirit sancto c. XXI. (4) și (5) Veđi Dic. ist. geograph pag. 1178 și 1872 edit. Paris 1860.

RUGACIUNEA DE SÉRA IN PRESENT

(VESPERA-VECERNIA)

Vecernia, după practica Bisericeii trebuie să finéscă diao presentăi, și se începă pe cea viitoare, și serviciul ei se împarte în două părți prin cântarea „*Lumină lină*“.

Partea I-a să începe cu psalmul 103, care înfăcișeză providența divină ce domină universul, pentru care și mulțumim Creatorului. După el să ție *Ectenia Mare* (Εκτένεια rugăciune cu stăruința, cu ardóre), compusă din 12 stări, la care corul respunde „*Dómne miluesce de 12 ori*“ cerénd milă de la Creatorul după numărul órelor dílei finite. De este a doua-ți serbătóre de sânt, cântăm 3 psalmi (*Fericit bărbatul*) în onórea st. Treimii, fericind pe *bărbatul care n'a umblat în sfatul necredincioșilor* (1), ce se serbéză a doua-ți; pentru care cuvânt, când a doua-ți este serbětóre în onórea Mântuitorului, precum „*Inălțarea, Schimbarea la Față*“, etc. acesti 3 psalmi nu se cântă (2). Iar de nu este a doua-ți serbětóre, în locul acelor trei psalmi, se citește *cathisma* rëndului. După aceea se cântă psalmul 140 „*Dómne strigatam*“, numit „*lucernalis*“ (3) (ἐπιλαμπρός), din causă că în anticitate să făcea Vesperile pe la asfințitul sórelui la lucórea lampelor. La care să adaogă și psalmii 141, 121 și 116. Printre versele seú strofele Psalmilor din urmă, să punú strofele numite sticheri, în cari se coprinde străduințele sântului seú sântilor

(1) Psal. I. 1. (2) Veđi typical de la asemenea serbětóri.

(3) Dict. Litur. Migne Vol. VIII.

de a doua-zi. Aceste cântări în serile spre Duminică să finesc prin nisce frumoase compunerii de caracterii dogmatic ale st. Ión Damascen, *numite dogmatice*, pentru că cupridu dogmele despre persóna prea st. Feciórei, despre cele douë nasceri, despre cele douë voinți și douë naturi ale lui Christos (1).

Finindu-se stichirele, se face «eșirea» (Vochodul intrarea) din Altariu, în care tempu, Preoții mergend în međi-locul Bisericei și stând acolo, cântă hymnul de séră «*Lumină lină*». Eșirea preoților din Altariu îmbrăcați în vestminte sântite prin partea despre Nord, plecarea și starea lor în međi-locul Bisericei însamnă : venirea despre Nord, nascerea lui Christos în întunerecul pescerei; plecarea la pământ, pogorirea lui D-đeú la neamul omenesc (2), și starea în međi-locul Bisericei, predicarea lui Christos în miđi-locul poporului Iudeu; iar plecarea capulu spre popul, de o parte și de alta a Bisericei, umilința Mântuitorulu în timpul pătimirelor; și intrarea în Altariu în cântări, înălțarea lui Christos întru mărire, însoțit de cântări îngerești; iar tămâerea ce se face în acel timp, însamnă : norul ce a luat pe Domuul de la ochii Apostolilor (3). Și se finesce ast-fel partea I-a prin salutare Preotulu séu a Episcopulu «*Pace tuturor*», care salutare se derivă de la apostoli (4) și de care adeseori amintese și st. Ión Chrysostom (5).

(1) Veđi Slavele Vecerniilor din Octoich. (2) Simeon Thes-salonic cap. 333. (3) Fapt. Apost. cap. I. 9. (4) Bingham. Lib. XIII. c. VII. § XIII. (5) Ión Chrysost. homil. 36. in 1 Corinth. pag. 405. edit. Francf.

Partea a 2-a a Vecerniei are o ceremonie mai splendidă, și se începe cu salutarea arhierescă : „*Pace tuturor*“, și pronunțarea diaconului : „*cu înțelepciune se luăm aminte*“. Acastă pronunțare descéptă atențiunea noastră la cântarea prochimenui (versul-ce stă înaintea unei cetiri) și la cetirele din. st. scriptură, numite paremi, al căror înțelesu se raportă la obiectul serbărei de a doua-ți (1). De Esem. prochimenu de sâmbătă seara : «*Domnul a împărățit, întru podoba s'a îmbrăcat,*» se referă la serbarea învierei, prin care mórtea a fost învinsă și corpul lui Christos întru podoba divinităței definitiv îmbrăcat. In urmă Biserica se rógă (prin Diacon) cu o îndoită ardóre, pentru Domni, Păstorî, Cleru poporü, ect. care rugăciune se numesce : «*Ectenia îndoită,* și la care chorul respunde întreit «*Dómne miluesce,*» adresatü fie-căruï hypostasü în st. Tréime. Despre acastă formulă de rugăciune : «*Dómne miluesce,*» se face amintirea și în viața st. Basilie cel Mare (2). In fine se țice rugăciunea : *Invrednicesce-ne Dómne în séra acésta fóre de păcate se ne păđim noi,* » care este așa de veche ca și Doxologia Mare, din care face parte ; și se finesce officiul de séră prin țicerea Diaconului : *Să plinim rugăciunile nóstre Dómnuui,* la care rugăciune chorul respunde : «*Dă Dómne*», și prin invitațiunea : «*capetile nóstre Dómnuui se le plecăm.*» Acastă plecare de capeta se face numaï în rugăciunile adressedate direct către D-đeu, și în primirea bine-cu-

(1) Simeon Thessal cap. 337. (2) Veđi viețele sfinților din 1. ianuarie și Dictioner. Liturgic. Migne vol. VIII. pag. 696 edit. 1844.

vântărei Episcopului; care practică e foarte antică în Biserica, duple cum se vede din constituțiunile apostolice (1), și de la Ioan Chrysostomul (2); după această se cântă stichovna seú aposticha ('Αποστιχα-stichiri ce se cânta în urme), adecă strofa din urmă, numită ast-fel pentru că se căuta pe urmă, și se finesce vesperă (vecerniă) prin rugăciunea Dreptului Simeon: „*Acum slobozesce pe robul tēu stăpâne*,” Trisagiul și tropariul dilei viitoare.

LITANIE SEU LITIE

Ceremonia numită Litanie sau Litie, ce se face mai înainte de cântarea strofelor numite stichovna, la sărbătorile cele mari, consista din o procesiune pêne în tinda (Narthica) Bisericei, unde se înalță rugăciuni de un caracter general către D-șeu, și după aceea vine iarăși în Biserica, și stând în centru, bine-cuvântază 5 pâini, care închipuesc cele 5 pâini bine-cuvântate de Christos în pustie. Mergerea în Narthica pentrusăvârșirea Litaniei seú Litiei, însemnă: mergerea poporului în pustie spre a căuta pe Christos (3). Iar bine-cuvântarea pâinei în centrul Bisericei, însemnă: bine-cu-vântarea pâinei de Christos în mișlocul adunării poporului. Biserica în aceste Litii se rîgă lui D-șeu de a înmulți bunurile timporale ale filor seú, pre cum a înmulțit pâinele în pustie. Cuvântul Litanie,

(1) Constituțiunile apostol. Lib. VIII. c. 6. (2) Chrysostom. Omel. XXVIII despre necuprinsibilitatea naturei lui D-șeu tom. I. p. 324. (3) Ioan V, 26.

în anticitate, însemna ori-ce fel de rugăciune, după cum se vede din discursul st. Ioan Chrisostomul pronunțat mai înainte a merge în exil (1).

Litania s'a introdus în Biserica mai înainte de st. Basiliu (329—379), precum se vede din o epistolă a sa către Biserica Neocaesariei, unde Grigorie Thaumaturgul a fost Episcopu, și în care dice așa: Acestea (ceremonii) n'au fost în timpul lui Grigorie cel Mare (Thaumaturgul), pre cum nici chiar Litaniile, ce sunt deja în practică, n'au existat în timpul seü (2).

Alți autori afirmă că aceste Litani, s'ar fi introdus întâia-ora în Biserică de Mamercus Episcopul din Vena Galiei către anul 450. Dar după cum se vede în Epistola st. Basiliu, în părțile orientale era introduse cu mult mai de timpuriu, adecă pe la finitul seculu-lui a III-lea, și Mamercus s'ar putea privi ca introducătorul lor nu mai în părțile Occidentale pe la mijlocul seculului al V-lea (3).

RUGACIUNEA DUPE CINARE

(PAVECERNITIA Ἀπόδειπνον)

Despre rugăciunea *După-Cinare* (Ἀπόδειπνον, Pavecernița, completoriu) nu se află nici o amintire în cele trei secole primitive, și arhilogii Bisericesci (4) dicu expres că nu era cunoscută celor antic (5); și

(1) Ioan. Chrysost. omelia tom. IV. pag. 965. (2) Basil. Epist. către Biserica Neocaesar, p. 97. 6. (3) Antiquit. Eccles. Bingham XIII. C. I. § X. (4) Bingham și alții. (5) Idem cap. XI. pag. 304. *Completorium* quod vocatur, ut dictum a ministerio vespertino seu lucerneli, veteris prorsus in cognium fuit.

că orele (césurile) canonice, în numărul cărora intră și Pavecernița, s'a introdus treptat în Biserica, având originea lor în regulele Monastirelor orientale de pe la începutu sec. al V-lea. Autorul rugăciunei *Dupe-Cinare* se pare, în general, a fi Cassian († 440) care a compus și orele. Iar în părțile Occidentale s'a introdus în Biserică de Benedict (480—543), care a ordonat monachilor săi de a se aduna împreună, după vecer-nie în zilele de post, și după cină. în cele-l'alte, spre a face o lectură din cărțile sante seŭ din scrierile Părinților; după care se citea trei psalmi și în urmă se retrăgeau în cea mai mare tăcere (1).

Rugăciunea *După-Cinare* (Pavecernița), însemnă finitul vieței noastre; și de aceea s'a și pus să se citească în timpul când o umbră întunecósă cuprinde tótă natura, arătându-ne prin întunericime, necesitatea ce avem de penetență mai 'nainte pêne a nu ne cuprinde întunerecul nopței eterne, pentru care și tóte cuvintele din ea, sunt pline de cea mai mare umilință. Rugăciunea acésta, este de două feliiuri: *Mare* și *Mică*. Acea mare se citește în postul mare, și în ajunul Nascerei și a Botezului Domnului, compunându-se din 12 psalmi (69, 4, 6, 12, 24, 30, 90, 50, 101 rugăciunea împératului Judeu Manassi, 69, 142), la miđi-locul căroră este cântarea prophetului Iesaia (Cu noi este D-đeŭ), însoțită de mai multe tropare și o rugăciune a Marelui Basiliu. Psalmii din urmă se finesc prin Doxologia Mare, symbolul credinței, rugăciunea către Născătóre de D-đeŭ („*Ne spurcată, ne întinată*“), și

(1) Dict. Liturg. Migne vol. VIII. pag. 640 edit. Paris. 1844.

rugăciunea către Mântuitorul spre a ne dărui repaosă corpului și sufletului („*Si ne dă nouă stăpâne*“).

Cea Mică se citește peste tot anul și se compune din psalmii 50, 69 și 142, doxologia mare, și simbolul credinței, ce este compus în sinódele I-iū (325) și al II-lea (381) Ecumenice (1), precum și din două rugăciuni adresate una către Născătoarea de D-đeū, și alta către Mântuitorul, și cari parū a fi mai târzii de cât cea-l'altă parte a rugăciunei *După-Cinare*, compuse de doi monachi: cea către Născătoarea de D-đeū, de unū Paul, iar cea către Mântuitorul de Antioch Pantecténul; și se finesce tótă rugăciunea acésta prin o scurtă adresă către st. Treime compusă de st. Ionichie (2). Atuncea Preotul întorcându-se către popul pronunța doința Bisericeī, adecă că toți să ajungă scopul de căpitenie al rugăciunelor, care este *mântuirea*, ȳicând: Christos adevăratul D-đeul nostru, etc. Care proutiare se numesce: liberare seū opust (Ἀπόλυσις).

RUGACIUNEA MEDIU-NOPTII

ANTICA

(POLONOSNIȚIA, Μεσονυκτίων)

ORIGINEA ADUNARILOR NOCTURNE,

SERVICIUL DIMINETEI LA INCEPUT, SI DESVOLTAREA LUI
PRIN SECOL A IV-LEA SI A V-LEA.

Chrestiniī aveau adunări nocturne din timpurile cele mai primitive, mai cu sémă spre ȳioa Duminiceī, pe

(1) Despre acestea două synóde, veȳi compendiu de Ist. Bisericii de Dr. N. Nitzulescu. (2) Diet Hagiographic Migne vol. 41. pag. 148 edit. Paris. 1850.

care o servéu cu solemnitate (1), iar adunări mai mici aveau în toate zilele; după cum să demonstréază din relațiunea dată lui Trajan de Pliniu cel Têner (61 — 115), pe care însuși a primit'o din mărturisirea ôre-câror apostati, și din care s'a convins că *culpa cea mai mare a crhestinilor este numai acéstă, că ei au obiceiul de a se adună împreună în fie-care zi, mai nainte de zori, și a cânta lui Christos-gymnuri ca lui D-zeu* (2). Din cartea numită Constituțiunile apostolice să dovedesce chiar și forma a celor hymnuri ce să cântau în acele adunări, și cari începeau cu «*Psalmul de diminéță*» (3) (*ψαλμὸς ὀρθρινὸς*), ce după unii autori, să vede că era Psalmul 62: *D-zeule! D-zeul meu către tine mâneacă* (4). După citirea acestui psalm seă a altor psalmodii din st. scriptură, să făcea rugăciuni pentru catechumeni, pentru cei posedați (indrăciți), și pentru cei-ce erau în penetenția, etc.; asupra căroră să învoca de Episcop benedictiunea ceréscă, prin care să și făcea finitul rugăciunelor pentru ei, și să liberau (5). Atuncea să începea rucăciunile credincioșilor (*ἐὐλαὶ πιστῶν*), ce în fie-care diminéță să sevrșiaă cu salomnitate (6), chiar și când nu să făcea consecrațiunea st. Eucharistei, iar când să făcea, să punea tot-d'a-una mai nainte de Eucharistie. Rugăciunile credincioșilor să numia și rugăciuni universale și să fineau prin dice-

(1) Just. n. Martyr. Apoi. II p, 98 Veđi și Antiq. Eccles. Bingham. Lib. XIII. c. IX. § I. (2) Pliniu Lib X. Epist. 97. (3) Const. apostol. Lib. VIII. c. XXXVI. (4) Chrystom. Coment. in psal. 140. Cassion Lib. III. c. III ect. (5) Antiq. eccles. Bingham. Lib. XIII. c. X. § III. idem § IV. (6) Ibidem.

rea diaconului : « *Mântuescî pe ei D-zeule și 'i înviază în darul tău* » (1) (și 'i păzesce cu darul tău), după care urma rugăciunea ȃise de Episcopul, numită « *multumirea de dimineta* » (2). (ἐὐχαριστία ὁρθρινῆ), și bine cuvântarea lui, numită « *chirothesia de dimineta* », însoțită de o altă rugăciune ȃisă tot de Episcopu (3), și atunci să libera poporul prin cuvintele diaconului : « *mergeți în pace* » (4).

Afară de aceste rugăciuni, mai era și rugăciunea de dimineta, numită : hymnul ingerilor seu *doxologia mare*; dar nu se arată de scriitori anticî, decă acest hymn era destinat pentru serviciile Publice (5), seu private, ci numai că era în usă la credincioși. Autoriul constituțiunelor apostolice arată chiar și forma lui (6), și st. Basile 'lă numesce o cântare așa de veche, în cât nu se pôte spune cine a făcut'o (7). Cu tôte acestea să crede că acest hymn era în trebuințat mai mult în rugăciunile particulare, din cauză că în acele rugăciuni să află amintit de mai mulți st. Părinți, pre cum de Athanasiu (8) și alți (9); și tocmai prin secolul al VI-lea s'a întrodus a se căuta solemn în Biserică în ȃilele st. Pasci, în fie-care Du-

(1) Const. Apost. Lib. VIII c. XXXVI. (2) Antîb. Bîngh. XIII. c. X §. VII. (3) Veȃi aceste rugăciuni în cart. const. apostolice vol. VIII. p. 38 și 39 și în Bîngh. Lib. XIII. c. X. § VII și VIII. (4) Chrysostom homel. în contra celor-ce ajunau la Paște § II (5) tom. V. (6) Antiq. Eccles. Bîngh. Lib. XIII. c. X. §. IX. (7) Const. apostolice Lib. VII c. 47, (7) Basil. de spirit. Sancto ad antioch. cap. 29 pag 354 tom. II. (8) Athanasie de Virginitate tom. II. p. 122 a. 6. edit. 1693. (9) Chrysostom. homel. 69.

minecă și la sêrbătorile cele mari la finitul rugăciunelor de Diminătă (1).

Biserica scăpând de persecuții pe la începutul secolului al IV-lea s'a silit d'a-și înmulți rugăciunile sale nocturne și a le da o formă mai splendidă; astfel în cât prin secolul al V-lea avea o desvoltare destul de însemnată. Acéstă mulțime de rugăciuni s'a produs parte de devoțiunea cea mare a asceților, ce înfloreau în acele secole în părțile orientale (2), și mai cu sémă prin Egyptu (3); iar parte de necesitatea ce simți Biserica de a întări pe fiș sêi contra Arianilor, cari făcea tôte sfortierile pentru a trage pe credincioși în rătăcirile lor; și ca međi-locu pentru acéstă, au ales cântările bisericesti, după cum naréză istoricul Sozomen (4). Ast-fel Arianii, sub Theodosiū, care le luase Biserica din Constantinopol, umblau prin orașele de afară, și se adunau nôpte în porticele Bisericelor și cântau, împărțiți în cete, antiphone și psalmi pe cari terminau cu compunerî conforme cu doctrina lor. Din acéstă causă Biserica a fost silită d'a le oppune lor alte cântări, prin care să se arată atât rătăcirea lor cât și splendórea Bisericei (5).

Ordinul în serviciul divin nocturnu, era după cum arată st. Basilie în Epistola 63, ast-fel: I-iu să făcea mărturisirea păccatelor (prin citirea psalmului 50. „Mi-

(1) Mabillon de curs. Gallicano p. 407. Veđi și Bingh. Cart. a XIII. c. IX. §. IX. (2) Cassian Lib. III. c. III. In Palaestinae vel Mesopotamine monasteriis ac totius orientis. (3) Bingh. Lib. XIII. c. IX. §. VIII. (5) Sozomen Lib. VIII. c. VIII. Veđi și comp. de Ist. Bisericii de Dr. N. Nitzuluseu pag. 145 §. 82.

luesce-mă D-Ńeule). Al 2-lea să cãntãu psalmi în formã antiphonicã. Al 3-lea să cãntãu psalmi în întregi numai de unul singur. A 4-lea Rugãciuni amestecate cu psalmi. Al 5-lea să încheã tot serviciul divin prin psalmul commun al mãrturisirei sãu al penitentei (1). Cãt de mare era atracțiunea și splendorea a celor solemnități nocturne, să vede din un discurs a st. Ión Chrisostom, care ȃce : *Intrã în Bisericã, decã voesci să veđi strãlucirea cetãței. Intrãtorul vede acolo pe sãraci stãnd neîntreruptũ din međiul noptii pêne în ȃioã. Vede acolo pe Omeni, unind ȃiua cu nãoptea prin privigherile cele sãnte* (2).

În fine podoba Bisericei prin secolul al V-lea a crescut fãrte mult prin cãntãrile noũ introduse în Bisericã. Așa Petru Fulone Episcopul de Antiochia (un monophysit) a introdus ântetia-ora, cantari cãtre prea St. Feciãrã, și cu tãte cã a fost, *întetiu*, condamnat în synodele locale ținute la Roma, sub Papa Simpliciu la 478, și al *doilea* sub Papa Felice II-lea, și în urmã la Constantinopol sub Acachie la 485, a cãruia sentințe, se pare a fi afirmatã și de synodul al V-lea Ecumenic, totuși cãntãrile cãtre prea-St. Feciãra introduse de el aũ ramas în usũ în Bisericã. (3) Serviciul divin mai primi încã un adaos de splendore prin cãntarea Tropicelor, despre care Theodor Lector (4) mãrturisesce, cã ar fi alcãtuite, sub im-

(1) Basil. Epist. 63 ad Neocaesar. tom. III. p. 96.— Veđi și Bingham. Lib. XIII. c. X. §. XIII. (2) Chrystom. homel. IV. in Esaia tom. III p. 865. (3) Nicifor Calist. Lib. 15. H. E. 28. (4) Theodor Lector Lib. II. pag. 554.

peratoriul Leon (se pare a fi cel Mare), de doi bătrâni din Constantinopol, Anthemiū și Timocleū, Cântările, lui Anthemiū au fost priimate de credincioși, iar ale lui Timocleū de Eutichianī (1). Troparele sunt nisce cântări scurte și aședate pe ore-care melodie.

SERVICIUL DE DIMINĒTA IN DIUA SAMBETEI SI A DUMINECEI.

CELEBRAREA SAMBETEI ȘI INFIINTIAREA EI,
TIMPUL CAND S'A SCHIMBAT SERBATÓREA SAMBETEI IN
DUMINECA; CELEBRAREA RUGACIUNEI MEDIU NOPTII ATAT A
SAMBETEI CAT ȘI A DUMINECEI IN BISERICA.

Sâmbătă și-au luat începutul său, ca lege divină morală, mai uă dată cu lumea; ast-fel ni se spune în Genesa ca D-đeū a bine-cuvântat điua a 7, și a sfințit'o pre ea, căci intru acea đi s'a odichnit de tóte lucrurile cari le făcuse (2), pentru care đioa acea s'a și numit *sâmbătă*, adică đi de odichnă (3) său sêrbătóre. Sâmbăta s'a ținut ca sêrbătóre în tot timpul legei vechi, conform poruncei a 4. „Aduți aminte de điua sâmbetei ca să o sfințesci pre ea“ (4). In fine sâmbăta s'a celebrat, intru cât privesce ca lege morale, și în secolele primitive ale Chrestianismului, dupre cum arată Athanasiu: „că Chrestinii din Alexandria se adunaū în điua sâmbetei, nu ca cum ar fi fost devotați judaismului, dér ca să adóre pe Iesus, Domuul sâmbetei“ (5). Si Cassian (6) adaoga că

(1) Veđi Ión Michael Heinecciū Lib. III. pag. 258. edit. Leiptz 711. (2) Genesa II. 2—3. (3) Livitic, c. XXIII. (4) Exod XX. 8. (5) Athan. homel. de semente tom. II. p. 60. edit. Paris 1698. (6) Cassian institut Lib. II. c. 1V.

în Bisericele Egyptului serviciul sâmbetei și al Duminecei era tot-dé-una de o potrivă, ținând: Să reciteaŭ a tuncia lecțiunii din noul Testament: una adică din Evanghelie, érá alta din Epistole séu Faptele Apostolilor, pre când în cele-alte țile, se citeaŭ parte din vechiul Testament, parte din cel nou. Și mai arată că în unele Biserici, afară de adunările de séra și nocturne, nu era nici o solemnitate țiuă, fôre numai în țiuă sâmbetei séu a Duminecei, în care, în ora a treia, se aduna poporul spre a celebra St. Eucharistie (1). Cum că în țiuă sâmbetei din preună cu alte scripturî se cetea st. Evanghelie, se demonstră și din Can. 16 al synod. Loadiciei. Tot acest synod prescrie prin care 49 și 51 a se face serviciul liturgei sâmbăta ca și Dumineca. Inceputul celebrării Duminecei, ca sârbătore, în locul sâmbetei, pare a fi chiar de la Apostolî spre reamintirea învierii Domnului (2). Era fôrte natural, ca țiuă Duminecei în care a înviat Christos din grópă, și în care a trimis pé St. Spirit preste Apostolî, că se sântescă și să se deosebescă de cele-l-alte, printr'un serviciu divin distinct, pentru-că Mântuitorul prin aceste două faceri de bine, a terminat misiunea sa (3). Și cum că perpetuū s'a serbat țiuă Duminicei, după Apostolî, în locul sâmbătei, avem mărturie fermă de la Ignatiū (4) ce a fost contimporan cu Apostolii, scriind

(1) Cass. Lib. III. c. II: Bingham part. V. pag. 286. veđi compendiu de ist. bis. de Dr. N. Nitzulescu pag. 21. (2) Ioan XX 36—27. (3) Ioan Heinecciū Lib. III p. 153. (4) Ignatiū Epistol. ad Magnesian c 9 p. 50. Veđi Heinecciū pag. 154. pars III.

către Magnisieni așa : „*Acia cari au trecut de la vechia faptură la noua speranță, numai ținu sâmbetele, ci trăesc în ziua Domnului (ziua Duminecei), ca in una în care vieța noastră a răsărit prin triumful și mórtea sa*“. Acesta este cauza pentru care nu numai că se celebreza Dumineca in locul sambetei antice, dér și oficiul Međiũ-noptii atât de sâmbătă, pre cât și de Duminecă, differă de cel comun pêne in dioa de astăđi.

Sâmbăta în locul Cathismeii a 17 se citește a 9, din cauză că Cathisma a 9-a (compusă din psal. 64, 65, 66, 67, 68 69) cuprinde multe amintiri raportate la toți plăcuții lui D-deu, în anórea cărora sâmbăta este consacrată. Ast-feliu psalmul 64 se fericesce pe tot cel ales și priimit de Domnul. Psal. 65 arată că: *Tot pământul va veni să se închine și să cânte Domnului.* ect. După Cathismă se cântă nisce tiopare adresate către prea St. Treime despre care amintesce și st. Ión Chrisostom (1). Și așa se finesce partea I-a a rugaciunii Međiũ-noptii de sâmbătă prin o rugăciune a St. Eustratiu (sec. IX să celebréđă la 9 Ianuarie). Partea a II acestei rugăciunii este în tocmai ca a rugăciunei Međiũ noptii din tóte zilele. Rugăciunea Međiũ-noptii despre Duminecă este tótă compusă din cântări în onórea St. Treimi în formă de Canon, la care se adaogă și înaltele cântări ale lui Grigorie Synaitu: *Cuvenise cu adevărat a lăuda pre Treimea cea măi presus de fire.* Care cântări închipuesc pre ómeni mărind pre St. Treime, ca ingerii în ceruri, dupre cum đice Chrysostom : „*O minunatele tăle daruri Christóse! armata ingerilor în cele de sus*

(1) Chrysostom homel. 1 de verb. Esaiaie p. 724 edit Francf.

cânta glorie, ómenii pe pământ (în Biserici) în choruri după exemplul acelora, cântă pe aceeași glorie. Cele de sus resună de trisagiul Serafimelor, pe pământ mulțimea ómenilor pe acela 'l înalță; și (atuncea) în comun adunarea celor ceresci cu acelor pământesci sevăresc serbătórea (1); și se finesce serviciul acesta prin Ecteniile cele obicinuite.

RUGACIUNEA MEDIU-NOPTII.

(POLUNOSONITA Μεσονυκτιον).

Rugăciunea *mediu-noptii* se compune din două părți: *Partea I*-ia represinta necesitatea penitenței (pocăinței) și viața ómenilor din valuriile și intunerecul acestei lumi. Iară *partea a 2-a* învierea morților. Oficiul rug. Mediu-noptii se face în tindă (Narthica), înaintea ușilor Bisericeii, aretând prin acésta, că ómenii asceptă împărăția eternă și fericita și a învierii când se vor repi în nori întru întempinarea Domnului, duple cuvântul Apostolului, care repire în aer se presintă prin deschiderea ușilor Bisericeii, și intrarea înăuntru ei după finirea acestei rugăciunii (2).

Partea I-ia se începe cu psalmul mărturisirei (3), (Miluește-mă D țeule, 50) și se continuă prin al 118-lea, prin care fericim pe cei-ce umblă fără prichană în legea Domnului. Acest psalm (118) este împărțit în trei părți, după o veche practică în Biserică de a se împărți

(1) Chrysostom. omil. I. de verb. Esaie p. 724. edit. Francf.

(2) Simeon Thessolon, Cap. 309. (3) Athanasie Epistol. ad. Marcelum. de interpr. psal. tom. I. p. 975.

psalmii cei lungi în două seú trei părți (1). În partea I-ia a psalmului exprimăm grija noastră pentru penitență, ȃicând : „*În meȃiul-noptii m'am sculat sã me mãrturisesc ție*“ (v. 62). În al 2-lea rugãm pre creatoriul a ne da înțeleptiune, prin cuvintele : *Mãinele tale m'au fãcut și m'au zidit, înțelepșese-mẽ, și mẽ voi învăța poruncile tale*“ (V. 73). Iar în a 3-lea punem speranța mântuirii noastre în creatoriul, ȃicându-ı : *Al-teu sunt eũ mântuesce-mẽ*“ (V. 94) ; și finim fie-care parte a psalmului prin Doxologia Micã : „*Slavã Tatãlui*“ (2) și alleluia, dupã vechiul usũ al Bisericeı (5). Dar sciind cã este imposibil a se mântui cine-va fõrã o drẽptã credință (3), de aceea arẽtãm clarũ convicțiunea inimii noastre ce avem despre St. Treime, cetind symbolul crediuteı Neceno-Constantinopolitan și finim partea I-ia a Meȃiũ-Noptii prin rugãciunile ce închipuesc pe cele 10 Feciõre, ce ascepta, dupã parabola Evangheliei (4) în meȃiul-noptii întẽmpinarea Mirelui.

Partea a II-a a rugãciunei meȃiũ-noptii sã începe prin psalmul 120 „*Rãdicatam ochii mei la munți, de unde va veni ajutoriul meu*“ ; la care se adaogã și 133 : „*Iatã acum bine-cuvẽntați pre Domnul*“ ; care psalm aratã și tempul cel mãi convenabil în care se cade a face rugãciune, ȃicând : „*În nopți ridicați mãinele võstre la cele sãnte și bine-cuvẽntați pre Domnul (stich 3)*“ . St. Iõn-Chrysostom ȃice : „*Acestea s'a pus spre a ne învăța, pe de o parte ca nu tõtã nõptea sã o petrecem în somn; și pe*

(1) Cassian Lib. II. c. IX. (2) Cassian Lib. II. cap. VIII. (3) Idem Cass. Lib. II. c. IX. (6) Veȃi symbolul numit Athanasian. (4) Matheũ cap. XXV. — 14.

de alta, că atunci rugăciunile sunt mai curate când și mintea este mai liniscită (1). Ambii acesti psalmi ridica speranța noastră către Domnul, atându-ne că inviind prin el, etern vom fi cu el. De aceea atunci st. Biserica se rîgă pentru toți cei reposați intru speranța învierii și a vieții eterne; și se face finit acestei rugăciuni pentru reposați (2), prin luarea ertăciunei de la toți credincioșii, ce symboliséză trecerea noastră din această lume; și arată că fîră asemenea ertăciune nu este cu putință a obține iertare de la Părintele Ceresc, după cuvîntul lui Christos (3).

RUGACIUNEA MANECAREI

(UTRENIA, ΟΡΘΟΣ).

St. Biserica, în rugăciunea mîneacărei, începe mai întîiu a se ruga către D-zeu, pentru împărat și pentru toți cei ce sunt îndregătorie, spre a petrece în linisce, dupe cum prescrie Apostolul (1 Timotheu II-lea 1—2), pentru care scop, se citește psalmii 19 și 20, ce exprimă dorințele împăratului către D-zeu (*Audite Domnul; și Dîmne intru puterea ta se va veseli împăratul*), și la care se adaugă trisagiul și rugăciunea Domnescă. Preotul în timpul acestei cetire cădesce fîrte lin tîtă Biserica; aretând, prin liniste, respectul ce dătoresce fie-care autorității (4); iar prin tîmăere, sacrificiul de rugăciuni ce se aduce Domnului pentru împăratul; și finesce această rugăciune prin troparele

(1) Chrysost. comment. în pasal. 133 (2) Simeon Thesal. cap. 308. (3) Matheu cap. XVII. 35. (4) Tit. III. I.

ce sunt pentru asemenea ocașie, și prin ectenia pentru împăratul, glorificând pre St. Treime. Tradițiunea de a face rugăciune pentru împărați se derivă de la Apostoli, și s'a continuat tot-dé-una în Biserică, chiar și când imperatoarii erau păgâni și persecutatori, după cum se vede din Epistola St. Deonysiū Alesandrénul († 265) (1), care se ruga pentru persecutatorii împărați Valerian și Gallien, din al căroră ordin a și fost esilat (2). Cu deosebire că sciitorii antiçi nu arată, dacă aceste rugăciuni (pentru imperatoari) erau anexate la oficiul de dimineța seú de séra, fôre numai că se făcea ziua și nóptea (3).

St. Biserică, după rugăciunea pentru imperatoari, începe adevăratul serviciū al mănecărei, care se compune din *trei părți* : *Psalmi*, *Canóne* și *Laude*. Formula ce o păzesc Biserică în arangiamantul acestor trei părți, precum și înțelesul mystic al lor, se pare a fi însemnând timpurile Patriarchale, a legei vechi, și acelei nouă. Și anume : *Cei 6 Psalmi* din început, și rugăciunile din urma lor, însemnă : zilele creațiunei și timpurile patriarchale în care au fost prophéții pentru Messia, și de aceia se și citește la finitul acestei părți St. Evanghelie.—*Canónele* : timpurile legei vechi, pentru care și *începutul* fie-cării cântării a odei seú al pesnei din Canóne, se basaze pe cântările prophéților din legea veche, începând de la Moisi fondatoriul legisla-

(1) Veđi viața acestui sânt în dicționar. Hagiografie din colecțiunea Migne vol. 41. pag. 732. (2) Dyonisie Epis ol. ap. Eusebiū Lib. VII, c. XI. (3) Veđi Bingh. Lib. XVII. c. X. §. V. pag. 321.

țiunei, și continuăd în rând pênă la cântarea celor 3 tineri din Babilon, și se finesce cu cântarea prea St. Feciore, *Măresce suflete al meu pre Domnul* (1); care se privesce și ca o legătură a legei vechi cu acei nouă. — *Laudele* : timpurile legei nouă în care toți ómenii glorifica pe Domnul, după cum să ădice prin prophetul : că atuncea , nimeni nu va mai învăța pre vecinul său , a cunosce pre Domnul, pentru că toți mă vor sci de la mică pênă la mare.

Partea I-ia se începe prin Doxologia îngerilor : „*Mărire întrn cei de sus lui D-đeu*“, și repetirea de 2-oră a versului 16 din psalmul penitenței : *Dómne buzele mele vei deschide* ; și cetirea a 6 psalmi (2) (3, 37, 62, 87, 102, 142), făcând doxologie la fie-care triadă de psalmi (3) în onórea St. Treimi, și finind cu alluia. Când se ădice doxologia din miđi-locul acestor psalmi, preotul ese din altariu, și stând înaintea ușilor împărătesci, cetesce în secret 12 rugăciuni, după numărul celor 12 óre nocturne, mulțumind Domnului, că ne arătat lumina đilei (în cea mai de pre urmă), și se rógă să strălucescă și în inimile nóstre sórele dreptăței, după care începe Ectenia Mare. In fine după Ectenie, se cântă versul 24 și 25 din psalmul 117 „*Dumneđeu este Domnul și s'a arătat nouă* (4)“, făcând prin acésta, alusiune la descoperirea lui D-đeu ómenilor prin nascerea lui Christos ; la care cântare se adaogă

(1) Luc. c. I 46. (2) Simeon Thesalonic cap. 309 pag. 202. (3) Cassian Lib III c. VIII, veđi și Bingh. Lib XIII. c. X § XIV. pag. 336. (4) Cântând acestea două versuri se cetescú printre ele stichurile 1, 11, 17, 21 și 22, acestuï psalmu.

troparul (1) sântului ȃilei și se finesce cu al Născă-tórei de D-ȃeu (2). Dupě cȃntarea troparelor îndată se începe cetirea psalmilor împărȃiți în 20 cathisme, care împărȃire datează din secul al VI-lea atribuindu-se lui Benedictu (480—543), iar dupě alȃii st. Chri-sostom. Cȃntările ce se facă printre cathisme, numite sedelne, sunt din secul al VIII-lea, dupě cum se probéză de Theodor Studitul (753—826), care amintesce de sedelne în discursurile sale, ca de un ce noŃ introdus în Biserică (3). Atȃt psalmii împărȃiți în 20 cathisme (șederi) cȃt și sedelnile (șederi) ce se cȃntă printre ele, s'aŃ numit ast-felŃ, pentru cȃ în anticitate era obiceiul d'a ședeia în timpul cetirei și cȃntărei lor. Dupě aceea se începe canónele fiind ȃi ordinară; iar fiind sěrbătóre, se începe Polieleul, cȃntȃndu-se alternativ psalmii 134 și 135, la care se adaogă în Duminecile din naintea Postului Mare și psalmul 136 „*La riuul Babilonului*“. Tradiȃiunea de a cȃnta psalmi alternativ este veche dupě cum afirmă Basiliu cel Mare (4). Istoricul Socrat deduce originea acestei practice din timpurile lui IgnatiŃ cȃruia i s'ar arȃtat în visiune ingeri cȃntȃnd antiphonicŃ seŃ alternativ hymnuri în onórea St. TreimŃ, și acesta ar fi și introdus'o în Biserica sa din Antiochia (5). Cȃntarea acésta se numesce Polyeleu (Πολυελεον fórtē milostiv), din cauza cȃ psalmul 135

(1) Ioan Michael Heineccius Lib. III. pag. 258. edit Leipzig 1711. (2) Introduse de Petru Phulon. Nicephor Calist Lib. 15. H. E. 28. (3) Theodor Studitul cuvěnt din postul NascereŃ. (4) Basil. Epist. 63. ad. Neocaesar. Tom, III. p. 69. (5) Socrat. Lib. II. c. VIII. VedŃși Bingham. Lib. XIV. c. I. § XI pag. 16.

(mărturisiți-vă Domnului), finesce versele sale prin cuvintele: „că în vécú este mila lui“, și înséamnă triumphul Bisericeii asupra păgânătăței, și la finitul acestei cântări triumphale, se adaogă și antiphonele și se cetesce St. Evangelia, ca principul prin care s'a făcut triumphul, și se face finit părții I-ia prin o rugăciune adresată către D-șeú, de a ne protegea în calea fericirei, pentru rugăciunile tuturor plăcuților sêi, după cum se vede și în Apocalyps (1).

CANOANELE

Partea II-a a serviciului divin de nóptea sunt canoanele. Dîcerea Canon (regulă) înséamnă : o cântare rugătoare compusă după ore-care regule mai mult seú mai puțin poetice, avênd în totul cadențele modelului de cântare pusă la început, și care se numesce *catavasié* (Κατάβασις, pogorîre, cadența). Acestea sunt împărțite în opt stări, numite cântări, ode seú pesne (de la ᾠδὴ (2) cântare). Impărțirile din fie-căre cântare în ode se numesc *tropuri* (de la τροπος întorsătură, direcțiune) seú *tropare* (de la τροπάριον întórcere) arêtând, prin această numire că aú aceleași întorsături de melodie, ca și cea d'ântéiú *stare*, numită : *hirmos* (de la εἶρημός, legătură ,

(1) Apocal. c. 8. 3. 4 cap. 8. (2) Numele odă (ᾠδὴ) înséamnă tot-d'a-una un fel de poezie lyrica, care specialminte este consacrată entusiasmului și sentimentelor celor mai vii. Ast-fel de poezie n'are rhythmuri, nici metre (măsurî) proprie, și Poetul, în asemenea cântare, pôte împrumuta toate rhythmurile și metrarile ce i se pare aî da cel mai bun sentiment cel animédă. (Dict. de sciens. litt. et. art. pag 1144 edit. 1870 Bouil.)

urmare). De acestea tropare sunt în fie-care odă câte trei seû patru, fiind tot-d'a-una cel din urmă în laudă Prea St. Născătorei de D-şe. Fiecare odă din canóne se basază, seû este întreşesută de espresiuni biblice. *Cântarea I-ia* are de basă cântarea lui Moisi („*Să cântăm Domnului că cu mărirea s'a preamărit*“ (1), când a trecut Marea Roşie.

Cântarea II-a se compune din înfruntătorele espresiuni ale sufletului celui întristat a lui Moisi pentru închinarea poporului Israel la idolı (2); de aceea să şi pune acéstă cântare numai în postulmare, că o mus-trare a corupţiunei nôstre, iar in cea altă parte a anului lipsese cu totul.

Cântarea III-a are de basă rugăciunea Anei, mu-meî prophetului Samuel: „*Intăritu-s'aû inima mea întru Domnul*“ (3), însemnând sentimentele de rugăciune ale întregei Biserici, care mai nainte era stearpă, însă prin fägăduinţă, născu fiî sânţi din tóte seminşiele şi némurile (4).

Cântarea IV-a imiteză rugăciunea prophetului Abacum: „*Auđitam Dómne, auđiul teş şi m'am temut*“ (5), când a vęđut mărirea lui D-şe.

Cant. V-a împrumută espresiunile sale din prophetul Isaia „*De nópte mâneacă spiritul meş către tine D-şeu*“ (6), când a cântat triumful Bisericeî şi fructele D-şeescei rescumpărări.

Cant. VI-a se baséză pe rugăciunea ce a făcut Ióna în

(1) Eşirea c. 15. (2) A doua lege c. 32. (3) Imperaţi cap. 2
(4) Simon Thessal. cap. 310. (5) Abacum c. III. (6) Isaia cap
26. 9—31.

pântecele Cetului: „*Strigatam din necasul meu către Domnul*“ (1), rugându-se pentru mântuirea de valorile lumesci și spirituale.

Cant. V-II-a este întrețesută din expresiunile celor trei tineri din Babilon „*D-zeul părinților noștri, bine esci cuvântat*“ (2).

Cant. VIII-a să compune din expresiunile tot a rugăciunii celor trei tineri, invitând totă natura de a cânta și a pre înălța pe Domnul întru toți vecii (3).

Cant IX-lea are de base rugăciunea preotului Zachnria, Tatăl st. Ión Botezătorului: „*bine este cuvântat Domnul D-zeul lui Israel*“. (4), fiind dedicată totdeauna prea St. Născătoarei de D-zeu, înaintea căria să cântă însuși cântarea pe St. Feciore: „*Măresce, suflete al meu, pe Domnul*“ (5).

Canónele în general să împartă în 3 părți, în Onórea st. Treimi (6). *Partea 1-a* coprinde cântarea I-a și III-a, și se fininesce prin ectenia mică; după care urmază *sedealna* numită ast-felui, pentru că în anticitate, la acéstă stare, să adaoga cetiri din operile st. Părinți (7), seú descrierile vieților lor seú discursuri morale, în timpul căroră poporul ascultând ședeá. Să începe rugăciunea partei II-a a canónelor, care coprinde cânterea IV-a, V-a și VI-a, și să finiesce cu ectenia mică. *Partea a III-a* să începe prin *Condacul* și *Icosul* (cassá) serbărei, în care să arata tot eve-

(1) Ióna c. H. (2) Cântar. celor trei canoní I. 1—22. (3) Idem cap I. de la Ver. 28. pêně infine. (4) Luc. I. 68—79. (5) Luc I. vers. 46—56. (6) Sim. Thes. cap. 310 pag. 204, (7) idem cap. 311.

nimentul acelei ȃile ; partea ȃntȃia a Icosului (1) este ȃn prosȃ , iar cea din urmȃ care-ȃ și mai mare, este ȃn ganeral ȃn 12 versurȃ iambice prin care sȃ laudȃ evenimentul ȃilei, și nevoitȃele sȃnșilor din aceeași ȃi, fiindu-se cu o scurtȃ rugȃciune. Condacul (2) care sȃ ȃice mai nainte de Icos, și este mai mic de cȃt el, coprinde declararea sȃntului din aceeași ȃi prin o scurtȃ laudȃ, și sȃ finesce tot-d'a-una cu cuvinte de rugȃciune. Atuncea sȃ citește Synaxariul (de la $\sigma\upsilon\nu\alpha\zeta\acute{\alpha}\rho\iota\omicron\nu$ din $\sigma\upsilon\nu\acute{\alpha}\gamma\epsilon\iota\nu$ a adunȃ la un loc), arȃtȃtorul de cauza serbȃtȃrei, sȃu de sȃnșii ce s'aũ finit ȃn cea ȃi , coprinȃnd ȃn scurt virtutȃile lor, și lȃudȃndu-ȃ (3) pe fie-care din ei. ȃn fine sȃ ȃncepe *partea IV-a* prin cetirea odei a VII-a, și dupȃ a VIII-a sȃ pune cȃntarea pre St. Nȃscȃtȃrei de D-ȃeu: „*Mȃresce, suflete al meũ pe Domnul*“; dupȃ care se și finescũ canȃnele prin cȃntarea Catavasiei odei a

(1) Sim. Thes 312. (2) Condac ($\chi\omicron\nu\nu\tau\alpha\zeta\text{-}\chi\omicron\zeta$) ȃnsȃmȃ un obiect pusũ ȃn un vȃrf de sulȃȃ spre arȃtare. (Dict. Gr. Fr. C. Alexandre), iar Bisericesce sȃ ia, arȃtarea sȃntului din ȃioa cea. (3) Landa se face ȃn versurȃ iambice. Jambice sȃ numesc tȃte versurile unde iambul predominȃ, fiind compuse din o silabȃ scurtȃ și una lungȃ. La Archiologue, care trece și ca inventatoriũ a iambului, versul iambic este mai tot-d'a-una pur. Sunt 5 specii principale de versurȃ iambice. 1 : iambul pur (Trimetra) compus din trei metri sȃu 6 piciȃre. 2-lea Tragic sȃu liber (trimetru) din piciȃre ne egale, fiind cel din urmȃ tot-d'a-una din douȃ silabe. 3-lea Dimetriũ, fiind numȃi din doi metri. 4-lea Dimetru catalectic sȃu versurȃ ȃnacreontice. 5-lea Tȃtra-metru de 8 piciȃre, fiind numȃi cel din urmȃ un iamb. (Dict. de sciens. et lit. de Bouillet pag. 835. edit. 1870).

IX-a și doxologia preotului către Prea-St. Treime „*Că pe tine te laudă toate puterile ceresci*“ (1) Amin.

Ast-fel canónele începute cu cântarea lui Moisi și finite cu a prea Sântei Născătoare de D-zeu, se bazează pe totă întinderea legii vechi dela Moisi pêne la înviere, care este trecere către cea nouă. Ele par a fi compuse în conformitatea cuvântului Apost. Petru, ce ȳice: „*Avem un măi tare cuvânt prophetic, la care binefaceți, uítându-vă ca la lumina ce strălucesce în loc întunecos, pêne când va lumina ȳioa și va resări luceaferul în inimile vóstre*“ (2). Acéstă lumină despre care amintesce Apost. Petru, este lumina lui Christos, provenită prin înviere, ce servește de trecere de la *Legea* veche la cea *Nouă*, pentru care tot-d'a-una după canóne să ȳice o cântare dedicată învierii, numită „*cântarea luminei*“ (*sfetelna*), după care îndată să începú *Laudelē* ce presintă legea Nouă.

Originea acestor rugăciuni compuse după forme poetice, numite canóne, se pare a fi din secol al V-lea, și de atuncea introdusă în Biserică; căci Roman pronumit *dulce Cântătorul*, precum și Anatolie Patriarhul de Constantinopol, ce a și presidatú Conciliul al IV-lea Ecumenic, ținut la 451 (3), a vețuiit în secolul al V-lea; care persóne sunt îndestul de cunoscute în Biserică, că compuatori de cântări Bisericesci. Iar că autorii măi însemnați de acest-fel de cântări sunt: Andrei Cretenul (sec. VIII). Cosma Episcopul de Maium (mid. sec. VIII †). Theodor Studitul († 826), frate său Joseph

(1) Sim, Thesal. cap. 3 § 10. (2) II Petru cap. I, 19. (3) Veđi Pidalion Prolegomena conciliului a IV-a pag. 120.

Episcopul de Thesalonic (sec. IX), alt Joseph supranumit „scriitorul de cântări“ și Theophan Mitropolitul de Nicea († 845).

LAUDELE

A tria parte a serviciului mânecări (cu care să și finesce acest serviciu), sunt *Laudele*; și să numesce ast-fel pentru că psalmii 148, 149 și 150 ce să cântă în acest parte a de titulă Alleluia, espresiune ebraică ce însemnă *Lăudați pe Domnul*.—Acesti Psalmi, cari începu cu lăudați, se numesc și *lăudari* (alluiatici); cu care, după Cassian, (1) în părțile orientale era obiceiul a se fini glorificația St. Treimii în serviciul divin de dimineță. Intre versurile psalmului 149 și 150 se pună nisele cântări pentru lauda sântilor dîlei seș a evenimentului Evangelic ce se serbeză atuncea. Usul de a căuta psalmi amestecați cu rugăciuni cântate, este antic, despre care amintesce și st. Basilie. In fine Preotul mulțumind Domnului (*care ne a făcut fi luminei, și ai dîlii eterne*, 3) pentru aretarea luminei spirituale, precum și acelei physique, dîce: „*Mărire ție celui-ce ne ai arătat lumină*; “ când chorul întonează cântarea *doxologică*, ce după declararea st. Basilie, este așa de antică în cât nici nu se scie cine a făcut'o (4), afară de partea ce sa cântat de îngerii la Nascerea lui Christos, după cum naréză Evang. Luca (5). Acéstă cântare, numită doxologia mare pare a fi compusă în cei d'întei secoli, și formula ei se află păs-

(1) Cassian Lib. II. c. VIII. (2) Basil. Epist. 63 ad Neocaessari tom. III. (3) Thessaloniceni c. V. s. 5. (4) Basil. de spir. s. ad. Amphiloeh. tom. II. cap. 29. (5) Luc. II. 14.

trată în constituțiunile apostolice (1), fiind amintită și de mai mulți Părinți; și anume: de Athanasiu în cartea despre virginitate (2), și de Crysostom (3) în omelia a 69-a, de unde se vede, că era în usă de a se repeti în rugăciunile fie-căria dimineți (4). Însă prin Secolul al VI-lea s'a introdus a se cânta solemn în Biserică în zilele st. Paști, în fie care Duminecă și la serbătorile cele mari, la finitul rugăciunilor de dimineață (5). După aceea urmează cetirea ôrei întâia, cu care se face finitul acestui officiu.

ORA I.

Ora I-ia séű ôra de dimineață, este un mic serviciu compus din trei psalmi, spre a se distinge de serviciul de dimineață vechiu. — Acéstă ôră, dupre Cassian (6), a fost instituită în Manastirea Bethleemului, fininduse cu dênsea, la răsăritul sórelui, privigherile antelucane (mai nainte de zori) quotidienne (de fie care zi); după care se repauza pêně la ôra a III-a, ce era prima ôră de rugăciuni din timpul zilei (7). De și în adevăr, în scriitorii mai ntici de cât Cassian se afla vorbindu-se special de ôrele canónice, precum la Ieronym, în constituțiunile apostolice, și la Basiliű cel Mare, etc, dar despre ora I-ia nici o amintire nu se

(1) Const. apost. Lib. VII cap. 47. (2) Athanasie de Virginit. tom. 1. V. și Bingh. Lib. XIII c. X. 2. IX pag. 325. (3) Chryst. homel. 63 în Math. p. 600. (4) Ibidem. (5) Mabilon. de curs; Gallicano p. 407. (6) Cassian. instit. Lib. III. cap. IV. (7) Veđi Bingh. Lib. XIII c. IX. I. X. pag. 311.

vede la ei(1). Scriitori vechi numărau rugăciunile numite ore, în modul următoriu: *rugăciunea de dimineață* (înțelegând sub această numire tot serviciul antelucan) *a treia, a șasea și a noua*. Dar Cassian dice că se ce-tea, în locul orei I-ia nisce psalmi, spre a îndeplini No. de 7 timpuri a zilei; care psalmi era: psalmul al 50-lea numit și a penitenței, ce după Cassian se cânta în occident la finitul oficiului de dimineață (2); psal. 62 numit psalmul Dimineței: „*D-zeule! D-zeul meu, către tine mănesc*“, și psal. 89-a că este descrierea vieții umane (în psaltire este intitulat rugăciunea lui Moisi).—Cartea constituțiunilor apostolice, arată și scopul înființării acestor ore, când dice: „*Faceți rugăciuni: Dimineață, în Ora a treia, a șasea, a noua, sară și la cântatul cocoșilor. Dimineața mulțumind Domnul pentru că ne a luminat, redicând noaptea și introducând ziua. În Ora a treia: pentru că în aceea, Domnul a primit de la Palat sentința condamnării. În a noua: pentru că toate, restignit fiind Domnul, saii cutremurat, înspăimântându-se de temeritatea împioșilor Judei, și neputând a suferi se vadă insulta adusă Domnului cu intunec s'a acoperit. Sara: mulțumind că ne a dat noaptea spre repaosul ostenelelor zilnice. La cântatul cocoșilor: pentru că acea oră anunță sosirea zilei, spre lucrarea lucrurilor luminei. Dar dacă din cauza necredincioșilor este imposibil a merge la Biserică, în orice casse vei face adunare, o Episcopo! iar de nu*

(1) Bingham. Lib. XIII cap. IX. I. X pag. 311. (2) Cassian Lib. III c. VII.

se p^ote a se aduna nici în case, nici în Biserică, fie-care la sine cânte, cetéscă, rógese, seű doű seű trei de odată. Căci unde sunt doű sau trei adunaűi în numele meű, acolo sunt în miűi-locul lor“ (1).

În Orologiű rugăc. Oreű I-ia se compune din trei psalmű, în onóre sfinteű Trěimű (2), și însemnă timpul Nascerei lui Christos ce a fost mai nainte de zori. Psalmű din care se compune, sunt: a 5-lea, 89-lea și 100. Cel înteu face alusiune la închinarea păstorilor ce aű mers în acel moment al nascerei și aű vėđut pruncul culcat în esle, đicěnd în versul 10-lea: *Dimineata voi sta inaintea ta și me vėi vedea*. Al doile declara pre pruncul cel noű născut că este, mai nainte de vecű, đicănd: *Mai nainte de ce s'a făcut munűű, s'a zidit pământul și lumea din veac și păně în veac tu escű* (V. 2). Al treilea arată lucrările Messiei pre pământ, și declară că nu mai ceű ce umbla főrě prichană űi servescű lui. Dupě aceea se cetesce troparul Sântului, unit cu al Născătoreű de D-đeű, ce o numesce Cerű, pentru că a rėsărit pe Sórele dreptăűei; și sě termină cu o rugăciune către Christos, care este lumina cea adevěrată ce luminěză pe tot omul ce vine în lume (3), cu care se finesce pe deplin serviciul dimineűei (4).

(1) Const. apostol. Lib. VIII c. 34. (2) Simeon Thesalonic. 324. (3) Ioan I, stich 9-10; (4) Bingh. orig. Eccl. Lib. XIII. c. XI.

RUGACIUNELE DIN TIMPUL DILEI.

ORA A III-A.

Rug. Ora a treia, ce se privesce și ca început a tuturor rugăciunelor de ziua (1), se menționează de toți scriitorii anticîi (2); cu diferență însă, că unii zic, că rugăciunea acesta se sevășește în acest timp, pentru că mântuitorul nostru în acela a primit sentența condamnării dela Pilat (3); iar alții susțin că să sevășește în acest timp din cauză că St. Spirit s'a pogorit peste Apostoli (4) mai în această oră; pentru care și noi trebuie să lă rugăm, de a ne conduce în căile dreptății și de a lă dice: *Inimă curată zidesce întru mine D-zeule și duch drept înoesce întru cele din lăuntru ale mele.* Acesta este cuvântul celebrării acestei ore atribuită lui Cassian și lui Basiliu cel Mare. Ci psalmi însă se cetea în anticitate la ea, nu narază nicî un autoriu; fōră numai Cassian dice în general, că era trei psalmi destinați pentru această Oră, d'impreună cu ôre care rugăciuni (5). În zilele de Dumineci când se facea celebrarea st. Eucharistei, se începe în însuși această oră Proscomidia seŭ pregătirea materialului pentru St. Eucharistie, după care urma St. Liturgie.

Cartra numita: Orologiu ne arată că acestei ore sunt consacrați psalmii 16, 24 și 50. Cel dântêiŭ, prin v. 12 *a pucata-mă ca un leŭ gata la vênat*, arată crudimea Iudeilor, ce striga: „*restignescel restignescel*

(1) Bingham. Lib. XIII. c. X. pag 311. (2) *ibidem* § XI pag. 212.
 (3) Const. apost. Lib. VIII. c. 34. (4) Basil. regul. major. quaestio. 37. (5) Cassian cap. IX. Lib. II. c. III. Veđi și Bingham. pars. V. pag 13.

pre el" (1). Al doilea prin cuvintele (V. 20) : *cu ureciune ne dréptă m'aî urît*, » arată ne-vinovăția lui Christos, declarată de însuși judecătorul Pilat (2), iar al treilea prin rugăciunea : „*Dămî mie bucurie mântuirei tale , și cu Spirit stăpânitoriū mē întăresce*“, declară pe St. Spirit, ce s'a dat Apostolilor în ora a treia (3). De asemenea tóte cele-l-alte rugăciuni anexate acestei ore se raportă , parte la judecata lui Christos de către Pilat, și parte la pogorirea St. Spirit ; finindu-se acest officiū cu o rugăciune a St. Mardarie către st. Treime.

ORA VI.

Timpul órei a 6-a, în legea veche, se vede a fi un timpū de rugăciune solemnă ca și a orei a 9-a; dupre cum se demonstră din Fapt. Apostolilor (4), ce dîcū : „*că s'a suit Petru în cassa cea de sus să se róge în ceasul al 6-lea,*“ și care rugăciune, după sensul scrierei, se vede a fi nu una din cele perpetue a Apostolilor , ci cea cuvenită aceuia timpu (5), pentru care a și rămas în usū la succesoriī lor (6). In acest timp, St. Basiliiū spune , că se recita psal. 90 (7) , rugându-se chestiniī , ca se fie liberați de navelire și de *Dracul cel de amiađă-đi* (δαμονίου μεσημερινοῦ) ; cacī sensul dat de cei 70 interpreți, precum și de alțiī versului 6 din

(1) Ioan. 19 15. (2) Ioan XVIII. 38. (3) Fapt. Apost. II 1-2, (4) Fap. ap. X st. 9. (5) Fapt. Apost. X. st. 9. (6) Mulți bārbați ai anticității pre cum Tertulian, Cyprian și alțiī , amintesc de acestea ore. Bingh. Lib XIII. c. IX. § VIII. (7) Basil. regul. Major quaest. 37. — ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ ὥρᾳ. . . ἀμα καὶ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ ἐννεήκοστοῦ λεγομένου.

ps. 90 „*Nu te vei teme de frică de nópte, de sigiata ce sbóră dioa, și de lucrul ce umblă întru întuneric*“ (după o traducere mai exactă, *de pesta ce se respândește în ciață*), este de năvălire. Ceî-alți psalmi ce se mai citeau pe lângă al 90-lea nu se amintesc (1), dar este probabil că era de aceia, ce să raporta la restignirea lui Christos, și care psalmi de atuncea ar fi și remas în us; căci numai pentru acest finit s'a instituit a se face acest officiu, în ora când mântuitorul nostru s'a adus jertfă Părintelui.

Psalmii, care, după cum arată orologiul, preced pe psalmul 90 în cetirea orei a VI-lea, sunt: 53 și 54. Psalmul 53 prin cuvintele: *și spre inamicii mei a privit ochiul meu* (V. 7), represintă pre Christos întinsu pre cruce, și privind cu întristare spre populus cel ingrat ce'lă hulua. Al doilea: arată că Christos s'a vëndut de un aprópe al seú „*care sa îndulcit cu el în mâncării*“ (V. 15). Și III-lea psal. (90-lea) prin cuvintele (V. 13): *“ peste aspida și basilescu vei încăleca, și vei călca preste leú și peste balaur, ”* arată învingerea morței, și a diavolului Tatal minciunei (2). Tóte cele alte rugăciuni ce a companiază acéstă oră, sunt raportate către faptul răstignirei, și se finesc prin o rugăciune a st. Basiliú: „*Dumneđeule și Dómne al puterilor.*“ Când se face celebrarea st. Eucharistiei, preoții, în timpul cetirei acestei rugăciunei a restignirii, cadesc (din devotamentul către Domnul) tótă Biserica, care temâere atuncea represintă norul cel în-

(1) Bingh. Lib. XIII c. IX. (2) Ioan VIII. 14.

tunecos cu care s'a înbrăcat totă natura neputând se vădă pre domnul slavei restignit.

Notă. Orele în general în Biserică însemnă timpul de lumină spirituală a veșuirei lui Christos pre pământ, dupre cum însuși ȳdice : „*Eū sunt lumina lumei*“ (1). De aceea ele se compun din 12 psalmi în semnând cele 12 ore de lumină a ȳdilei; împărȳtiȳ în 4 părȳi, dupre antică împărȳtire a ȳdilei în 4 stăȳji. numite straja I-iū, III-a, VI-a și IX-a dupre cum și orele se numesc I, III, VI și a IX-a. Dar spaciurile de timpū din acēsta ȳdi de lumina a veșuirei lui Christos pre pământ, represintate prin rugăciuni numite ore, diffiră. Așa ora I-ia însemnă timpul veșuirei lui Christos de la Nascere până la patima cea de bună voe. adecă 3 ȳ 1/2 de ani. Ora a III-a cele 3 ore de dimineaȳă până la condamnare (2). A VI a iarăși trei ore dela condamnarea până la restignire (3) și a IX-a d la restignire până la ora precisă a darei sufletului, ce a fost exact la 9-ă ore (4). Dupē care încă a mai stat corpul pe cruce 3 ore. până la înmormēntarea ce a fost sēra târȳiū (5).

LITURGIA

Liturgie se numesce serviciul St. Eucharistei. Și cuvēntul (Liturgie) devine de la vorbele grece *λειτον-εργον* lucrare-publica, și prin contractiune formēză terminul Liturgia (*λειτουργια*). Alȳiū deduc originea acestuȳ cuvēnt de la *λιτης-εργον* (lucrare rogatorie) serviciū divin (*λιτη* rugăciune, și *εργον* lucrare). Gramatical se probēză însă că nu pōte proveni de cât de la *λειτον-εργον* (căci ο și ε în limba grēcă tot-dē-una se contractēză în ου și astfel devine cuvēntul *λειτουργια*. 6).

(1) Ioan VII. 12. (2) Marc. XV. 25. (3) Ioan XIX 14. (4) Luc XXII 145. (5) Marc. XV 42 (6) Dict. de Sciinȳ, și art. pag. 950. edit. 1870

Liturgia cuprinde ceremoniile și rugăciunile necesare pentru sevêșirea St. Eucharistei, ce sunt consacrate prin autoritatea spirituală. Liturgia chrestină de și se redică la cele d'ântei secole ale Bisericei, însă formularea ei în scris ast-fel după cum este astă-dî în Biserică, s'a făcut prin secolul al 4-lea și al 5-lea. Și în cele dântei treis secole mai fie-care Biserică fondată de Apostoli, avea câte o formă de Liturgie, diferită de cele-alte, decă nu după sens, cel puțin după litt eră și ordine. Dar îndată după triumpharea Christianismului, mai multe synóde s'aũ încercat de a unifica serviciul divin, dintre care synodul din Laodicia se pare a fi fost pre animat de acéstă idee (1). precum și synodul de la Carthaginea; însă la acest rezultat s'a putut agiunge tocmai prin secolul al VIII-lea. Căci în adevêr decă vom compara starea Bisericei din secolele primitive (Chrestine) cu cea după triumphul Bisericei pêne la al VIII-lea secol, vom vedea că unitatea Bisericei și a serviciului ei a făcut mari progrese. Se crede, și cu dreptul, că la început însuși prevedența ar fi iconomisit ca se fie varietate de serviciu, pentru ca din varietate să se nască acea impositanta uniformitate de serviciu divin, lucru posibil numai pentru divinitate (2).

(1) Synod. Laod. Can. 16 17 18 19. Syn. Cartag. can. 114. (2) Apostoliu fondatoriu întâei Biserice erau fără îndoială inspirați de același spirit ce suflă unde voesce și tot-da-una este unul și același. Dar cu tôte acestea fie-care din acelea Biserici a primit de la fondatoriu seũ câte o Liturgie particulare, care pe lângă tóta varietatea unitatea sensului, să flaa în tot locul întocmai după cum să află și în narațiunile celor IV Evan-

Biserica orientală orthodoxe, care este légănul christianismului, posedă IV Liturgi. I-iu a St. Iacob ; II-a a St. Basiliu cel Mare, III a St. Ión Chrysostom și a IV a St. Grigorie Dialogul numită : „*Cea mai înainte sfintită*“.

I. Cea mai întâia Liturgie este aceia-ce pörtă numele St: Iacob, întâiul Episcop al Ierusalemului ; și se vede din Faptele Apostolilor, că celebrarea ei s'a început îndată după înălțarea Domnului la ceru (1), de și nu în forma după cum se află astă-zi (2). De aceea este foarte interesant de a cunoște principiile acestei Liturgii, care pöte este compunerea a mai multor Apostoli. În adevër de și nu se pöte proba într'un mod catigoric : că Liturgia presentă a lui St. Iacob, are aceeași formă, ce a stabilit'o și observat'o Apostoli, fiind-că s'a scris tocmai prin secol al V-lea, când s'a scris și cele-alte Liturgi, dar fiind-că în general se crede că s'ar fi scris atuncea, ce este o epocă îndestul de îndepărtată, de aceea ușor sé pöte conchide, că ea conține, decă nu în detail, dar cel puțin în esenție, ritul (ceremonia) pre care l'a urmat în celebrarea St. Mysterii, acest întâiu

geliști, căroră unul și același spirit le dirigea pana, căc și limba tot-da-una este multiplă, înse sensul este unul. Si în adevër, lucru admirabil, că ce varietate să vede între părinții Bisericii Orientale și Occidentale acelor trei secole, și cu tóte acestea unde este contra-dicțiune între dogmele credinței ? Nicî de o parte ! Și nu numai că nu este, dar există și o magnifica armonie de o parte și de alta fiind piatra cea din capul unghiului edificiului Bisericeii însuși Christos.

(1) Fapt. apost. II 46. (2) Luc. XX 19.

Episcop de Ierusalem (1). Afară de Liturgia St. Iacob, mai este o Liturgie foarte veche atribuită St. Cyril Patriarchul de Ierusalem (315—386); care afară de ore-care diferență de mică importanță, pre cum este spălarea și altele, este însuși Liturgia St. Iacob (2), și astăzi se celebră numai la ziua sântului Iacob.

II. Liturgia *St. Basiliu cel Mare*, Archi-Episcopul Caesariei Cepadociei, despre care însuși dice, că scriindu'o n'aŭ adaos nimica nouă, afară de cele orânduite de Irineu (14—202) Clemente al Romii (67—100), Grigorie Thaumaturgul (240—270), și Dionysiū Alesandrēnul († 95). Basiliu încredințază de asemenea, că nimeni din Sântii anteriori n'aŭ lăsat vre un model de Liturgie înscris (Can. 91) (3). Acéstă Liturgie s'a scris întâia-ora în limba Grécă (de sigur pentru monastirele de sub vegherea sa (4), din limba grécă s'a tradus în cea Syriacă, în care se și află mai multe Liturgii (5). Liturgia St. Basilie se sevêrșesce în dioa aniversără a Sântului, în Ajunurile Născerei și a Botezului Domnului, precum și în dominecele postului Mare, joia și sâmbăta patimilor.

III. Liturgia *St. Ión Crysostom*, ce a fost în usă la Constantinopol cu mult mai dinainte de Crysostom, și care, pênă în secul al VI-lea a purtat numire de: „*Liturgia apostolică*“ (6). Acéstă Liturgie se face tot anul, afară de postul mare, după Canonul 49 al synodului

(1) Migne vol. VIII. edit. Paris 1844. pag. 769. (2) Idem pag. 773. (3) Canon. st. Basil. 91. (4) Migne vol. VIII pag. 773. (5) Idem pag. 725. (6) Idem pag. 725.

Laodiciei (1). In care post se face numai sâmbetele și Lunea, Marțea, Mercuria și Vinerea din săptămâna mare, când se va întâmpla *Buna-Vestire* în aceste zile (2).

IV. Liturgia *St. Grigorie Dialogul* (540—604, numit dialogu, de la scrierile sale informale de convorbiri), numită „*cea mai înainte sântită*“. Ea este atribuită acestui St. bărbat, nu pentru că el ar fi compus-o, căci în orient esista din timpurile succesorilor apostolilor, după răspunsul 55 alui Simeon Thesalonicul (3). Și după synodul VI-lea Ecumenic care amintesce de această Liturgie, să vede că: *chrestinii anticî se împărtășeau mercurile și Vinerile cu pâine mai înainte sântită* (4); și că împărtășindu-se, diceau ore-care rugăciuni mai înainte, și după împărtășire, și care rugăciuni s'au numit: „*Liturgia cea mai înainte sântită*“ (προηγιασμένον λειτουργία). Dar se numesce a lui Gregoriu Dialogul, seiu pentru că el a pre-dat-o Românilor de a o sevêrși în zilele Marelui Post, seiu pentru că el a împodobit-o și a adus-o în orânduélă după cum să vede astăzi. Synodul al VI-lea prin can. 52 în care a decis a se face: *Liturgia cea mai înainte sântită în toate zilele ajunariî st. Paresemiî, afară de sâmbătă, Duminecă, și ziua Bunei-vestire*, a sancționat-o și a pus-o întrebuintare universală.

Pe lângă aceste IV Liturgii, în anticitate, fie-care Patriarhat de Orient avea Liturgia sa (5): ast-fel era Liturgia de Ierusalem a St. Iacob (și a lui St. Cyril); de

(1) Veđi Pidal, pag. 297. (2) Veđi typicalul din Triod. (3) Veđi Cartea Simeon Thes. întrebar. 55. (4) Pidal. la sub semnar. canon. 52 a synod. VI. (5) Migne. vol. VIII. pag. 780.

Antiochia, atribuită St. Petru; de Alexandria, atribuită St. Marcu Evangelistul și scrisă de Cyril Alexandrénul. Dar după ce Biserica Constantinopolului a unificat serviciul divin a st. Eucharistiei, introduse Liturgia (1) sa în toate Bisericile, și ast-felū a dispărut din usū mai toate acestea liturgiū locale.

ST. LITURGIE IN FORMA PRIMITIVA.

Punctul central și esențial al cultului chrestin este *Cina cea Mysteriósă* instituită prin însuși Iisus Christos (2). Ea fu celebrată din cele mai primitive timpuri ale Christianismului (3) în forma următoare: Inteiū să citea scrieri din St. scriptură, după care Archiereul predica, și în urmă se presentă darurile de către credincioși, compuse din pâine, vin și apă. Acestea Daruri se consecraū de Archiereū prin rugăciuni și mulțumiri, și să împărția între cei presentī, iar celor absentī le să trimitea prin diaconī (4). Acéstă solemnitate să compunea din patru părți distincte: *Inteia parte* coprindea instrucțiunii, la care putea asista nu numai catechumenii, dar încă și păgânii, fôră a fi concediați prin anonciarea publică, ce se făcea când erau terminate (5). *In a doua*, figura oblatiunele pâinei și a vinului ce presenta fie-care credincios spre a înlesni trebuințele cultului. Din acestea să alegea partea cea mai esențială spre consacrare,

(1) Migne vol. 8. p. 78. Veđi și can. 18 Laod. și 114 Carthag. (2) Math. XXVI 26. 28. (3) Fapt. Apost. II 42. (4) Justin Martyr 163) Apol. §. 62. Et distributio communicatioque fit eorum. super quibus gratiae sunt actae cuique, presenti; absentibus vero per Diaconos mittitur. (5) Isidor Hispal. Origin. VI. 19.

restul se împărția între clericii și săracii. *A treia parte* coprindea Eucharistia, pe care preotul o sêvêrsecea în altar, prin rugăciune, transubstanțind prin puterea St. Spirit pâinea și vinul în *corpul și sângele Domnului* (1), care să oferea lui D-zeu că un adevărat sacrificiū al Așezemântului noū (2). În fine a *patra parte* era comunicațiunea, sau distribuirea speciilor consacrate între credincioși. Când Chrreștiniū să înmulțiră, acéstă solemuitate, de și în totul conservênd ceea ce era în esențial de mai nainte, luă succesiv o formă mai întinsă (3).

PARTILE ST. LITURGII

ST. LITURGIE SE IMPARTE IN III PARTI :

I-U PROSCOMIDI, A II-LEA LITURGIA CATECHUMENILOR
SI III-LEA LITURGIA CREDINCIOȘILOR.

PROSCOMIDIA Προσκομιδή

Proscomidia (de la *Προς* înainte și *κομίζειν* aduce, adică proaducere, seū daruri) este pregătirea materiilor, ce au să se consacre prin rugăciuni, și să numesce ast-feluī, pentru că în anticitate să aducea de fie-care credincios prinose spre consacrarea sântelor *Mysteriū*; care prinose se numesc și *prospore* (*Προσφορα* daruri), de unde vine și cuvêntul *prescure*. Aducerea darurilor în anticitate să făcea după Liturgia catechumenilor, în care timp astă-đi să pomenesce credincioșii numai de Archierei, iar preoții

(1) Ignatiu ad Smyrn. c. 7. Justin Apol. I. 66. Irineū contr. haeres. IV. 18. 33. v. 2. Cyprian Epist. 54 ad. cornel. Ect. (2) Justin ad Triphon. c. 41. 118. (3) Veđi Droit. Ecclesiastic de Walter pag. 366 ed. Paris 1840.

severșesc pomenirea, mai 'nainte de Liturgia catechumenilor. Anticul usă era că toți cei-ce venea la Biserică să oferă la altariū pâine și vin, și câte odată încă și alte lucruri (1). Din aceste daruri, să alegea elementele pentru satele Misterii, și să pregătea și ospațiile numite Agape (2). Tot de aci vine usul că toți căți să comunică să aducă prescuri în Biserică spre consacrarea darurilor.

Aducerea darurilor să făcea în modul următor: venea mai întâi bărbaii de oferă la Altariū pâine și vin, după acea femeile și în urmă clerul oferind daruri numai din pâine (3). Alegerea elementelor st. Misterii să făcea din pâinea oferită de Cler, iar vinul din al poporului (4). Dar atuncea să făcea distincțiune între darurile oferite, căci unele daruri să ofera la Altariū (5), iară altele se trimitea la Casa Episcopului, după can. a 4-lea apostolic (6). De asemenea se făcea distincțiune și între perósnele oferitoare (7), căci nu să primea darurile celor-ce treceaă de apăsători ai săracilor după conon. 95 a Conciliului a IV-lea Carthagen (8), séu de eretici (9); pentru care constituțiunile (10) apostolice pune a obligațiune Episcopului de a cunósce pe tóte persónele de la care trebuie a primi daruri și de la care nu. Ardórea d'a presenta

(1) Mart. Justin Apolog. II. p. 98. 99. (2) Veđi Pidalion subsemnarea explicații can. 74 a synod. al VI pag. 192. canon. 27 a Laodiciei (3) Dict. Migne. Litur. vol. VIII. pag. 861. (4) Idem pag. 862. (5) Veđi can III Apostolic. (6) Can. apost. IV. (7) Veđi Bingham. Lib. XV. c. II § II. (8) Carth. concil. a IV. c. 95. (9) Gr. Nazian. cuvent de lauda lui Basiliū. II. Veđi și Bingham. Lib. 15. c. 2. §. 2. II. (10) Const. apost. Lib. IV. c. VI.

daruri, în părțile occidentale a început a se reci, încă din sec. VI-lea, pentru care conciliul din Macon ținut la 525 (un oraș în Galia) a fost nevoit de a pune obligațiune, sub pedepsa de anathema, ca ómenii măintâi, și după aceea femeile să vie a offeri la altariu pâine și vin, ca daruri în fie care Dominecă (1).

Cuvântul Daruri are două sensuri. unul însemnă offrandele aduse de popol la altariu, iar altul sacrificiul oferit lui D-zeu de preoți pentru tótă omenirea (adecă: *corpul și sângele Domnului*). Pentru distincțiune, se numesc cele d'întâiu: *Darurile poporului* (oblatio populi); iar cele al doilea *Darurile Sacerdoției* (oblatio Sacerdotii), numite și *sântele Daruri*.

SERVICIUL PROSCOMIDIEI

Serviciul Proscomidiei, după liturgiile cele mai vechi, care și deducú origina chiar de la scriitorii Liturgiilor, se pare a fi întocmai acela, ce se sevêresce și astăzi, în modul următor :

Preotul după ce s'a îmbrăcat în sântitele vesminte în Diaconicú, merge la prothesă saú masa punerei înainte, ce este d'a stinga altariului, unde începe ceremonia prin spălarea mâinilor, cetind psalmul 25 de la versul 6 pêne în fine: „*Spălavoí întru curățenie mâinele mele*“, care ceremonie se face și în Biserica Occidentală (2), și este fórte veche, aflându-se și în li-

(1) Mygne vol. VII. pag. 68 edit. Paris 1844. (2) Veđi Droit Ecclesiast. Walter pag. 366. edit. Paris 1840 (3) Migne vol. VIII. p. 861. (4) Idem p. 773. (5) Veđi Pidal. can. Nich. Mărturisorul pag. 476. de asemenea veđi și sub semnarea. can. 21 Laod. pag. 292.

turgia st. Cyril de Ierusalem, dar în a st. Iacob nu există. După aceea Diaconul presintă pâinea ce trebuie a se consacra, și preotul luând'o în mână împreună cu copia (un cuțit în forma de lance) le redică, cerând binecuvântare de sus, fôră înse a le bine-cuvinta cu mâna, dupe canonul 12 a lui Nichephor Marturisoriu (1), (Patriarch la 806—826); și făcând cu copia semnul st. Crucii de trei ori, asupra inscripțiunei *Iesus Christos Nica*, ȳice: la fie-care însemnare de cruce: *Intru pomenirea Domnului D-ȳeului și mântuitorului nostru Iesus Christos*; și ast-fel taе de 4 părți prescurea amintind nisce prophetii din Isaia (cap. 25, 7. 8): *ca o ȳre spre înjunghere sa adus, etc.* (1) ce se referă la restignirea lui Christos; în fine redică parte tăetă din miȳi-locul prescurei, care acum se numesce Agneȳiu (*Άγνος* miel curat) și lă pune pe discă (său tălerel) și începe pomenirea celor 9 ordine de sânti, și în urmă ȳice numele offeritorilor de *Daruri* (la altară). Despre acesta pomenire amintesce și Ieronym ȳicând: „*Acum public se reciteză numele offeritorilor de Daruri, și preȳul pecatelor se schimba în laude: ne mai anunțându-se lipsa acelia din Evanghelie, care lăssând doȳ bani în cutia de bine-facere a învins Darurile bogăȳilor*“ (2). Tot asemenea ȳice și Cyprian (3) și alȳi părinți anticȳ (4). De unde se vede, că acestă pomenire a credincioșilor înaintea sântelor Daruri este o tradiție fôrte veche. Tȳtă ceremonia rugăciunei puneri înaintea, se finesce prin psalmul 50, și tă-

(1) Veȳi amenuntele în Liturgiар. (2) Heronym. in ferem. XI Lib II. p. 354. (3) Cyprian Epistol. 60. al. 62 (4) Const. apost Lib III. c IV.

mâerea st. altarü. Iar în Biserică în timpul acesta se cetesce Orele a 3-a și a 6-a ce sunt nisce rugăciuni privitoare la restignirea lui Christos.

LITURGIA CATECHUMENILOR IN FORMA SA RRIMITIVA.

Liturgia catechumenilor în anticitate avea rugăciuni speciale, pentru differite ordine de catechumeni și ómenî, care nu puteau asista împreună cu cei credincioși la rugăciuni (1). Ast-felü erau catechumeni, cei îndrăciți, cei-ce se pregăteau către Botezú, și cei-ce erau în penitență, etc., la care rugăciuni putea, ca *audientzi*, să asiste și Iudeii și necredincioșii.

Diaconul, după finirea cetirei sântelor scripturi, și a discursurilor ținute de Episcopî, séu presviteri spre instruirea poporului (după cum arată martyrul Justin (2) † 163), esclamă : „*Rugați-vé, pentru Catholicumeni.*“ Atuncea toți credincioșii se rugau cu atențiune pentru ei dicênd : *Dómne miluesce*. Diaconul continuă rugăciunea, care servia, atât ca invitare către catechumeni spre a se ruga, cât și ca regula ce le arată cum, și pentru ce trebuie ei să se róge; apoi finea acéstă rugăciune prin cuvintele : „*Cereți finit chrestinescú, ajutoriú, favóre și ertarea pëccatelor. Incredințați-vé pe voi însi-vé, celü singur ne născut, prin Christosul lui* (3)“ . După care le dicea a pleca capetele spre a primi Benedicțiunea, care se făcea de Episcop prin o rugă-

(1) Bingh. Lib. XIV c. II. § II. (2) Justin Martyr Apolog. II.

(3) Origin. Eccles. Bingh. Lib. XIV. c. V. § III. Veđi și Const. apos. Liber. VIII c. VI.

ciune, și fiindu-se, Diaconul le dicea: „*Cathecumeni mergeți în pace*“, și ei se duceau.

Sunt două formule de aceste rugăciuni antice; una ce se află în constituțiunile (1) apostolice, și era mai cu sémă în usă în Biserica din Antiochia; iar alta în scrierile lui Chrysostom, și se întrebuița în Biserica Constantinopolitană.

După liberarea Catechumenilor, Diaconul îndată dicea către cei posedați de Diavolul și chinuiți de spiritele cele necurate: *Rugați-vă cei chinuiți de spiritele necurate*, pe care ectenie o făcea cu cuvintele: *Mântuesceți și-i păzesce pe ei D-zeule, cu puterea ta* (2), și le ordona d'a 'și pleca capetele și a primi benedictiunea, ce să făcea prin o rugăciune adresată către Christos, a căria formula să află, atât în constituțiunile apostolice (3), cât și în Chrysostom (4), înse ore-care diferențe. Aceea din constituțiunile apostolice să făcea prin cuvintele: *Că ție să cuvine glorie, onóre și închineciune, și prin tine Părintelui teú, și st. Spirit în secol Amin.*

A treia rugăciune după modul celor-lante să făcea pentru cei-ce să pregătéu către luminare. Acestia sunt aceia ce 'și da numele în scris autorităței eclesiastice, declarând că dorescú a primi Botezul în serbătórea cea mai de aprópe, și prin acesta ei era distinși de ceilanți catechumeni. Acéstă rugăciune, să crede, că să

(1) Origin. Eccles. Bingh. Lib. XIV. c. V. §. III. (2) Vedí și Const. apost. Lib. VIII. c. VI. (3) Idem c. VI. (4) Chrysostom Homel. III. și a IV. Despre necuprinsibilitatea naturei divine. tom. I.

șicea numai la asemenea ocașie , și nu era obicînuită în serviciul divin ; de și constituțiunile apostolice arată că ea făcea parte din serviciul divin quotidian de sêră și de dimiaetă, însă Conciliul din Laodicea ce a regulat ôre-cum prin a XIX-lea Canon orîinea cultului , nu amintesce despre rugăciunea candidaților la botez , de unde să pare că acêstă nici uu ar fi existat. Cu tôte acestea ânsă se făcea mai nainte de serbătorile mari acesta rugăciune , când catechumenii să pregătéu către Botez, după cum să constă și din practica ce a rēmas în usū în postul mare, (căci în nôptea sîmbăteii mare să botezaū catechumenii (1) cari facuseră deja declarațiunea , și de la care timp să și numiaū luminați φωτισθέντοι).

Cea de pe urmă rugăciune în acest serviciū era rugăciunea pentru cei-ce făcea penitenția : și îndată Diaconul șicea (2) : *Rugați-vē, cei-ce sunteți în penitenția etc. făcēdu finitul acestia Ectenii prin cuvintele : țarași cu toți și cu stăruința să șicem pentru dânsū : Dômne miluesce, mântuesce pe ei, D-șeule, și 'i păzesce cu mila ta* (3) ; Și le ordona de a pleca capetele spre a primi benedictiunea, care să șicea și *punerea mâinilor și rugăciune pentru penitenți*. Ea să începea cu aceste cuvinte : „*D-șeule, eterne și a tot puternice*“, etc. (4) și ast-felū să libera și ei , cu formula obicînuită șisă de Diacon. „*Mergeți în pace*“. Si cu acêsta sē finea Liturgia Catechmenilor.

(1) Pidal. Can. Laodic. 45 și ex. plicația luī. (2) orign, Eccl. Bingham Lib. c. V. §. X. (3) Constapost Lib VII. c. VI. (4) Idem. c. XI. (5) Veđi orig. Eccles. Bingham. Lib. XV. c. V. §. VII.

În ce loc al Bisericeii să făcea aceste rugăciuni nu să scie exact. Unii erudiți sunt de opiniune că să făcea la Altariu, dar nu să găsesce nicăirea date positive în favórea acestei hypothese; pe lângă acesta să scie că catechumeni erau divisați în ordine, și aveañ locul seü în Biserică distinat.

LITURGIA CATECHUMENILOR DUPE FORMA DIN LITURGIAR.

Liturgia Catechumenilor dupě Liturgiar să începe în modul următoriu: Preotul și Diaconul închinându-se înaintea st. Prestol, reciteză în secret o învo-cațiune către sântul Spirit, pe care o termină cu ver-sul 16 a Psal. 50 „*Dómnne buzele mele vei deschide*“, și a-tuncea preotul sěrută st. Evangelie, ce stă în meșilocol Prestolului, iar Diaconul numai prestolul, pe care și a-rětândul preotului dice: „*Vreme este a face Domnului*“, adecă a sacrifica Domnului. Și eșind din sanctuaru, cere public bine cuvěntarea, și Preotul dicea: „*Bine-cuvěntată este împěrația*“; dupě care Diaconul înalță rugăciunile de pace, adecă ecteniile, și le finesce cu o amințire de prea St. Fecióra și o indemnare de a în-credința tótă viața nóstră lui Christos D-șeu, pe care indemnare Preotul o sigiléză cu cuvintele: „*că ție se cuvine tótă gloria, onóra*“ etc; cu care cuvinte să finěu tóte rugăciunile antice (1). Aceste rugăciuni pěně în sec. IX-lea purtau numele de Litani (2) (de la *Λιτανεία* rugăciune), iară de atunci s'a schimbat numirea în i-renice sañ pacifice, și mai general *Ecctenie* (de la *ἐκτένεια*

(1) Const. apost. Lib. VIII. c. VI. (2) Diet. Liturg Migne vol. VIII pag. 717. edit Paris 1844.

stăruința, ardóre, înfocare; adecă rugăciune cu înfocare), ce afost o practică curat orientală (1). In urmă cântăm nemărginită milă a creatorului în psalmii numiți *Typici* (Psal. 102 și 145), pentru că închipesc fructele venirii fiului lui D-șeu pe pământ și finim cu Doxologia mică: *Glorie Tatălui*, etc; dupre cum să amintesce și de Cassian, că psalmul din urmă, ce să numesce și Antiphon, să termină prin Doxologia *Glorie Tatălui* (2), și la fine cântăm: *Umile nascut fiule*, etc. care, după încredințarea lui Cedrin, s'a compus și în-trodus în Biserică de Impăratul Justinian. Printre ambi acesti psalmi (ce să numesc și antiphone) să șice *Ectenia mică*, compuse numai din două stări; în timpul cărora, Preotul, în st. Altariu, cetesce în secret câte o rugăciune, numită *a antiphónelor*.

După cântarea din *vechiul Testament* să cânta alta din *noul Testament*, adecă: *Fericirele* (3); în cari, ca într'un tabloù, să descrie tótă voia lui D-șeu, ce trebuie să o urmeze Catechumenii. Printre versurile acestei cântări, ce represintă în Biserică timpul predicării lui Christos, să cântă și tropare din canonul sântului șilei; demonstrând prin acéstă, că ei numai prin strictă observare a învățătorei lui Christos aș ajuns a fi glorificați. Si fiind că aceste cântări însemnă predicarea lui Christos, de aceea să și scóte din Altariu St. Evanghelie și să pörtă înaintea publicului, care scotere să numesce *șire saù vohod*. Venirea despre nord, starea în meșlocul Bisericei, și plecarea pêne la pământ cu st. Evan-

(1) Migne. vol. 8. p. 717. (2) Cassian Instit. Lib. II. c. VIII.
(3) Matheiu c. V. st. 2—12.

gelie, însemnă : Eșirea din întunerecul (Nord), necunoștinței la adevărul ce s'a *vestit tuturor ómenilor* (1); starea în međiú-locul Bisericeí : starea în međiú-locul discipililor, și salutarea Mântuitorului prin cuvintele „*Pace-tuturor*“ (2), de aceea și preotul bine-cuvintéză cu mâna ; plecarea pêně la păměnt : pogorirea lui Christos la neamul omenesc (3); și plecarea la o parte și la alta a preotului : umilița lui Christos care s'a umilit pe sine pêně la mórte de cruce (4). Cântarea „*Veniși să ne închinăm*“ (din međi-locul Bisericeí) și intrarea în St. Altar în cântări, ca în triumph, însemnă : suirea la Ceruri cu mârire în hymnuri îngeresci (5). Inaintea acestia cântări și aducerei St. Evangelií în altar, Diaconul stând în ușile împărătesci, și arătând St. Evangelie poporului, ȃdice: „*Înțelepciune, drepti*“! adecă : Acéstă este înțelepciunea, să fim cu atențiune. După care pune St. Carte pe altar, și îndată cântă troparul sântului ce să celebréză, că proba, că el numai prin Evangelie s'a glorificat. În urmă cere benedictiunea, pe care o obține de la preot, prin o glorificația St. Treimí și se întonéză Trisagiul.

ISTORICUL ÎN SCURT AL HYMNULUI TRISAGION

Trisagion (de la τρεῖς de trei-orí și ἅγιος-sânt) este o cântare de laudă către St. Treime, și să numeșce astfel, pentru că în ea să ȃdice de trei-orí „sante“, după imitațiunea Seraphimilor din visiunea prophetului Isaia (5). Forma primitivă acestui hymnú a fost : „*Sânt*

(1) Faptele Apost. c. XVII 30. (2) Ioan XX. 19—26. (3) Simon Thesalonic. c. 333. (4) Epist. către Philip c. II. 7—8. (5) Timotheú c. III. 16. (6) Isaia c. VI, 3. Apocalyps c. IV. 8.

sânt, sânt, Domnul sabaoth (1) *plin e cerul și pământul de gloria ta: Bine-cuvântat ești în veci Amin*» (2). În această formă să află și în constituțiunile apostolice (3), și foarte adesea și în Chrisostom (4). Mai târziu Biserica l'a modificat și l'a cântat sub altă formă, și anume: „*Sânta D-șeule, sânta tare, sânta fără de mörte, miluesce-ne pe noi*“; care forma să atribue lui Procul, Episcopul de Coustantinopol, și lui Theodosiü cel ténér (la an. 446), și pe care o aflăm pentru întéia-oră, la părinții Conciliului ecumenic din Chalcedon, ținut la anul 451 când s'a condamnat monophysitismul și reprezentantul său Dioscor (episcop în Alexandria. 5). Despre această relatéză și I. Damascen adaogënd ca orthodoxii întrebunțaü această formulă, spre a exprima credința lor în St. Treime, dicënd: *sânta D-șeule, despre Tatăl, sânta tare, despre Fiul, și sânta fără de mörte, despre sântul Spirit*; imitând prin acesta pe Marele Apostol, care dicea: Unul este D-șeul nostru *Tatăl*, de la care sunt tóte, și prin care și noi însine; și unul este Domnul *Iisus Christos*, prin care tóte sunt și noi prin el

(1) Sabaoth său mai cu sémă Tzebaoth, nume ebraic ce însemnă armată. *Jehova Sabaoth*, Domnul armatelor cerești. Înțelegându-se său armia cerului, adecă îngeri i; său stelele ce sunt ca o armie arangiată în bătae, executând voia lui D-șeu; său însemnând poporul Domnului din anticul și noul Testament, ce este în adevăr armia Domnului, fiind el sheful și comandantul ei (Dict. Biblic. Migne vol. 4. edit Paris. 1846). (2) Veđi Bingh. Lib. XV. c. II. § III. (3) Const. apost. Lib. VIII. c. XII. p. 402. (4) Chrysostom homil. 1. de verbes Iesaiea tom. III. p. 724 edit. Francf. (5) Concil. Chalced. act. 1. tom. III.

și unul *Spiritul sânt* (1), ce este întru toate și noi întru el. Hymnul st. Treimi s'a cântat sub forma acésta pêne la Anastasiu, Imperatorul (430—518), după cum țic uni (2), iar după alții pêne la Petru Fulone (3), Episcopul Risericii Antiochiei, care ia adaogat la finit : *Cela-ce te ai restignit pentru noi* (Ὁ σταυροθεις δι' ἡμᾶς) prin care adaos să dete nascere eresiei Theopaschite, ai cărei adepti, susțineau că însuși natura divină ar fi pătimit pe cruce. Pentru a evita erérea, Calandiū, Episcopul (4) Antiochiei pe timpul imperatorului Zenóne, a făcut altă adăogire, ce este : „*Christóse împérate*“ ; și se cânta hymnul ast-felū : „*Sânte D-đeule sânte tare, sânte fôre de mórte, Christóse împérate, cela-ce te ai restignit pentru noi, miluesce-ne pe noi*“. Aceste adăogiri au făcut mari turburări în Bisericele orientale. Mai multe Biserici ânse au înlăturat aceste adaose, după mărturia lui Photiū, înlocuindu-le cu „*Sântă Treime miluesce-ne pe noi*“ (5). Contra sforților lui Petru Fulone și aderenților săi, Trisagiul st. Procul a rămas fôre adăogire atât în Bisericele orientale cât și occidentale (6). Inse Armenii monophysiti ținu acéstă adăogire, pêne în đioa de astăđi (7).

Acest hymn mai de la inființarea sa, s'a cântat mai

(1) Damascen de orth. Fide Liber III. c. X. (2) Evang. Lib. III. c. 44. (3) Damas. Lib. III. c. X. (4) Veđi Theodor Lector Lib. II. p. 566. (5) Phot Biblioth. cod. 228. (6) Bergier vol. 4. edit. 1838 pag. 481. și conc. VI. can. 81. (7) Biserica occidentală a făcut două încercări, spre ai îndepărta de la aceasta, una sub Grigorie a VII-lea (1013—1085). iar alta în adunarea de la Propaganda la 30 Ianuarie 1635, însă ambele rămase fără rezultat. (Dict Migne vol. VIII. pag. 914. edit 1844.),

'nainte de cetirea Epistolilor (1) apostolice, ce în timpurile antice făcea parte din Liturgia Catechumenilor. După cântarea Trisagiului, Diaconul ȳice : *Cu înțelepciune*, și Preotul : „*Pace tuturor*“, după care urmează versurile ce să ȳicū mai 'naintea Titulei cetirei Apostolului. In fine să începe cetirea din Epistolile apostolice, care tot-da-una aū precedat cetirea St. Evangeliū. Ordinul acestor cetiri s'aū așeȳat în Biserică pe principiul, că Is. Christos în tot locul pe unde avea să mērgă, trimitea mai nainte câte doī din discipuliū sēi spre a predica (2), pentru care s'a și pus ântēiū cetirea din srierile apostolice ; după acesta Biserica exprimă marea sa bucurie, prin cântarea „*Alleluia*“, că are să auȳă, prin cetirea St. Evangeliū pe însuși vocea Domnului.

ALLELUIA (HALLELU-IA).

Alliluia sēū hallelu-ia (nume ebreic) însēmăă : „*lăudaȳi pre Domnul*“. Espresiunea acēsta, care a trecut din cultul Mosaic în Biserica chrestiană, a servit mai întēiū pentru a face *finitul* psalmilor ce aveau de titulă *Alleluia*, după cum se pōte vede din Cassian (3).

Maī în urmă s'a luat în sens de *mare Bucurie*, în care sens a și rēmas în Biserica Occidentală ; iar în Biserica Orientală, de a exprima *sentimente de rugăciune*, pentru care se și pune maī mult în postul mare. Din cea maī profundă anticitate (chrestină) s'a cântat alleluia între *Apostol și Evangelie* (4), și pe une locuri și după *Evangelie* ; de asemenea și la înmormēntarea celor

(1) Bingham. lib. XIV. c. 2. § 3. (2) Luc c. X. st. 2—9. (3) Cassian Lib. II. c. V. (4) Origines. Ecclesiast. Bingham. Lib. XIV. c. II. § IV. tom VI. pag. 44.

adormiți, după cum spune Ieronym (1). Fericitul Augustin dice (2) despre Alleluia : *In toate zilele Dominicilor nerugam, stând înaintea altarului, care este semnul învierii, și cântăm Alleluia spre a demonstra că fitoroa noastră acțiune nu va fi alta, fără numai a lăuda pe Domnul, după cum e scris : Fericii cari locuiesc în casa ta, în vecii vecilor te vor lăuda.* Cântarea Alleluia era foarte respîdită între chrestinii anticî. Ieronym dice : că și însuși arătorul fiind córnel plugului cântă Alleluia (3), de asemenea și monachiî se desceptau noptea prin cântarea Alliluia (4), ce era și ca semn de început de rugăciuni, invitându-se d'a merge la Biserică. *Sidon Apollinaris* (5), spune că și însuși vėsliasî se escitaî unii pre alții în ostenelele lor prin cântarea reciprocă a unui hymn compus din Alliluia. De aci se vede în destul că cântarea Alliluia în anticitate se tntrebuința atât în cântările serviciului divin, cât și în cele populare esprimând *laudă lui D-deu*.

Diaconul, după cântarea Alleluia, luând Cartea cea Sântă de pe St. Prestol și cerënd benedicțiunea Preotului se sue pe ambon, mergënd tot-d'a-una înaintea St. Evangelei o făclie ce semnifică pe Ioan Botezătorul (6). Ceremonia făcliei după Ieronym, era un usî oriental (7), și servia nu pentru a depărta vre-un întunec, ci spre a esprima veselia spirituală, în care sens s'a disî și la Apostolî : „*fie mișilócele noastre încinse* ,

(1) Jeronym Epist. XXX. C. IV. (2) August. epist. CXIX. ad Januar C. XV. (3) Heronym Epist. XVIII. ad Marcellam. (4) id. Epist. XXII. epitaph. Paulae c. XVI. (5) Sidon Apollin. Lib. 2. Epist 3. (6) Ioan c. V. 35. (7) Ieronym contr. Vigilant. c. III. p. 480 g. h. edit. Paris 1693.

și făcliile aprinse". Atunci preotul întorcându-se spre
popol ȳice : Înțelepciune, *drepti*, să ascultăm St. E-
vangellie (adecă : Acésta este înțelepciunea, să fim cu
mare atențiune la cele ce se vor ceti din ea), și a-
daogă salutarea „*Pace tuturor*“, la care chorul răs-
punde „și *Duchului tēu*“. In anticitate tótă cetirea
din St. Scriptură se începea cu asemenea salutare,
pe care o făcea însuși cetitorul, pēnē în timpul sino-
dului al III-lea Carthagen (1) (397 Aug. 28), când
prin can. 4 s'a decis : „că cetitorii să nu măi salute
popolul“, lăsându-se acésta numai pe séma Sacerdo-
ților și a Episcopilor (2). Dupē salutarea preotului,
Diaconul ȳice : Titlul cetirei St. Evangellii, și chorul
răspunde : „*Mărire ție Dómne*“, care răspuns datéază
din aeul-mediū (3), de și unii 'lū atribue lui Chry-
sostom (4). Inșă usul de a se scula în timpul cetirei
St. Evangellii este în adevēr din timpul lui, dupē cum se
probéază din Omilia I. din Matheū (5). Apoi Diaconul
începea cetirea St. Evangellii prin cuvintele : „*Acéstea
ȳice Domnul*“, séu „*Dis-a Domnul*“, séu „*In vremea
aceea*“ ; despre care început amintesce și Chrysostom
(6). Dupē finitul St. Evangellii, iarăși se ȳice „*Mărire
ție, Dómne*“, care usū este și în Biserica Occidentală (7).
Dupē cetirea St. Evangellii se începe îndată Ectenia

(1) Concil. Carth. III. can. IV. An. 397. August. 28. (2) Veđi
Bingh part. VI. Lib. XIV c. III. §. VI p. 76 (3) Idem § X. pag
80. (4) Chrysos. homilie 52 de circo. tom. VI. p. 412. edit.
Francfort. (5) Chrysost. homil. 1. în Math. pag. 13. edit.
Francf.... (6) Chrisost. homel. XIX. în acta apostol. p. 185
edit. Francf.... (7) Migne vol. VIII. pag. 775.

îndoită, numită rugăciunea *cu sârguință*, arătând prin această că rugăciunea este o consecvență a cetirei cuvântului lui Dumnezeu; și se face finitul Liturgiei Catehumenilor prin rugăciunea citată de Preot în secret, și ecteniile prin care se ordonă de a eși din Biserică „*Cei chemați; iară credincioșii în pace să se roge Domnului.*”

LITURGIA CREDINCIOȘILOR ÎN FORMA PRIMITIVĂ

După ce se libera diversele ordine de Catehumeni, penitenți și cei posedați de spiritele rele, de îndată se începea *Liturgia credincioșilor*, s'eu oficiul Eucharistiei. La care nu putea asista nici unul din cei amentii. Credincioșii se comunecau toți la acest oficiu, afară de cei-ce erau în oare-care grad de penitență, și care se numiau numai: „*împreună stătători*” (συνιστάμενοι) *la rugăciune*. Canon. 19 al synod. Laodiceii descrie în totul și forma acestei Liturgii, pe care canon spre mai bună înțelegere l reproducem în tocmai: „*Trebue mai întâiu îndeosebi, după discursurile Episcopilor, să se sevărsască rugăciunea pentru catehumeni; și după ce vor eși ei să se facă rugăciune pentru aceia, cari fac penitența; și după ce și acestia vor veni spre a primi bine-cuvântarea și se vor duce, să se facă trei rugăciuni pentru credincioși: Una, și chiar cea d'ânteu în tăcere, înse a doa, și a treia să se sevărsască prin pronunțare. După aceea să se dea pace (adecă s'erutare), și după ce presbyterii vor da pace Episcopului, atuncea de asemenea și laici să 'și dea pace; și în urmă să se sevărsască St. Oblațiune. Numai singur preoților le este permis intrarea și comuneca-*

rea în Altariu". Acesta sunt principiile esențiale ale întregului serviciu divin a Liturgiei primitive. Unii bărbați opinază (1), ca acea d'ânteiu rugăciune în secret (ἐὐλαὶ διὰ σιωπῆς), ar fi o rugăciune făcută pentru catechumeni, iar cele două, ce să pronunța tare (ἐὐλαὶ διὰ προσφωνήσεως), ar fi pentru popor, care și respundea la ele cu cuvintele : „Dómne miluesce". Aceste rugăciuni în Biserică să recita de diacon. Episcopul dicea numai invocațiunea (ἐπίκλησιν). Formule de aceste rugăciuni se află la mai mulți autori anticî, precum la Chrysostom, (2), Basiliu (3), Ambrosiū (4) etc.; de asemenea și în constituțiunile apostolice (5); unde să dice espres, că de îndată ce să va libera catechumenii, și cei-ce făcea penitențe, să serostescă rugăciunile pentru credincioși (ἐὐλαὶ διὰ προσφωνήσεως ὑπὲρ τῶν πιστῶν), începând prin aceste cuviete : *Nimenea din cei-ce esū, nu le este permis (adecă a sta aci). Cei-ce suntem credincioși, să plecăm genuchele. Să rugăm pre D-zeū prin Christosul lui. Toți cei prezenți să invocăm pe D-zeū prin Christosul lui.* După această urmază 26 de diverse ceriri în acest ordin (6) :

„Să ne rugăm pentru pacea și liniscea lumēi, și a sfintelor bisericî; ca D-zeū să ne dăruiască (în general), perpetua și stabila sa pace; ca să ne conserve întăriți într'o credință fructiferă și virtute religiósă“ etc. Domne miluesce.

(1) Veđi Bingham. Lib. XV. c. I. § I part. VI. p. 231. (2) Chrysot. homel. II. de obscuritate prophetiarum. tom. III. p. 822. edit. Francf. (3) Basil. Epist. 241. (4) Bingham, part. VI. p. 240. (5) Const. apostolice cart. a VIII. c. IX. (6) Idem.

Finind aceste cereri cu cuvintele : *Mântuesce și ne păzesce pre noi D-zeul e cu mila ta*“.

După ce se finiau rugăciunile, Diaconul pronuncia : *Să ne sculăm. Să ne rugăm, cei presinți să ne recomandăm mutual pre noi-însine lui D-zeu celui viu prin Christosul lui* (1). După care Episcopul rostea rugăciunea următoare :

Dómne (2) *atot puternice; pre sublime! care intru cele inalte locuesci; sânte! care intru sfinți te repausezi, împérate, cel foră origine!* etc. Aceste rugăciuni se par a fi cele doue ce le amintesce synodul din Laodicia prin Can. 19; și fiind că cea dânteiu se finesce prin cuvintele : *Să ne sculăm...! să ne încredințăm* (recomendam) *pre noi însine lui D-zeu*, de aceea aceste rugăciuni s'au numit recomandătoare (Παρουσία) despre care amintesce și Can. 114 al synod. Carthagen ast-fel : „A plăcut ca rugăciunile cele aprobate de synod, fie profetiile, fie *recomendațiile* (Παρουσία)... de toți să se celebreze“ (3).

Aceste rugăciuni finindu-se, Diaconul ȳice : *să luăm aminte* (Προσχωμεν) (4), iar Episcopul salută adunarea cu vorbele : *Pacea lui D-zeu să fie cu voi cu toți; și poporul adaoge : și cu spiritul teu*. Apoi Diaconul ȳice : *Salutați-vă între voi însive cu sărutare sântă; și clericii serută pe Episcop, bărbații laici pe laici, femeile pe femei* (4). Dupe acestea îndată Diaconul anunța : *Canimene din Catechumeni, ca nimene din audienți, ni-*

(1) Veđi. Bingham. pari. VI. 346 (2) Const. apost. cart. VIII. IX. (3) Synodul Cathargian con. 114. (4) Const. apostol. Lib. VII. c. XI.

mene din necredincioși, nimene din eterodoxi să nu fie. Aceia cari ați făcut rugăciune mai nainte mergeți (προσελάθετε). Mume luați-vă copii. Nimene să nu fie mahnit. Nimene în hypocrisie. Să stăm dreptți înaintea Domnului cu frică și cu cutremur spre aduce Darurile (1). In timpul acesta se aduceau Darurile la Altariu (adică elementele cele pregătite, ce aveau să se consacre), stând presbyterii de dreapta și de a stânga Episcopului; de asemenea doi Diaconii de o parte și de alta a Altariului, fiind stabele (apărători) de membrane subțiri, seû făcute din pene de păun, seû de alt-ceva mla-dios, cu care agitaû fôrte lin de asupra Potirului spre a nu cădea în el insectele ce fluctéză în aer. Atuncea pontificele fiind splendid îmbrăcat intra în Altariu, și făcând semnul crucei pe frunte, dicea către popor: „Darul lui D-zeu celui atot puternic, și dragostea Domnului nostru Is. Christos, și împărțășirea St. Spirit să fie cu voi cu (2) toți“, și toți cu o voce diceu: și cu spiritul teû. La care Episcopul adaoagea: să înălțăm mintea, și toți dicea: către Domnul; Episcopul: Să mulțumim Domnului; și fie care dicea: Demn și just este (lucrul acesta); iar Episcopul adaoagea: In adevăr drept și just este, înaintea de toate, a te lăuda pre tine adevăratul D-zeu, cel ce esisși mai nainte de creaturi ect. Acéstă rugăciune este fôrte lungă (3), și o finea prin cuvintele: Decimî de mîi de ingineri, foră încetare și cu voci neintrerupte strigă: și tot poporul de odată dicea: Sânt, sânt, sânt Domnul sabaoth, plin e cerul și pămêntul de gloria Ta, bine-

(1) Vedî Bingham Lib. XV. c. III § 1. pag. 281. (2) Const. apost. Lib. VII. c. XII. (3) Bingham. Lib XV, c. III § 1 pag. 282.

cuvântat fie în secol. Amin. Episcopul după acestea dicea : *Sânt în adevăr estî, și prea sânt, cel prea înalt și prea înălțat în veci, ect.* In această rugăciune, care de asemenea e foarte lungă, se rîoga Episcopul pentru tôte clasele de credincioși, și o finea cu cuvintele: *că ție se curvine glorie, respectu, mulțumire, onóre și închinaciune tatălui și fiului și sântului spirit, acum și pururea, și în nefinite și eterne seculi a secolelor.* Și tot poporul (atunci) dicea : *Amin.*

După acestea Episcopul dicea din nou : *Pacea lui D-zeu să fie cu voi cu toți,* și tot poporul răspundea : *și cu spiritul teü.* In urmă Diaconul dicea rugăciunea prin care se esprima umilința credincioșilor după sântirea sacrificiului divin (προσφώνησις ἐπὶ τῶν πιστῶν μετὰ τὴν θείαν ἀναφοράν), și care începea prin aceste cuvinte: *iară și iară să rugăm pre D-zeu prin Christosul lui, pentru darurile, ce s'a adus Domnului D-zeu;* după al căreia finit Episcopul dicea: „*D-zeule! cela ce estî mare și al căruia nume este mare, Tu estî mare în consiliu, și puternic în lucrari, etc.*“ la care răspundea tot poporul: *Amin.* După care Diaconul dicea : *să luăm aminte!* și Episcopul continua: „*Sfintele sfinților*“ iar poporul răspundea: *Unul (1) sfânt, unul Domn, Is. Christos, întru gloria lui D-zeu Tătăl, bine estî cuvântat în secolî. Amin. Glorie în cei de sus lui D-zeu și pre pămînt pace, întru ómeni buna voire. Hosana fiul lui David; bine estî cuvântat cel-ce vî în numele Domnului, D-zeu este Domnul, și s'a aretat nouë: Hosana întru cei de sus.*

Acesta este întregul oficiu antic, dupe cum se află

(1) Antiq Ecclesiast. Bingham, Lib, XV. c. III. § 1.

în constituțiunile apostolice (1). Despre modifi cațiunile și amplificările ce a priimit pênă să ajungă la forma de astă-đi, se va vorbi a parte la locul cuvenit.

LITURGIA CREDINCIOȘILOR ÎN TIMPUL PRESENT

A treia parte a St. Liturgiî, care se și numesce: *Liturgia credincioșilor*, se începe într'un mod mărețiu cu Ecteniile prin care se invită catechumeni de a eși din Biserică, iar credincioșii a se ruga în pace Domnului, pregătindu-se spre aducerea darurilor sfinte. În anticitate se ordona de a eși din Biserică (la acéstă parte a st. Liturgiî), nu numai catechumeni, dar și cei ce făceau penitență, adică cei-ce nu era demni a se comunica, duple cum se vede din Chrysostom ce đice: *Auđi pre anunțătorul stând și đicând: Câți sunteți în penitență eșiți* (2). Finind aceste ecteniî, începe a se cânta hymnul Cherubimic (Care pre cherubimi), seú în alți termini (3) *întreitul Aleluia*, duple cum se cânta și în Liturgia st. Iacob. Preotul, în timpul acesta, cetesce o rugăciune fôrte duiôsă, în care-și mărturisesce nedemnitatea sa înaintea celui ce *este purtat pe tron de Cherubimi*; iară Diaconul tãmãe Altarul (Prestolul) sanctuariul și Biserică; și ajungend la masa punereî înainte (Prothesis), preotul i đice: *Ridicați mâinele vóstre la cele sãnte și bine-cuvântați pre Domnul*. și ridicând preotul discul, đice în sine: „*Camara Ta mântuitorule o veđi inpodabită*“ ect. În fine se face eșirea Darurilor, seú tran-

(1) Bingham. Lib. (2). Chrysostom. omilia II. în Ephes. pag. 888. edit. Francę. (3) Veđi Dict. Liturg. Migne vol. VIII. pag. 776. edit. Paris 1844

sportarea lor , de la prothesis pe st. Massă , sub forma cea mai solemnă. Acastă prezentare a Darurilor însemnă, dupre Simeon Thesalonic, adoua venire a fiului Omenesc *pre nourî cerului cu putere și cu glorie multă* (1). Iar după alți autori, însemnă intrarea triumfală în Ierusalem a lui Christos, venind spre patima cea de bună voe, adică de a se sacrifica pentru păcatele omenirei (înse după unii, însemnă înfățișarea corpului Domnului pre cruce, înaintea publicului, de pe care cruce, a și strigat : *Sfârșitu-s'aũ* , și în urmă ș'a dat (2) sufletul); pentru care și Darurile, în urma acestei prezentări se consacră pe St. Prestol. (Ymnul : *Cari pre Cherubimă* se pare a fi fost în usă și prin secul al IV-lea 2). În timpul eșirei sfințelor Daruri în meși-locul Bisericeii se pomenesce tótă ierarchia credincioșilor rugându-se pentru fiecare, cu cuvintele tálcharului de pre Cruce (3) : *Să 'i pomenescă Domnul D-zeũ intru împărăția sa. Și fiind-că St. Daruri represintă atuncea poporului pre Christos înălțat pre cruce , de aceia și preoții pörtă în mâini Crucă, séu alte obiecte ce se raportă la restignirea lui Christos; și ast-feliu finind de a pomeni, intră în sanctuar, prin ușile împărătescã, ce însemnă porțile cerescã, și depune St. Daruri pe Prestol , ce însemna : mormântul Domnului, dicënd preotul troparul luărei de pre Cruce : *Ioseph cel cu bun chypũ, luând de pre lemn prea curat corpul tãu, și cu giulgiũ curat înfășurândul și cu miresme în mormânt nou înropândul laũ apus*". Cum trebuie să fie credincioșii în timpul*

(1) Math. c. 24. V. 30. (2) Ioan 19. V. 30. (3) Chrysostom. homil. 1. in Iesae. tom. III. (4) Luca 24. V. 42.

acela, se p \acute{o} te vedea cu claritate din hymnul Cherubimic, al c \acute{a} rui coprins este acesta :

„Noi, care tainic *inchipuim* pre Cherubim \acute{i} ; *și aducem* *întreit sfințita cantare, făcătorei de viață Treim \acute{i} , se lepădăm* *t \acute{o} tă grija cea lumescă, ca se pr \acute{u} imim acum* *pre împ \acute{e} ratul tuturor; care nev \acute{e} đut cu glorie este purtat de ostile *îngereșci. Alleluia“.**

St. Cyril de Ierusalem (1), amintesce despre ceremonia spălării mâinilor preoților, ce se făcea în acest timp \acute{u} ; și demonstr \acute{e} ză, c \acute{a} această era un symbol al curățeniei p \acute{e} ccatelor, iar nu o necesitate; pentru care se și cetea psalmul 25 de la V. 6 „*Spăla-vo \acute{i} întru curățenie mâinele mele*“. Augustin (2) amintesce de asemenea de acest us \acute{u} , ar \acute{e} tând c \acute{a} exista prin t \acute{o} te Bisericele, și c \acute{a} datoria Diaconilor era de a turna preoților de spălat; afară de Biserica Romană, în care hypodiaconii erau însărcinați cu această. Ceremonia spălării mâinilor în timpul cântării Cherubicului, se face astăđi numai la Archierei, iar preoții se spală, în altari \acute{u} , mai nainte de a se communeca cu St. Mysterii.

Dnpe intrarea cu St. Daruri, în altari \acute{u} , se đic Ecteniele : *Să plinim rugăciunile n \acute{o} stre Domnului*; în care timp \acute{u} în Altari \acute{u} se cetesce în secret rugăciunea punerei St. Daruri pre Prestol, numită a „*Proscomidiei*“. Apoi Preotul đice : „*Pace tuturor*“, și Diaconul invită atuncea adunarea credincioșilor \acute{o} de a mărturisi mutual fraterna lor dragoste, și credința lor c \acute{a} tre D-đeu, prin cuvintele : „*Să řubim u-*

(1) Cyril. Catech. mystag. V. (2) August. quaest. vet. novi testam. quest.

nă pe alți, că într'un gând să mărturisim. La care corul invocă Trinitatea: *Pre Tatăl, pre Fiul și pre sântul Spirit; Treimea cea de o ființă și ne despărțită*; iar Preotul dice în secret Vers. 1. a ps. 17-a: *Jubite-voi Dómne virtutea mea*". În timpul acesta, clericii să sărută între sine în altariu, iar când liturgisesce Episcop, sărută pe Episcopul. În anticitate în locul acestor cuvinte, Diaconul pronunța solemnă cuvintele Apost. Paul (1): „*Sălutați-vă unul pe altul cu sărutare sântă*“, și atuncea Clericeii, sărutau pe Episcop, laicii pe laici și femeile pe femei (2), după cum se vede și în Can. 19 al Synod. din Laodicea. Acésta sărutare s'a aședat în Biserică pe basa cuvintelor Mântuitorului (3): „*Când aducă darul teú la Altariu, decă ți aducă aminte, că fratele teú are ce va asupra ta, lasă acolo darul, și mergi mai ántéu de te împéca cu dânsul*“; și fiind-că să află în tóte Liturgiile antice (4), resultă, că a existat acest usú chiar de la început; și s'a practicat péné la finitul seculului al V-lea. când ceremonia sărutărei a început a nu se mai face în dílele de post, după cum încredințéază mai mulți scriitori (5); și ast-fela rămas a să sevêrși numai în Altariu, și încă și acolo, numai între persónele ce servesc. În Occident acésta ceremonie (6), prin secul. al 13-lea a început a se sevêrși prin sărutărea Discului pe care să pune st. Agnețú, numindul: „*instrumentul Păcii*“.

(1) 1 Corinth. c. 16. 20. (2) Veđi Bingh. lib. 15, c. 3. §. 3
 (3) Math. c. 5. V. 24. (4) Dict. Bergier tom. 3. p. 441, edit. 1838. (5) Procop, histor. arcan. c. 9.

DESPRE SYMBOLUL CREDINTEI.

(SEMNUŢI CREDINTEI)

După ce corul finesce d'a cânta invocarea St. Treimii, Diaconul Ţice: „*Uşile, uşile cu înţepciune sã luãm aminte!*“ şi sã citeşte cu vöce linã (1) Symbolul credinţei (2), în timpul cãria preotul în altariu închipesce lina suflarea a St. Spirit, asupra St. Darurii, prin clãtinarea Aerului (acopermântului celui mare).

În secolele primitive ale Christianismului erau mai multe symbole, din care 6 erau atribuite unor persoane cunoscute, şi anume (3): 1-ã lui Irineu (4), 2-lea lui Origen (5), 3-lea lui Tertulian (6), 4-lea lui Cyprian, tras din douã Epistole ale sale; a 5-lea lui Grig. Thaumaturgul care sã aflã în scrierile acestui St. Pãrinte, şi a 6-lea, Martyrului Lucian preotul Antiochiei, raportat de Athanasie. Iar 6 erau cunoscute sub numirele Bisericilor: 1-ã al Bisericii de Ierusalem explicat prin St. Cyril (7); 2-a al Bisericii din Cesaria Palestinei, care fu recitat de Eusebiu la Conc. din Nicea, dupã cum referã Socrate (8); 3-lea al Bisericii din Alexandria, despre care spune tot Istoricul Socrate (9); 4-lea al Bisericii din Antiochia expus de Cassian (10). 5-lea al Bisericii din Roma nu-

(1) Spre a nu putea fi audiat de öre-care necredincioşii ce ar fi rãmas în Bisericã. (2) Ambros. Lib. 3. de Veland. virg. Symbolul este semnul şi sacramentul inimei şi a miliţiei noastre. (3) Diet. Bergier tom. IV p. 312 edit. Paris 1838. Veđi Bingham Lib. X. c. V. (4) Irineu adv. L. 1. c. 2. (5) Origen în Prefac. Tratatului seũ despre Principii. (6) Tert. de velandis virgin, c. 1. (7) Cyril. Catech. 6. (8) Socrat. Istor. Eccles. L. 1. c. 8. (9) Idem Lib. 1. c. 26. (10) Cassian de incarnat. L. VI.

mit și Symbolul Apostolic, 6-lea Bisericeii din Aquilia, pe care l'a explicat Rufin (1); și în fine unul se află în Constituțiunile apostolice, citat ca o profesiune de credință a unui Catechumen (2). În totul sunt 13 Symbóle, cari tradițional toate și au originea lor în învățătura apostolică (3). Diferența în cuvinte ce să vede în aceste Symbóle provine d'acolo, că Părinții Bisericeii, când vedeau că vre un Articol era atacat prin ereticii, adooageau câte un cuvânt în Symbol spre a-i face înțelesul mai clar, și a distinge veritatea din eróre (4).

Synodul din Nicea la an. 325 formulă un Symbol, spre a determina credința Bisericeii, în privința divinității lui Christos negată de Ariu. Pentru această era de necesse de a explica *sensul* Art. 2-lea al Symbolului antic: „*Credem.... în Iisus-Christos unicul Fiú a lui D-đeu și Domnul nostru*“ etc. și a se sci în ce constă această filiațiune, era o filiațiune reală, seú o filiațiune adoptivă, după cum voia Ariú? Părinții exprimară clar credința lor în această privire, prin aceste cuvinte: *Credem în unul Domn Iis-Christos, Fiú unic al lui D-đeu, născut din Tatăl, adecă din substanța Tatălui, D-đeu din D-đeu, lumină din lumină, D-đeu adevărat din D-đeu adevărat, născut nu făcut, de o ființă cu Tatăl, prin care toate s'au făcut în ceriú și pe pământ*“. Expresiunile de care s'a servit Synodul, sunt trase din Symbólele antice, numai singurul cuvânt de o *ființe* cu

(1) Expox. în Symb. apost. n. 41. (2) Const. apostolic. Lib. VII. c. 41. (3) Macaire Teologia Dogm. othr. tom. 1 pag. 12. edit Paris 1860. (4) Dict. Migne. vol. XXXV. pag. 594 edit. Paris 1851.

Tatăl, a fost adăogat de conciliul din Nicea (1). Părinții Synodului Nicea aleseră atuncea pe Osiu (2) Episcopul de Cordova, și pe Hermoghen, ce a fost în urmă Episcop de Cesaria Cadapociei, pentru a formula Symbolul credinței și a-l ceti în Synod. Care Symbol se coprindea în aceste cuvinte: „*Credem într'unul D-zeu, Tatăl a tot țiitorul, făcătoriul tuturor celor veđute și nevędute; și într'unul Domnul Iis. Christos, Fiú unic al lui D-zeu, născut din Tatăl, adecă din substanța (ființia) Tatălui; D-zeu din D-zeu, lumină din lumină, D-zeu adevărat din D-zeu adevărat; născut nu făcut, de o ființă cu Tatăl; prin care toate s'aú făcut în ceriú și pre pământ. Care pentru noi ómenii, și pentru a noastră mántuire, s'a pogorit din ceriuri s'a încarnat (s'a întrupat) și s'a făcut om; a suferit, a înviat a treia di, s'a suit la ceriuri, și va veni să judece viú și morțiú. Credem de asemenea în Sf. Spirit* (Decisiunea Synodului). Căt despre aceia cari ęic despre Fiul, că a fost un timp când nu era, și nu a fost mai înainte de a fi născut, că s'ar fi creat din nimica; seú cari învață că Fiul lui D-zeu este de un alt hypostas, seú de o altă substanță, seú schimbăcios seú alterabilul, St. Biserică universală și apostolică le ęice *Anathema* (3). Toți Episcopii adunați subscriseră cu mare bucurie acest Symbol afară de 17, dintre cari în curënd mai subscrise 12, și mai pre urmă încă 3, și ast-feliú aú rămas numai singuri 2 ne subscriși (4).

(1) Bergier tom. 4. pag. 596. (2) Diet. concil. Migne tom XIV. pag. 70. edit Paris 1747. (3) Veđi Pidalion Prolegemena Synod. 1. pag. 73. (4) Diction. Synod. tom. II. pag. 71. edit. Paris. 1846.

După synodul de la Nicea, Apollinarie (Episcopul Laodicieî) (1) atacă din nou misterul persónei lui Christos, dicând că: *Mântuitorul născându-se din Prea St. Fecióra, n'ar fi luat suflet omenesc, și că divinitatea ar fi ținut în el locul sufletului* (2); pentru aceia a fost de necese a se mai desvolta Articolul incarnațiunei. De asemenea și Macedoniu (Episcopul de Constantinopol) tot în același timp negând divinitatea St. Spirit, a fost iarăși de necese a se precisa sensul credinței Bisericii universale în privința St. Spirit. Pentru care părinții synodului al II-lea (ținut în Constantinopol la 381) fondându-se pe sensul symbolelor antice, au determinat înțelesul misterului persónei lui Christos, și misterul persónei St. Spirit, complectând symbolul credinței, și condamnând pe Apollinarie, care fusese și mai înainte condamnat de synodul local din Alesandria la 362, precum și pe Macedoniū ce învăța, că St. Spirit este zidire a Fiului (3).

St. Epiphanie relatéază, că după conciliul de la Nicea respândindu-se nouă erori, era de necese (pentru a preserva de ele pe credincioși) de a se recita Catechumenilor un symbol mai complect de cât cel din Nicea. Pentru care a și compus un Symbol în 373 și care symbol a fost primit și adoptat (4) de conciliul II-lea la 381, și acela este symbolul ce se citește și astă-zi în Bi-

(1) Apollen. fu Episc. nu a Laodicieî unde s'a ținut Synodul la 364, ce era Mitrop. Frigiei, ci a altei Laodicieî a Syriei. Veđi Pidal. pag. 100 și combina cu 285. unde se amintesc iarăși de Laodicia. (2) Veđi Pidalion nota a 2-a de pe pag. 100. (3) Proleg. Synod II. pag. 77. (4) Bergier Dict. Theol. tom. IV. pag. 314 edit. Paris 1838.

serică în 12 articole; căci conduita conciliilor a fost tot-dé-una uniformă, adoptând nu cea-ce trebuia a crede, dar cea-ce a fost tot-dé-una creșut de Biserică (1). Ariani, în fine, se revoltară cu furie contra cuvântului de *o ființă*, și compuseră de la 20 (2) pêne peste 30 (3) formule de credință, îndestul de vițioase, dupe care Nestoria făcu și el o confesiune de credință, în care numia pe *Născătorea de D-zeu*, născătorea de Christos, ca cum ar fi născut om (4) simplu, iar nu ființă divină. Contra căruia, după mărturia lui Cedrin, s'a introdus în Liturgie cântarea: „*Unele Născut Fiule*“. Vădând acestea Părinții adunați la III conc. Ecu- menic, ținut în Ephes la 431, decise cu mare severitate prin can. 7. de a nu mai fi permis nimăruî a mai compune vre un symbol, seú altă *confesiune de credință*, afară de cea compusă de părinții din Nicea; iar cei-ce ar îndrăsnî a propune altă credință să se anathematisească.

Symbolul acesta de și se cetea în anticitate la Cati- chumeni, însă în Liturgie nu s'a cetit pêne în secol al V-lea, iar în occident pêne în VI-lea. Și cel d'ântéiū care a introdus cetirea lui în Biserica din Antiochia, (5) fu Petru Fullone la 471; și Timotheu Episcopul de Constantinopol la an. 511 l'a introdus în Biserica lui, după cum asigură Theodor Lector (6). In Ispania s'a intro-

(1) Idem. pag. 314. (2) Diction. Theol. Migne XIII pag. 1114 edit. Paris 1850. (3) V. đî sub explicat can. 7 a Synod. III. Ecu- men. No. 1. Pidal. fil. 113. (4) Veđi Prolegom. Synod. a III-lea p. 108. din Pidal. (5) Bergier tom. IV pag. 314, edit. Paris 1838. (6) Theodor. Lector pag. 563.

duș la 589 (1), iar în Gallia sub Carol Magnu (2), și în Biserica Romană s'a stabilit definitiv sub Benedict al VIII la 1014 (3).

Mult mai târziu dupe ce s'a completat symbolul Niceo-Constantinopolitan, apăru și symbolul atribuit St. Athanassie, care, pe lângă doctrina St. Treimii, conține espunerea cea mai exactă a unirei celor două naturi în Iisus-Christos. Acest symbol, cu toate că n'a fost redigat în vre-un Conciliu Ecumenic, este însă admis prin totă Biserica occidentală (4).

După cetirea symbolului credinței se începe St. sacrificiul prin cuvintele : „*Să stăm bine, să stăm cu frică*“. St. Ión Chrisostom dăce : „*Asta bine*, (5), însemnă *asta ast-feliă, dupre cum se cuvine înaintea lui D-zeu*“. Adică : dispuși de a aduce st. sacrificiul în pace, pentru care și Chorul adaoge : *Mila pacei, jertfa laudei*. Atuncea preotul saluta pe credincioși dăcând : „*Darul Domnului nostru Is. Christos și dragostea lui D-zeu și Tatăl, și împărtășirea St. Spirit să fie cu voi cu* (6) *toți*“; la care se respunde : *și cu Duchul tēu*. Formula acēsta de salutare este veche, și se află și în constituțiunile apostolice (7). După acēsta Preotul arătând chrestinilor însemnătatea aceluși moment dăce : „*Sus să avem inimile*“, despre care cuvinte amintesc

(1) Bingh Lib. XV. c. III. §. XXII. pag. 359. (2) Idem pag. 360. (3) Dict Bergier p. 314 edit. Paris 1838. (4) Macaire Teol. Dogm. pag. 14. edit. Paris 1860. (5) Veđi Manual de Liturg. de Arch. Melchidec edit. Bucuresci 1862. pag. 84. (6) 2 Corinth. XIII. 13. (7) Const. apost. Lib. VIII. c. XII.

și Cyprian, că : preotul mai 'nainte de rugăciunea sântirei, pregătesce mințile fraților prin ȳicerea : „*sus se avem inimelē*“ . (1), la care poporul răspunde : „*Avem cātre Domnul*“ . Dupē aceștea Preotul adaoge : „*Sā mulțumim Domnului*“ (2); invitānd, prin acēstā, pre credincioși de a incepe rugăciunele St. Eucharistei prin mulțumire, dupre cum a făcut și însuși Domnul la instituirea Cinei ceī mysteriōse (3), la care poporul răspunde cu cuvinte de mulțumire : *Cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina Tatāluī, și Fiuluī și St. Spirit, Treīmēi ceī de o ființā și nedespārțite*“ . In anticitate în locul acesteī cāntāri de mulțāmire poporul răspundea numai cu cuvintele afirmātore : „*Demnū și just este* (4)“ . Dupē care Episcopul rugāndu-se lui D-ȳeu, prin o rugăciune fōrte lungā, începea în auȳul tuturor așā : *In adevēr demn și just este a te lauda pe tine mār înainte de tōte*. etc. (5)“ . Acēstā rugăciune sā ȳice astāȳi în secret în timpul cāntārei de mulțāmire și este mult mār scurtā de cāt cea veche. Dupē acēstā Preotul ȳice : „*Cāntare de biruințe cāntānd, strigānd, glas înalțind și grāind*“ , dupē care urmēzā hymnul Seraphinilor sēu hymnul vistoriei (ἐπιvιxιov) : *Sānt sānt, sānt, Domnul Sabaoth* (6), *plin este ceriul și pāmēnlul de Gloria Ta*.

(1) Cyprian de orat. Sacerdos parat fratrum mentes dicendo: Sursum corda; ut dum respondet plebs: *Habemus ad Dominum*. (2) Bingham Lib. XV. c. III. § 12. (3) Marc. XIV. 23. (4) Liturg. I Iacob. bibl. patr. Gr. Lat. tom II. (5) Ibidem Veȳi și Const apost. cart. VIII. c. XII. (6) Sabaoth este nume hebraic ce însemnā Domnul armiiilor; dar despre ee armie se amintescē aci, se explica prin cuvintele : „*Plin este ceriul și pāmēntul de gloria ta*.“ Aceștea armii (Sa-

Cântarea acestă a Seraphinilor (1) aflându-se și în Liturgia St. Iacob (2), să pare a fi introduse foarte de timpuriu în Biserică între cântările liturgiei, chiar în ordinea în care se cântă și astăzi mai înainte de sântirea Darurilor. La acest hymn (3) este anexat și cânta-

baoth) sunt stelele ce anunție în un mod prea eloquent gloria lui D-zeu (Psal. XVIII. st. I), căci armia cerească, în cărțile sfinte, însemnă și nenumărata mulțime a corpurilor ceresci. Numele Sabaoth (armie) să ia și înțeles figurat. închipuind armia spiritelor celeste, ce cântă magnificența divină, și cu care noi ne asociam în hymnul „sânt”. Inse chorurile angelice nu au nici un raport, cu armia luptătorilor, nici nu se face aci alusiune la lupta perpetuă a îngerilor buni, contra îngerilor ce s'a revoltat, ci numai arată, că acest termen ast-fel s'a consacrat de biserică prin usul frequent (Dict. Liturg. Migne vol. VIII. p. 1109 edit. Paris. 1844 (1) Isaia cap. VI. 3. (2) Veđi rugăciunea mai înainte de sântirea darurilor din Liturg. Iacob. din bibl. Patr. tom. II-lea Gr -Lat.

(3) Despre acest hymn dice St. Ioan Chrisostom : hymnul acesta numai înceriuri se cânta mai înainte; însă dupe ce Domnul a bine-voit a veni pre pământ, atuncea ne adus și acest concert. Pentru care și însuși marele Pontefice, când stă lângă St. Massă ca să pr-sente cultul cel rational, și să offere sacrificiul cel fără de sânge, ne iavită a ne asocia la această piósă acclamațiune, nu întru mod simplu, ci numind mai întâi pre cherubimii (*înțelegând prin această cântarea Cherubicului*, și dupe ce amintesce despre Seraphimii, atuncea ne chiamă pe toți, de a rădica în sus, din preună cu această tremurândă voce (după imaginațiunea choristelor), și cugetarea noastră de la pământ, strigând mai către fie care din noi și dicând: înpreună cu Seraphimii cântați, cu Seraphimii stați, cu ei aripele întindeți, și cu ei regescul tron inconjurati-l. (Omil in Seraphim, tom. 3. p. 772 ed. Franf).

rea triumphală a pruncilor ebraici (1): „*Osanna întru cele din înălțime! Bine este cuvântat cel-ce vine întru numele Domnului, Osana* (2) *întru cele din sus! Acé-stă cântare triumphală, în Liturgiile antice se vede adaogită după sântire Darurilor, la hymnul „Unul sânt”, iar în locul ei, după cântarea Seraphinilor, în constituțiunile apostolice, stă numai: Bine-cuvântat fie în secolii. Amen*“ (3); de unde rezultă că ea are o origină mult mai târzie. În fine Preotul amintind chrestinilor instituirea St. Eucharistei prin Is-Christos, pronuncie însuși cuvintele lui: *Luați, mâncați, acesta este corpul meu, care să frânge pentru voi spre ertarea păcatelor*“ (4); și în urmă: *Beți dintru acesta toți, acesta este sângele meu a lelei cei nouă, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre ertarea păcatelor* (5)“. După acé-stă Episcopul, s'aú Preotul să rógă în secret către Mântuitorul, arétând: că acest sacrificiú s'a adus după

(1) Math XXI. 10. (2) Osanna este cuvent ebraic de felicitare séu gratulațiune și însemnăză: acórdă salutea séu salvă. Ast-fel când se strigă la intrarea lui Christos în Ierusalem: *Ossana, fiul lui David*, simnifica: Dómne! acordă salutarea acestuí fiú a lui David, umplel de daruri și de prosperitățî! (dict. Migne Vol. IV pag. 774 ed. 1845). Un autor (Grotiú) în commentariul séu asupra serbătorei Corturilor observă că: acea serbare era destinată nu numai a amiñți eșirea din Egypt, dar și de a mărturisi asceptarea Mesiei; pentru care purtând ramurî încă și în dioa de astăđi Iudeií, arată prin acéstă că dorese a celebra acéstă serbare în venirea Mesi-í cel asceptă; de unde se conchide că: poporul purtând ramurî înaintea lui Christos atesta prin acesta că el era în adevěr Masia cel asceptat. (Belgier tom. H. p. 403. e. 4. 1838). (3) Const. apost. Cart. VIII. c. XI. Idem Bingh. Lib. XV. c. III. pag. 278. (4) Math. XXVI. 26. (5) Idem 27—8.

Sântul lui ordin, ce ȃice : „*Acéstă să faceți întru pomenirea mea* (1)“. După care, întocmai ca și Mântuitorul ce a luat pâinea, și prezentându-o (2) lui D-ȃeu și Tatălui, a bine-cuvântat'o (3), așa și el, ȃa în mâini (fiind încrucisate), Sântul Discu și St. Potir, ce conțin St. Daruri, și prezentându-le lui D-ȃeu ȃice : „*Ale tale dintru ale tale, ție aducem de tôte și pentru tôte* (4)“. Iar Biserica în timpul acesta, fiind plină de cel mai viu sentiment de mulțămire către D-ȃeu, cântă hymnul : „*Pe tine te lăudăm, pe tine bine te cuvântăm ție mulțămim Dómnne*“, etc. Despre care hymn, ȃice Cyriț de Ierusalem : *Prin acest fel de hymnuri sântindu-ne pe noi în sine, rugăm pe D-ȃeu cel prea milostiv, că să trimițe pe Spiritul cel prea sânt preste aceste puse înainte* (Daruri 5).

SANTIREA ST. DARURI

Sânta Biserica sciind că Mântuitorul a luat corp, din Prea St. Eecióra numai prin lucrarea St. Spirit (6), de acea și când este se se prefacă pâinea și vinul în corpuț și sânghile Domnului, mai înteiũ se rógă spre a veni „*Spiritul cel pre Sânt, preste darurile ce sunt puse înainte, să le binecuvinteze (pre dênsele) și să le sântescă*“ (7). După a-

(1) Luc. 19. (2) idem 16. (3) Marc XIV stich. 22. (4) Ioan c. 19. 9—10. (5) Cyril Mystag. catech. V. n. III Iar Ireneũ ȃice : Oferim lui, cele-ce sunt ale lui, predicând în un mod convenabil, despre comuncaciunea corpului lui. Irin. Car. 3. c. 34 Veđi și Bingham. Lib. 15, c. 3. § 9 p. 312. (6) Luca 1. 35. (7) Veđi rugaciunea chiermări. st Spirit in Liturgia st Basiliũ și de a se lina în a lui Chrisostom. Idem const. apost. Lib. VIII. c. XII.

césta se rógă ca St. Spirit să nu fie în depărtat de la servitorii Bisericeii pentru nedemnitățile lor, ci perpetuă să se reînnoiască între dênșii, ȕicând : „*Dómne cela-ce pe Sântul têu Spirit, în óra a tria l'ái trimis Aposotlilor têi, pe acela bunule, nu-lă lua de la noi, ci 'lă înnoesce întru noi, cei-ce ne rugăm ție*“! Rugăciunea acésta o repetesce de trei orî, ȕicând printre dênșia, și nisce verse din psalmul 50 ce se referă la St. Spirit. Dupě acésta urméză însuși cuvintele sântirei, care se finescă prin acestea : „*Prefăcêndu-le pre ele (Darurile) cu Spiritul têu cel sfânt.*“ Amin. Și atuncea Sântele Daruri se prefacă, prin puterea St. Spirit, în prea curatul corp și sânge al Domnului, dupě cum învață și St. Cyril (1) de Ierusalem, ȕicând: „*Pâinea eucharistiei, dupě invocățiunea St. Spirit, nu mai este pâine comună, ci corput lui Christos în forma precum era sacrificat pe Cruce pentru mântuirea nóstră.* Ast-felú fiind prefăcute Sântele Mysteryi în Corpul și Sângele Domnului, fôră a fi schimbată natura elementelor, ci numai transubstanțiate prin puterea St. Spirit, datorim a cădea și cu corpul la pământ spre a aduce convenabila închinățiune Domnului, ce acum material se presintă pe St. Prestol. În acest timpú fôrte însemnat pentru tot sufletul credincios, în Biserică se cântă hymnul : „*Pre tine te lăudăm, pre tine bine te cuvêntăm, ție și mulțumim, Dómne! și ne rugăm ție, D-ȕeul nostru!* — Așa aduce St. Biserică sacrificiul cel fôră sânge, pentru toți și pentru tóte, însciințând, pe toți fii sêi, despre înalta însemnătate a acestu

(1) Cyril Catech. mystag.

momentu prin tragerea clopotului numit de Axion, în care moment fie-care creștin este datoriu a uni rugăciunea sale cu a St. Bisericii.

Chiemarea St. Spirit în special, nu se vede în Liturgia St. Iacob, dar sensul chiemărei este; căci în această Liturgie antică, se invoca mai întâiu, asupra Darurilor St. Treime : Tatăl, Fiul și St. Spirit; și după ce se amintesce acest din urmă hypostas, se laudă și se pre înalță, prin o rugăciune secretă, minunele operate de St. Spirit (1), care laudă ținea locul chiemărei. Din ce timp chiemarea St. Spirit s'a pus a parte, nu se scie exact; căci *pe atuncea totul să învêța numai din gură și nimica nu se scria* (2). Dar St. Basiliu în can. 91 mărturisesce că ne a venit prin tradiție de la Apostoli, însă în scris n'a fost data de nici un St. autor pêne la el, dicând: „*Cuvintele invocațiunei când se sevêrsesce* (3) *(se sântesce) pâinea Eucharistiei și păcharul bine-cuvântărei, cine din sânti ne le au lăsat înscris? fără numai atât se scie esact că noi le avem din tradiție. Inșă prin sec. III-lea Origen († 253) amintesce despre ivocațiune, după mărturia lui Theophil Alexandrianul (4); de asemenea și constituțiunile apostolice, care descriu detalit liturgia antica, coprinde o rugăciune, în care să află pe lêngă cuvintele instituirei St. Eucharistiei*

(1) Diet Liturg. Migne vol. VIII. pag. 771. edit. Paris 1844.

(2) Ieronym Epistol. 38 ad Epimach (3) Cuvântul *sevêrsesce* este pus aci după o traducție : *conficitur panis Eucharisticus*. Veđi in-Bingh. tom. 6 rationamentul acestuî cuvânt in pag. 465 și comparéză tom. idem. cu cel din pag. 320. (4) Theophil. Epistol. paschal. 1. edit Iugd. pag. 846. 1676.

și invocațiunea St. Spirit, sub acest formă : *Și trimite Spiritul tău cel Sânt , peste sacrificiul acesta ; ce este mărturia pătimilor Domnului Iisus, că să producă pâinea acéstă în corpul Christosului tău, și pacharul acéstă în sângele Christosului tău* (1). De aci se constată că invocațiunea St. Spirit tot-d'a-una a fost sevêrșită asupra Darurilor; dar ceremonia ei la început n'a fost separată, și să pare că pe la începutul secolului al II-lea s'a deosebit, căci de pe la acéstă dată amintesc toți autorii anticî, ca de un ce distinct.

FINITUL ST. LITTRGH.

St. Biserica sciind că prin sântirea Darurilor însuși Domnul realminte stă de față, revarsă înaintea lui înfocatele sale sentimente de stimă, și de mulțumire , pentru tôte treptele sântilor, pentru care s'a adus acel St Sacrificiū; mulțumind „*măi ales pentru Pre Sânta pre curata, pre bine-cuvêntata, mărita stăpâna nóstre Născătórea de D-șeū, și pururea Fecióra Maria*“ (2), In care moment corul întonéză lauda Pre St. Fecióre, numita Axion (Ἀξιον), ce variaza după sêrbători. Așezarea acesteî laude în onórea Pre St. Fecióre, după consacrațiune, este apostolică, și se află în mai multe Liturgii antice (3). In cea a st. Iacob se đice : „*Măi înainte de tôte facem pomenirea Pré sântei și gloriósei Fecióre, pré fericitei maice alui D-șeū ; în memoria ei, și pentru pre curatele și sântele sale rugăciuni, Dómne D-șeule mântuesce-ne și ne miluesce pe noi*“ . După acéstă biserică să

(1) Const. apost. Lib. VIII. c. XII. (2) Chrystom, Liturg. (3) Antiq. Eccles. Bingh. Lib. 15. tom. 6. pag. 333.

rógă pentru sânti și martyri, etc. (1). Dintre care numesce pe nume pe St. Ión Boteđătorul. pe Apostoli și pe sântul ce să serbézá, recommendantule lor sufletele morților (2), de asemenea se rógă pentru toți cei vii și repositi, precum și pentru cei pécătoși (3). In fine se rógă pentru Episcopii și Clericii Bisericeii universale, și mai cu sémă ai acelia căria sunt membri, „*spre a le da cuvânt d'aréta cu îndresnelă mysteriul Evangeliiei* (3)“, pentru care și đice: *Intéiú pomenesce Dómne pe pré sântitul Episcopul nostru*“(N), etc, la care să respunde: „*pe toți și pe tóte*“; adecă să se pomenescă de D-đeú toți păstorii și tóte sântele lui D-đeú Bisericii. Acest usú d'a se pomeni Păstorii după sântirea Darurilor este antic, amintindu-se și de St. Epiphaniu (4) în epistola către Ión Episcopul de Ierusalem, și de Ión Chrisostomul, unde đice: „*Și așa în fața credincioșilor pentru Episcopi, presbyteri, și împerați; pentru cei cari călătorese pe uscat și pe mare; pentru liniscea aerului, și în fine pentru tótă lumea, să rugăm pre iubitorul de ómení pe D-đeú*“ (5). Și așa fiind aceste rugăciuni cu mare ardóre înaintea St. Daruri, preotul dá și asupra poporului binecuvântarea divină đicând: „*Și să fie milele marelui D-đeú și mántuitorului nostru Is.-Christos cu voi cu toți*“.

Dupé acestea se înalța către D-đeú două ectenií.

(1) Theolog. Dogm. Macaire tom. II. pag. 666. edit. Paris 1860. idem Renaudot. Litur. Orient. collet. t. II. p. 33 Paris 1716. (2) Dict. Liturg. Migne v l. VIII. p. 777 edit Paris 1844. Vedí și Bingh. Lib. 15. cap. 3. 8. 16. p. 345. (3) Ephes. c. VI. 19. (4) Epiph. Epist. ad Ioan Hieros (5). Chrysost. homil III în 2 Corinth.

Una : prin care se rógă Biserica de a ne trimite : „*D-escă milă și Dariul St. Spirit*“; iar alta, pentru a ne trimite îngerî credincioși, și *finit chrestinesc vieței nós-tre*. Și să face finitul acestor rugăciuni prin o adrese către D-đeū, de a ne arăta demni spre a chiema pe D-eul cel Ceresc : „*Tată*“, și a ție rugăciunea Domnėscă, după care urmėză „*Tatăl nostru*“. Fericitul Augustin afirmă, că finitul St. Eucharistei se făcea mai prin tóte Bisericele, prin „*rugăciunea Domnėscă*“ (1) St. Cyril de asemenea ție : „*Dupė acestea (adică după rugăciunile consecrațiunei) țiecem rugăciunea pe care însuși mântuitorul a predat' o discipulilor seî, numind pre D-đeū Tată, și țiecėndu'i cu consciința curatú „Tatăl (2) nostru*“. Din aceste marturii resultă că practica de a fini St. Eucharistie prin rugăciunea Domnėscă, este forte antică și de origină Apostolică.

ADORATIUNEA ST EUCHARISTII IN ALTAR.

Adorarea St. Eucharistii se face în altariū îndată după sfințire, prin o scurtă rugăciune repetită de trei-ori : „*D-đeule miluesce pre mine pėcătosul*“, și prin redicarea în sus a St. Corp, pronunțând : „*Sfintele sfinților*“, adică, cele sfinte sunt pentru cei sfinți. Acéstă explicațiune o dă și Cyril de Ierusalem țiecend: *Sfinte sunt acelea ce sunt puse pe Altariū, fiind sfințite prin venirea St. Spirit; sânti sunteți și voi, ca cei-ce sunteți dotați de sf. Spirit; și așa cele sfinte sunt convenabile, numai pentru cei sânti* (3); Inse în Biserică adorarea acė-

(1) August. homil. 83 de diversis. (2) Cyril de Jerus. catech. mystag. V §. XVI. (3) Cyril de Ierus. catech. mystag. V. § 16

sta din partea poporului, se face prin declararea că St. Corp, este singur Sânt pre pământ, cântând, *Unul sfânt, unul Domn Is.-Christos întru mărire a lui D-dei Tatălui Amin*“. Despre acesta Cyril (1) iarăși dice : „*In adevăr unul este sânt, care este din natură sânt : înse voi, de și sunteți sfinți, dar nu din natură, ci din participațiune, exercitare și rugăciune*“. Acastă ridicare în sus a st. Agnețu însemnă : ridicarea corpului Domnului depre Cruce și punerea lui în mormânt (2).

COMUNICAREA CU ST. EUCHARISTIE.

Comunicarea cu St. Eucharistie în Altariu se face îndată după ce s'a săvârșit adorațiunea. Comunecarea în st. Scriptura se numesce „*frângerea pâinei*„ (3) ce „*tot-dé-una se mănâncă, și nici odată nu se finesce, ci pre cei-ce se împărtășesc 'i sfințesce*“ (4) ; și care cuvinte se și dic la frângerea pâinei substanțiate în Corpul lui Christos. Prin această frângere, se înlesnesce fie-căruia din popor de a lua câte o părticică ; și despre această operație amintesce și Clemente Alexandrinul, ca despre o practică universală (5). Frângere, se face în general în Biserica orientală în 4 (6) părți semnificând că St. Sacrificiū s'a adus pentru cele 4 părți ale lumei. Iar în Biserica Occidentală se face în 3, (7). Numărul părților mici, n'a fost decis vre-o dată în Biserică, făcându-se împărțirea tot-dé-una după ne-

(1) Ibidem. (2) Simeon Thesal. p. 366. (3) Fapt. Apost. c. III. 42. (4) Veđi în Liturgiari ceremonialu frângerii pâinii (5) Clement. Alexandrenul Strom. Lib. 1. (6) Simeon Thesal. pag. 266. (7) Bingh lib. 15. c. 3. §. 25, p. 371.

cesitate; așa în cât și însuși Mântuitoriul, după înțelesul St. Evangelei (1), a frânt pâinea în 12 părți. Dar frângându-se specia pâinei, nu se frânge și substanța corpului Domnului. În timpul comunicării ce se face în Altariu, în Biserică se cântă hymnuri din psalmii lui David, dupe cum dice și Cyril de Ierusalem (2): că după hymnul, „Unul sânt“, se cântă psalmul ce invită poporul spre comunicarea cu St. Misterii, (adică psalmul 33), și mai cu semnă cuvintele acestea ale lui: „Gustați și vedeți că bun este Domnul“ (3), care hymnuri s’au numit *chinonice* (χοινωνικά masă-commună). La începutul Christinismului toți cei prezenți veneau de se împărtășa cu St. Eucharistie, în timpul invitării Diaconului: „Cu frica lui D-zeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați“; iar celor absenți le se trimitea prin Diaconii, dupe cum încredințeză și martyrul Iustin (4). În urmă înse ivindu-se practice diferite, s’a decis ca (tot credinciosul) să se comunice numai în cele 4 posturi ale anului, și după o dispoziție mai nouă, cel puțin odată în an la Paschă (5). Comunicarea prin Diaconii a început din timpul synodului I-iu din Nicea, care a decis prin canonul 18, ca Diaconii să nu mai comunice pre nimeni; și ei însăși să primescă St. Eucharistie de la Episcopul, seü Presbyterul liturgisitoriu.

La cei-ce nu se comunică, fie din Clerici seü Laici,

(1) Luc XXVI. 14, Idem Salmero tract. XXX în act. ap. Chamier de Eucharist. Lib. 7. c. 11. n. 22. p. 384. (2) Cyril catech. mystag. V. § XVII. (3) Psalm. 33 vers. 8. (4) Justin Martyr Apolog. I. 67 († 163). (5) Droit Canon, Walter edit Paris 1840 pag 366.

le se dă numai pâine *bine-cuvântată*, numită „*Anaphoră*“; dupre cum se ordonă în canonul 8 al lui Theophil Alesandérnul. Acéstă anaphora se dă, la ceice nu se comunică, de prin secul al IV-lea, spre a aminti demnitatea primitivă ce trebuia să o aibă cei-ce se împărtășea în tóte ȃdilele, și nu este ertat a se da A-phoră și la catechumeni dupe același Canon al lui Theophil (1).

SEMNIFICATIA CATOR-VA LUCRARI IN ST. LITURGIE.

Deschiderea ușilor împărătesci ce se face după chironic, înseamnă declararea împărăției Ceresci, făcută dupe înviere, de iasuși Mântuitorul prin cuvintele: „*Datu-mi s'a tótă stăpânirea în ceriú și pre pământ*“ (2), iar arătarea ántéia-órá a St. Poteriú însemnă: arătarea Domnului Mironosițelor, pe care întimpinându-le, le-a ȃis: „*Bucurați-vé*“ (3), și ele s'a închinat lui; pe care închinăciune o represintă și poporul închinându-se atunce cu ardóre spre St. Poteriú (Ποτῆριον); iar Preotul (atuncea), în locul Domnului, ce a ȃis mironosițelor: *Bucurați-vé*, Bine-cuvânta poporul cu mâna, ȃicând: „*Mántuesce D-ȃeule poporul têu, și bine-cuvintéȃ moștenirea ta*“. In fine a doa arătare a St. Poteriú închipesce înălțarea Domnului la Cerú.

(1) Părțile remase din prescurea ce s'a inaltiat (Anaphoră) se cade a se mânca în Biserica; iar părțile remase din prescurile ne înălțate, se pot a se mânca și afară de Biserică, inse nu cu lapte, brânză séú pesce, ca o paine comună, ci singură fără altă mâncare (Veđi resp. a 5-lea Nic. Patriarch. Const. Pidal. fil. 480). (2) Math XXVIII. (3) idem vers. 818.

înaintea Apostolilor, cărora le a și promis a fi perpetuî cu ei, ȳicându-le : „*Iată eũ cu voi sunt în tóte ȳilele, pênã la finitul secolului*“ (1); pentru care și Preotul înãlȳind St. Peteriũ înaintea poporului pronunȳa : „*tot-d'a-una acum și pururea și învecũ-vecilor*“. Și ast-fel sã finesce întregu serviciul St. Liturgiĩ prin cãntarea de mulȳumire : *Sã se umple gurile nóstre de lauda ta, Dómne ! cã ne ai fãcut demni a ne împãrtãși cu sãntele și D-ȳeeșcele tale taine*“ etc ; și prin ectenia de mulȳãmire : „*cu Demnitate sã mulȳãmim Domnului* ect “ precum și prin rugãciunea Preotului mãĩ nainte de liberarea poporului, care rugãciune sã numesce a „*Ambonului*“, fiind cã sã ȳice, în meȳi-locul Bisericeĩ, pe locul unde era în anticitate Ambonul. Dar fiind cã Mãntu torul înãlȳându-se la Cerũ, ș'a redicãt miãnele sale (2), și a bine-cuvântat pe apostoli, în care moment „*nour la luat pe el de la ochũ lor* (3)“, de aceea și Preotul bine-cuvânta poporul cu mãna ȳicând : (pentru cea mãĩ de pe urmã-órã) „*Bine-cuvântarea Domnului peste voi, cu al sêũ darũ, și cu a sa iubire de omenĩ, tot-d'a-una acum și pu.urea și învecũ vecilor*“, la care respunde întregũ poporul „*Amen*“. Cuvântul Amen, s'a ȳis tot-d'a-una la finitul rugãciunelor. dupre cum sã constatã și din scrierea Apostolului Pavel despre finitul rugãciunelor în I-a Epistolã cãtre Corinthenĩ (4) unde ȳice : „*Cã de veĩ bine-cuvânta cu spiritul , cel ce implinesce locul, deca nu scie (alta limbã), cum va ȳice Amen, dupẽ mulȳumirea ta?*“ Martyrul Justin (5) de aseme

(1) Math. 28. vers 20. (2) Luc. XXVI. 50. (3) Fapt. Apost. c. I^a vers 9. (4) I Corinth. c. XIV. 16. (5) Martyr Justin Aoplog. II. 67.

nea afirmă, că finitul rugăciunelor să făcea prin cuvântul Amen, zicând: *Când se fineau rugăciunile și Eucharistia, tot poporul present strigă cu entuziasmă Amen* (1). Iar fericitul Ieronym arată în scrierile sale, că, când poporul pronunță cuvântul *Amen* de la finitul rugăciunelor : *chaosul resună în mulțime ca vuetul tunetului* (2)“.

În fine să face liberarea poporului (*Ἀπολύσις*) și să închidă ușile împărătesci, și noi dând cea mai de pe urmă închinăciune sânteniei Domnului, ne aducem aminte de acel finit al tuturor lucrurilor semnificat prin închiderea ușilor, care ne arată că închidându-se Ușa împărăției eterne, nu va mai fi timp de penitență.

PARTEA III.

DESPRE SERVICIUL DIVIN ÎN TIMPUL SERBATORILOR ANNUALE.

DESPRE SERBATORI ÎN GENERE.

Serbătorile sunt nise solemnități înstituite în onórea lui D-zeu și a plăcuților lui. Cele înstituite în onórea lui D-zeu s'au așezat, din cauză că însuși D-zeu însemnând ore-care zile, prin arătarea unor mari faceri de bine, (seu în raport către tot neamul omenesc, seu numai către ore-care societate și Biserică), îndemnă pre ómenî, prin aceea, ca în fie-care an, să și aminti de acele faceri de bine, și de acele zile cu o mulțumitoare serbare și solemnitate (3). Ast-fel este începutul tuturor

(1) Veđi și Bingham, part. VI pag. 358. (2) Ieron. Praefat. in lib. 2. Epistol. ad. Galat. In similitudinem coelestis tonitruî amen reboat. (3) Theolog. morala Philaret-Scriban pag. 125. edit. Jasy 1855.

sărbătorilor crestine. Iar sărbătorile instituite în onorea plăcuților lui D-zeu, au început prin secolul al II-lea (1), în scop, de a dispune pe creștini, cât se poate mai mult spre imitarea virtuților plăcuților lui D-zeu (2), pre care îi venera Biserica numai pentru că s'au silit în totul de a face voia lui D-zeu. În fine, toate sărbătorile se celebră: I-iu, ca semn de mulțumire solemnă către creatorul, și al II-lea, ca mișloc prin care se nutrește și cultivă în omenire: *credința speranța și dragostea către D-zeu*.

Potrivit cu acest scop al instituirii sărbătorilor, serviciul divin din acele zile să distinge de cel ordinariu, prin aprinderea mai multor lumini în Biserică, prin splendoarea invesmentărei și prin solemnitatea cântărei. În fine totul în Biserică se îmbracă atunci cu o reprezentare mai splendidă, și cu o formă mai înaltă, prin care se ridică spiritul nostru la înțelegerea lucrurilor celor glorioase ale lui D-zeu; Căci splendoare în Biserică semnifică tot-de-una *gloria divină* manifestată de bucuria spirituală a credincioșilor (și exprimată în Biserică tot-de-una prin cântare). Pentru care scop, cu cât însemnătatea sărbătorii este mai înaltă cu atâta reprezintă mai multă bucurie, și cu atâta se face și mai multă cântare; și de aceea la St. Pascha, când să presintă în Biserică bucuria cea mai înaltă, tot serviciul divin, se face expres numai prin cântare.

IMPARTIREA SERBATORILOR.

Conform cu însemnătatea evenimentelor, sărbătorii (1) Veđi Bingh. tom. IX. Lib. XX. c. VII, §. 1 : Viri docti communiter originem festorum ad secundum a nato Christo seculum referunt. (2) Hospin. de festis christianor. c. IV.

rile se împart între sine în trei părți : În serbătorii **Marî, de miđi-loc, și Micî.**

Serbătorile **Marî** au privigeri (vigiliae) de totă noptea : și solemnitatea lor, se începe mai înainte cu o ȃi, numită : *Inainte-serbare*, și ține *opt ȃile* după solemnitatea serbărei ; numindu-se ȃiua cea mai de pe urmă „*octava*“ (odovania), pentru că este a opta-ȃi seú „*Dupe-serbare*“. Acéstă dispozițiune, de a începe serbarea mai 'nainte cu o ȃi, și a o fini după a 7-a, este din Biserica legéi vechi, de unde a trecut în cea noué, și anume de la serbarea Pascha legéi vechi, a cărei solemnitate se începea cu o ȃi mai înainte, și în nóptea serbărei se făcea solemnitatea paschală, (1) în al cărei loc se face la noi privegherea. ȃiua a 8 se serbeză ca și cea d'ântéiú. Oficiul acestor serbătorii este în totul consacrat obiectului de capitenie al solemnităȃei serbării, chiar de se întembla și în ȃioa Duminecei, decă serbarea este a Mântuitorului ; iar decă este a Pre-curatei Fecióre, atuncea se pun amândoué împreună.

Solemnitatea cea mai mare în Biserică, se face totde una la st. Paschă, numită : în cântările Bisericesci și „*serbătórea serbătorilor*“. Afară de acésta, în decursul anului, urméză alte 12 serbătorii, numite „*împărătesci*“, seú *serbătorii Marî*, care sunt următóarele : *Nascerea lui Christos, tăerea împrejur, Botezul, Intâmpinarea, Dumineca Floriilor, Inăltțarea, Pogorirea St. Spirit, Schimbarea la față, Buna-vestire, Nascerea St.*

(1) Esirea c. XII. 6-19 ;

Fecióre, Ducerea ei în Templu, și Adormirea. Tóte ace-
stea serbători se sevêrșesc cu privigiere de tótă nóptea
cu începerea solemnităței mai nainte cu o ȃi, și cu
finirea ei după (1) a 7-ea (2).

Maí sunt încá și alte 4 serbători, care se serbeză
cu aceiași solemnităte ca și serbătorile împêrătesci;
fóre a fi considerate în numărul celor 12, și anume :
Inălțarea St. Cruci, Nascerea și tăerea capului St. Ión
Botezatoriul, și ȃiua St. Apostolî Petru și Paul (3).

Serbătorile de miȃi-loc sunt consacrate amintirei
sânților; și solemnitățile lor la unii sfinți, se săvêrșesc
mai ca și cele împêrătesci, avênd privigeri nocturne
(vigiliae nocturnae); iar la alții, se promulgesce numai
serviciul mânecărei cu cântarea psalmilor numiți : *Pol-*
lyeleu (multă-milă), și cu cetirea *Evangeliei* și a *Doxolo-*
giei Marî la fine. Iar cele-alte rugăciuni, și cântări
sunt amestecate cu cele ordinare ale ȃilei.

Serbătorile Micî se disting (în serviciul divin), de ȃi-
lele ordinare, numai prin solemnitătea *Doxologiei Marî*,
și cu înmulțirea numărului cântărilor în onórea sân-
țului acelei ȃile.

Sanți atât cei celebrați cu solemnităte, cât și cei
necelebrați, când sunt luați cu patron, solemnita-
tea serbărei lor, în acea Biserică, se celebrăză întocmai
ca la serbătorile împêrătesci.

(1) Eșirea XII. 14—17. (2) Nascerea și Botezul aú mai na-
inte serbare câte 4 ȃile. Intempinare când cade în post n'are
Dupê-serbare. Domineca Florilor nu are nici o dată *dupê-ser-*
bare. Buna-vestire cădênd în sêptămâna patimelor nu are nici
Inainte-serbare nici *Dupê-serbare.* (3) Serb. Sânților nu aú
nici o dată *Inainte séu Dupê-serbare.*

În raport cu timpul celebrării, serbătorile se împart: în A) Serbători nemutabile, și B) Serbători mutabile, numite și Triodice sau Penticare.

A) SERBĂTORILE NEMUTABILE

NASCEREA LUI CHRISTOS

ORIGINEA ACESTIA SERBARI ȘI FORMA EI DE CELEBRARE.

Serbarea Nascerei lui Christos în primele secole a fost foarte variat celebrată. În părțile Occidentale să celebra în general la 25 Decembrie, iar în cele Orientale să celebra în diferite timpuri, dar mai cu seamă la 6 Ianuarie sub numirea de **Epiphanii** (1). Cassian afirmă: *că în timpul său, toate provinciile Egyptului, înțelegeau sub nume de Epiphanii, atât Nascerea lui Christos, cât și Botezul lui. De aceea acestea două mysterii se celebrau, nu în două zile deosebite, ca în părțile Occidentale, ci o dată, în una și aceeași zi* (2). Urme despre celebrare Nascerei, duple unui scriitor, să află și în *culul al II-lea* (3). Așa unui dicită că a fi fost instituită de Papa Telesphor la 138 (4). Alți basându-se, pe autoritatea unui Episcop de Cesaria, anume Theophil, ce a vețuit în timpul Imperatorului Commod (192) referă aceste cuvinte ale lui. „După cum s'a venerat Nascerea lui Christos ori-unde în ziua de 8 a Kalend. Ianuarie (ce este 25 Decembrie), de asemenea trebuie a celebra pascha în 8 a Kalend.* April (ce este 25 Martie),

(1) Epiphanie exposit. fid. XXII. (2) Cassian Collat. X. C. II. (3) Bingham. Lib. 20. c. 4. §. 4. tom. IX-a (4) Veđi Bergier Diet. Theol. tom. III. pag 338. edit. Paris 1838. (*) La Romanii luna

când cade și învierea lui Christos" (1). După aceste date, ce amintesc în secol al II-lea de serbarea Nascerei lui Christos, că despre o solemnitate în usă, de sigur s'ar putea dice, că începutul ei ar fi fost din timpii Apostolilor. Dar sigur să scie numai această, că în părțile Occidentale s'a celebrat serbarea Nascerei mai de timpuriu de cât în cele orientale, după cum încredințedă, St. Ión Chrysostom (2), dicând: „*Este evident că această ȕi a Nascerei, ce este foarte veche, s'a celebrat de pe la început de ȕei-celocuesc de la Thracia pêně la Cadix*“. Adecă în părțile Occidentale, de unde celebrarea această a trecut și s'a stabilit la 25 Decembrie și în părțile Orientale prin sec. IV-lea dupăcum mărturisesce tot St. Ión Chrisostom (3), dicând: „*Încă nu sunt 20 ani, de când această ȕi s'a cunoscut de noi într'un modă clar.... această ȕi, care de la început a fost cunoscută de cei-ceilocuesc în Occidente, acum a trecut nu de mulți ani înainte, și la noi, și ast-felă crește și se respândesce*“. În orient pêně atuncea s'a serbat Nascerea, nu numai în ȕioa Botedului, dar încă și în alte ȕile, și chiar și în alte luni, după cum mărturisesce Epiphaniu (4) (310—403).

era împarțită în kalende, None și ide ȕilele dinteu a lunei se numia kalende pêně la 7 în lunele de 31, iar în cele de 30 pêně la 5; dela 5 seu 7 pêně la 13 seu 15 se dic-a: None, și pêně la fine: Ide. (1) Hospian. de festis Chrisitanor. p. 110. (2) Chrysostom. homil. 31 de Baptismo Christi. tom. V. (3) Chrysost. homil. 33 de Natali christi. tom. V. (4) Epiphania haeres 5. Alog. n. XXIV. După el, s'a născut în luna Ianuarie în 8 idem, care la Romană este ȕiua 5. După Egyptienă la 11 Tybi. (6 Ianuarie), După Syrienă pre cum și duple Grecă la 6 Andyneă, (Ianuarie), după Cypri-

În urmare acestor neînțelegeri Cyril de Ierusalem a rugat (1), să ȋdice, pe Papa Iuliu I-iu (Papa la 337), de a face cercetări exacte, când s'a făcut, sub August, întâia scriere a Orașului Bethleem; din care cercetări s'a constatat, că ȋioa de 25 Decembrie a fost adevărata ȋioa Nascerei lui Christos, și după părerea unora în acest timp (360) s'ar fi consacrat în occident în un mod oficial de a se serba ȋioa Nascerei lui Christos (2) la 25 Decembrie și de acolo a trecut în Antiochia (377) și în urmă în Alexandria (430), usul de a se serba de asemenea la 25. Căci că serbătore foarte însemnată, s'a ȋnținut și în Orient, cu mult mai înainte; ast-fel sub Dioclițian (la 303), se scrie, că s'a ars, împreună cu Biserică din Nicomidia, un număr foarte considerabil de 20000 de creștini, ce erau adunați de a celebra ȋioa Nascerei lui Christos (3). Splendorea cea pre mare cu care acești christiani se silea de a celebra ȋioa Nascerei lui Christos se descrie de Chrisostom (4) ast-fel: „*El a dorit pe serbătorea tuturor serbătorilor, cea mai venerată și cea mai înspăimântată, pe care nu ar greși cine-va dacă o ar numi metropolia tuturor serbătorilor*“. Solemnita-

enii se ȋ Salameți în ȋile alunii a V. (Februarie), după Paphi în 14 Iuliu. dar după Arabi la 21 Aleom; după Capadocieni în 13 Ataria; la hebrei în Tebeth. la Athenieni în 6 a lui Maemacterionis; pe toți aceștia 29 mai sus enumerati întregi iam foliat consultândă (dice Epyph.) Ibid-m. n. XVI Christos s'a botezat mai cu sémă în 12 Athyr (Noemvrie) resonându-se după lunele Egiptieni. (1) Bergier Diet Theol. tom III. pag. 338 edit. Paris 1838. (2) Ambros. de virgit. 3. 1. Idem. de Tricitat Lib. IV. c V. (3) Veđi Bingh Lib. XX. c. IV. § IV. tom. IX. p. 74 (4) Chrysosthomil. 31 de Philogonio. tom. 1.

tea să începea, ca și la alte serbători mari, printr'un serviciu divin de noapte, basat fără îndoială pe faptele evanghelice (Luc. 2. Vers 8—18) și se termina în a opta zi pe care octavă Biserica a transformat'o prin secol a VII-lea (1) în *Serbătorea Tăierea-împrejur* (circumcisiunea). Prin secol al IV-lea serbătorea Născerei era precedată și de un timp de preparațiune și de postire, care începe în prezent, în Biserică Orientală la 14 Noembre, iar în cea Occidentală în 4-a Domineca înainte de Născerea Domnului (2).

SERVICIUL DIVIN LA SERBAREA NASCEREI DOMNULUI.

Dioa Născerei lui Christos este că un centru în jurul căruia să gupéză mai multe serbători, după cum cu dreptul observe și Chrysostom (3) zicând: „*Dacă Christos nu s'ar fi născut, atuncea nici nu s'ar fi botezat, care este serbătorea Epiphaniilor; nici nu s'ar fi restignit, care este serbătorea Pascilor; nici nu ar fi trimis pe St. Spirit, care este serbătorea Pentecostei*“. În dioa precedentă a acestei serbători se celebréză *Orele* numite *Impărătesci*, pentru că în anticitate asistaū cu o deosebită solemnitate la acest serviciu, Impărații și Dōmniū, dând onōrea cuviinciosă nou-născutului împărat ceresc, și atuncea să cânta pentru ei, în Biserică, într'un mod solemn: *Mulți-ani* (4), pronunțându-se deplinul lor titlū. La tōte acele rugăciuni (pa-

(1) Bergier tom. I. p. 39. (2) Veđi compendiul de Istoria Bisericii de N. Nitzulescu pag. 134. (3) Chrysost. homil. de Philogonio. tom. 1. (4) Veđi man. de Liturg. edit. Bucuresci 1862 pag. 107.

tru Ore†) să cântă și să citească propheții mesianice din psalmi (44, 109, 71, etc.) și din propheții: Michea, care predica că locul născerii conducătorului lui Israel va fi Bethleemul (1); Baruch care mai înainte a scris că D-zeu pe pământ s'a arătat și cu ómenii împreună a locuit (2); Isaia, care mărește născerea lui Emanoil din Fecióra dîcînd *Prunc s'a născut nouă Fiu lși s'a dat nouă, și să chiamă numele lui inger de mare sfânt* (3)“. Tot la aceste rugăciuni auzim și învățătura Apost. Pavel (4), despre scopul și bine-facerile venirii fiului lui D-zeu pe pământ, pe cum și spunerea Evangeliștelor (5) despre Născerea lui Christos.

În noaptea serbării, să seversesce solemnitățile măneceării cu un mare ceremonial; începîndu-se cu rugăciunea numită: *După-Cinarea Mare*; Care arată că în anticitate, nu numai noaptea acestei serbări era consacrată solemnitățile Născerii, dar încă și timpul serei acestei nopți. La această rugăciune să cînta și triumphala cîntare a prophetului Isaia: „*Cu noi este D-zeu* (6), *înțelegeți neamuri și vă plecați, că cu noi este D-zeu*“. Această expresiune de o în altă bucurie spirituală, să află repetită și în stichirele și Canónele acestei serbări; dar cuprinsul de capitenie al acestor hymnuri se exprimă în cîntarea I-a canonului (Catavasia): „*Christos să nasce măriți'l, Christos din ceruri întimpinați-l, Christos pe pământ, înălțați vă*“.

† Aceste ore se celebrează tot da una Vinerea; când ajucade sâmbăta seú Dumineca. (1) Miche 5. 2. (2) Baruch 3. 38 (3) Issaia IX. 6. (4) Galat. 3. 33, Ebrei 1. II. (5) Math. c. 1. Idem Luc. c. 1, și 2. 6) Issaia c. 8. 9.

In Liturgie, să raportă la solemnitatea serbărei cântările numite a Antifonelor (în *Liturgia Catehumenilor*), și cetirea Apostolului, unde marele Paul (1) într'o formă învățătoare, arată scopul venirei lui Christos pre pământ: „*pentru ca să nerescumpere pe noi cei de sub lege, și să luăm moștenire fiască*“ ; de asemenea să raporta și cetirea st. Evangeliilor, arătând închinăciunea Magilor (2); și învățându-ne prin această, ca și noi să aducem lui D-zeu (celui nou născut) daruri demne de înaltă lui iubire. Ast-fel să seversesce solemnitate prin liturgia lui Chrysostom, iar de cade Nascerea Duminecă sau Lunea, atuncea prin a marelui Basile (3).

TAEREA ÎMPREJUR (CIRCUMCISIUNEA)

ORIGINEA SERBATOREI.

Tăerea împrejur a Domnului nostru Is-Christos, s'a făcut în Orașul Bethleem, și după St. Epiphaniu (4) chiar în pesteră unde s'a născut. La această ceremonie s'a numit Iisus. In anticitate acesta solemnitate se serba că octava Nascerei (șioa a 8-a după serbare), și prin seculul a VI-lea (5) se'u a VII-lea (6) s'a transformat în serbarea *Tăerei împrejur*; unindu-se, după

(1) Galat. 4. 5. (2) Math. c. 2. (3) In șioa ajunului, tot-dé una se face Liturgia st. Basiliu, dar în tâmplându-se ajunul sâmbătă se'u Dumineca. fiind că nu se ajunéză în acelea șile pênă séra, conform can. 64 apostolic, de aceea sa face Liturgia st. Ioan Chrysostom, și în șioa solemnitășei Nascerei, a st. Basiliu. Veđi Tipicul St. Saba. (4) Veđi Dict. Theol. Encelop. Migne. tom 33. pag. 906. edit Paris, 1850. (5) Veđi compendiu de istor. Biser. N. Nitzulescu. p.134 (6) Dict. Bergier tom. 1. pag. 395. edit. Paris 1838.

cum să pare, de atunci și cu amintirea St. Ierarch *Basilii cel Mare*, ce a repausat în Domnul la I-iu Ianuarie 379. Pentru că după mărturia lui Sozomen (1) încă de prin secolul al V-lea să celebra în Pelastina nu numai memoria martirilor, dar încă și a Episcopilor și altor sânti, ce în viața lor s'a distins în practicarea virtuților, aducând de mărturie (2) (Sozomen) venerarea ce să făcea St. Ilarion (292—379) de Caza, etc. De unde să probéză că de asemenea se celebréză de pe atunci și memoria St. Basiliu, care în urme s'a și unit cu solemnitatea serbării *Tăerii împrejur*. Serviciul divin din această serbare, se face cu privighere (vigiliae) de tôte nóptea, în care tôte rugăciunile și cântările aũ de obiect, atât faptul tăerei împrejur, pe cât și memoria St. Basiliu, pentru care, în đioa serbării, să și face Liturgia St. Basiliu.

B O T E Z U L

EPIPHANIA (ἐπιφάνεια) SĒU ARETAREA LUI D-DEU.

Solemnitatea serbării botezului Domnului (în anticitate), să celebra separat de Nascerea lui Christos în Occident (3), înse în Orient, pêne la începutul secolului a V-lea Nascerea s'a celebrat împreună cu Botezul la 6 Ianuarie, când s'a mutat serbarea Nascerei la 25 Decembrie. Dar la 6 Ianuarie în orient să celebra nu numai Nascerea și Botezul lui Christos, ci și alte fapte istorice prin care s'a deseperit omenirei Dumnezeirea

(1) Sozomen Lib. III. c. 14. (2) Idem Lib III. c. 14 (3) Casian Collat. X. C. II, Utrinsque sacramenti solemnitate non bifaria, ut in Occidente, sed sub una diei huius festiuitate concelebrant.

lui ; pentru care cuvânt această serbare s'a numit de toți bărbații sânti ai anticității (1) „Arătarea lui D-zeu“ (Θεοφανία) seü Epiphania (arătarea, manifestarea).

Evenementele ce să celebrau în această zi (6 Ianuarie), se amintesc de mai mulți părinți dar mai lămurit de Augustin (2): „Astăzi (zi) adorăm acel sacrament prin care D-zeu s'a declarat în om cu virtuți ; seü pentru că în această zi a făcut să se vadă anunțul seü pe cerü, seü pentru-că în Cana Galilei, în ospațul nuptial, a prefăcut apa în vin, seü pentru că în Jordan, prin botezul seü a consacrat undele apelor spre regenerarea ómenilor ; seü pentru că din cinci pâini cinci mii de ómenii a săturat. Căci în oricare din acestea să conține mysteriile și bucuriile mântuirii nóstre“. Din această să vede că anticitatea serba în această zi : 1) Nascerea, prin care D-zeu, s'a manifestü (aratat) în corp ; 2) arătarea stelei, ce a condusü pe magi la născutul Christos, și a declarat neamurilor divinitatea lui ; 3) manifestarea puterei sale divine. prefăcënd apa în vin în Cana Galilei, la începutul minunelor sale ; 4) Insuși gloriósa arătare a St. Treimi la botez, când cerurile s'aü deschis, Spiritul lui D-zeu s'a pogorit închip de porumb, și Fiul s'a botezat, sântind apele ; și Tatäl a pronunțiat : „Acastă este fiul meu cel iubit“. și 5) Când că D-zeu a bine-cuvântat cinci și a săturat cinci de ómenii in-pustie.

Botezul lui Christos, din cauza marelor și admira-

(1) Chrysostom. homil. 24 de baptis. Christi tom. 1. Idem. Cassian Collat. X. c. II. Veđi și Bingh Lib. XX. c (V. 2. VI tom. IX. pag 79. (2) August. sermo 29 de tempore.

bilelor sale efecte, se numea „*lumina și luminare*“ (1) (φῶς καὶ φωτισμα); iar ziua celebrării lui: „*ziua luminelor, sēu sânta lumină*“ (ἡμέραν τῶν φωτῶν) (2) τὰ ἅγια φῶτα (3), pentru care și cei din nou botezați, se numesc: *luminați* (4) (φωτισμένος). În părțile orientului să botezaū catechumenii numai la acēstă serbătoreă Botezului precum și la St. Pascha și la Penticosti (5). Acēstă solemnitate al Botezului Catechumenilor se făcea, în unele locuri, sēra târdiū în ajunul serbărei, în *apa sfințită* mai din nainte spre acest finit (6). De aci vine usul (7), în Biserică, de a se celebra sântirea apei în ajunul botezului după finirea St. Liturgii (în amintirea botezului catechumenilor); iar celebrarea sântirii apei, ce se face în ziua serbărei după Liturgie, amintesce pe însuși botezul Domnului; și fiind că solemnitatea botezului este *una*, adică aceea a lui Christos, (căci Botezul este *unul*), de aceea nu diferă una de alta acesta solemnități. Ca fapt pozitiv că botezul catechumenilor se făcea în ajunul serbărei, sēra târdiū, este usul ce ’i aveaū chrestinii de a aduce în međiul nopții serbărei, apă în casele lor și a o conserva; despre care apă amintesce și St. Ión Chrisos-

(1) Bingham. Lib. XX. c. IV. § VII tom. IX. pag. 82. (2) Snicer thesaur. eccles. tom. II. dies baptisti Christi vocatur: ἡμέρα τῶν φωτῶν. (3) Insuși titlul orat. discurs. 39. a lui Grig. Naziaz. este. Εἰς τὰ ἅγια φῶτα τῶν ἐπιφανίων λόγος. Discurs la St. lumină a Epifaniilor (arătorilor). (4) Veđi can. 6. alui Timoth. Alexandrēnul Idem. esplic. Syn. I Ecum. Pidal. p. 91. (5) Gr. Nazion. orat. 40. de Baptis. Idem Bingham. Lib. 11. c. 6. § 7. (6) Veđi compendiū de istoria Bisericeii de Dr. N. Nitzulescu pag. 49. (7) Veđi manualul de Liturgica. de Arch. Melchese dec. edit 2. Bucurescī pag. 114.

tom (1) ast-fel : „ca în timpul acestei solemnități, (a sântirii din ajunul Bot.) făcută în memoria Botezului lui Christos prin care natura apelor s'a sfințit, creștinii, în meșul-noapții ca cum ar fi însetați, duc apă în casele lor, și o conservă în vase peste tot anul ; și cu aceea, se face o minune învederată, ca natura acelor ape nu se strică din cauza lungimei timpului, rămânând încorupte și prospete nu numai un an, dar și doi și trei chiar, ca cum ar fi fost scöse în aceeași ȃi ; și este sigur, că după atâta timp este ca și cea, care acuma din fontăni s'ar fi adus“.

ȃia Epiphaniei era respectată de întregul poporü cu cea mai mare venerațione, oprite fiind chiar prin legi împărătesci (2) ori-ce felü de afaceri civile.

SERVICIUL DIVIN DIN ȃIA BOTEZULUI DOMNULUI.

Serviciul divin din acéstă splendidă serbătöre în privința formei este întocmai ca și la Nascere ; avënd în același mod arangiamentul örelor ce se numesc : *împărătesci*, al mănărei (care se începe de asemenea cu rugăciunea *După-Cinare*), precum și al Liturgiei ; cu diferență numai, ca cântările și rugăciunile de la Botez, sunt relative la faptul botezului lui Christos. De unde se învederă că acest arangiament al serviciului divin din ȃia epiphaniei a existat în Biserică, cu mult mai 'nainte, de a se institui serbarea ȃilei Nascerei la 25 Decembrie, al cărei serviciü este numai o copie după al epiphaniei. La Epiphanie mai este de însemnat, și pompösa solemnitate ce se face după finirea Liturgiei, în ȃia ajunului, pre cât și în ȃioa serbărei, care este solemnitatea sântirei Marii (τῆς μεγάλης ἑορτῆς), ce a fost celebrată cu cea mai mare festivitate

(1) Chrysoſt. omil. 24 de Baptismo Christi tom. I. (2) Codix. Theod. lib. 14. de spectaculis. tit. V. leg. II.

posibilă, chiar și în anticitate, după cum se argumentează din faptul Imper. Constantin, ce a trimis Episcopului de Ierusalem Macariu un phelon cusut cu aur și înfrumusețat cu pietre scumpe, cu care (Episcopul) trebuia să se înbrace numai la ziua Epiphaniei la solemnitățile Botezului. (Theodor. Lib. II. c. 27). Solemnitatea acestei serbări se începe de la 2 Ianuarie sub titula de : „*Inainte-serbare*“, și ține după serbătorea, până la 15 Ianuarie, când se face serviciul numit : „*După serbare*“.

INTEMPINAREA (Ἰπαπαντή)

Serbătorea întempinării s'a instituit în memoria întempinării Pruncului celui mai înainte de secole (în templul Judaic), de către bătrânul și dreptul Simeon (1), la 40 zile de la Născere, când Pruncul a fost dus de Prea St. Născătoare de D-zeu și de Ioseph în Biserica Domnului. Inceputul acestei serbări, se pune, de către Istoricul Cedrin (2) în anul cel mai depre urmă al imperatorului Justin I-îu (450—527), scriind : „*sub el (Justin) s'a instituit serbătorea, care se ține întempinarea, ce n'a fost serbată până atunci*“. Dar după o Omilie, ce se afla în operele St. Ión Chrisostom (3), intitulată : „*La întempinarea Domnului nostru Is.-Christos, și a Născătoarei de D-zeu, de Simeon*“, ar trebui să fie această instituire cu vre o sută ani mai înainte. Însă s'a fost observat (4), ca însuși Chrysostom în alta omelie, în care numeră toate serbătorile Domnesci, nu

(1) Simeon vețuia în Ierusalem, El era foarte pios și bătrân când 'i a fost în spirat de St. Spirit de a se duce în templu, în momentul în care Prea st. Fecióra, dusesse pre Is. Pruncul, ca s'il pue înainte Domnului. Atuncea Bătrânul Simeon il luă în brațele sale și diise către el cuvintele: *Acum slobodescepre robul tēu stăpâne*, etc. Atâta amintescă Evang. Luca în C. II-lea despre acest st. Bătrân. (2) Cedren. compen. pag. 366. edit. Paris 1647. (3) Chrysost. tom VI. omil. 22. (4) Leo Allat. luând locul din cronica lui George Hamartoli (Cron. în vita Justin. ap. Allat. de hebdom Graceorum §. 1) Veđi și Bingh Lib. XX. c. VIII. §. V.

amintesce de întempinare; de unde urmază că *Omiliile amintesce*, nu pöte fi a lui Chrisostom. In fine toți (1) autorii se învoesc, afară de Cedrin, că serbătörea acösta s'a instituit la 542 sub Justinian (527—565) successorul lui Justin I-iü. Nicephor (2) († 1350) afirmă că chiar însuși Justinian ar fi instituit'o : „*Insuși imperatorul, (döice el despre Justinian) a instituit, pentru prima örä, serbătörea întempinarei Mântuitorului*“. Causa (3) ce ar fi făcut pe imperatorul Justinian a institui acösta serbare, a fost frica unü teribil cutremur de päment, ce amerința cu sfärämare pärtile orientale, și care cutremur, dupre märturia istoricilor, de o datä a încetat, cum s'aü instituit acösta serbare. Despre teröre ce coprinsese pe chrestini în acest cutremur, se face alusiune și în cäntarea Condacului serbärei, ce ast-feliü se enunță : „*Cela-ce päntecela Feciörei l'ai sfințit cu Nascerea Ta, și mäinele lui Simeon le ai bine-cuvöntat, precum se cädea, întempinând și acum (pre nöi cu mila Ta) ne ai mäntuit, Christöse D-deule*“. Cuvintele : „*intempinând și acum ne ai mäntuit Christöse*“, din cäntarea condacului, face alusiune la mäntuirea de teribilul cutremur ce amerința pärtile orientale cu peire (4).

Serviciul divin din acösta serbare sä celebrözä prin privighiere (Πρυυή) de töte nöpte, ca la töte serbätörele „*impërätösci*“; adecä: în ajunul serbätörei se face în öre a noua o micä rugäciune numitä : *Vespera* (vecernia) micä. Dupë ce inserözä (și sä dä semnalul de adunarea la Biserică), sä începe solemnitatea *Vesperöi* celei märi, și dupë finirea pärtöi I-a (a *vesperöi*), clericii îmbräcați în vestminte se duc în Nartica (Pridvor) spre a face bine-cuvöntarea pänelor ; și finindu-se acel serviciü, vin în sinul (međi-locul) Bise-

(1) Laudulph. vita Justinian anno. 15. (2) Niceph. Lib XVII c. 28 (3) Veđi și maualul de Liturgica de Pré-st Melchised. edit. H. Bucur. pag 113. (4) Idem. Mannalul Arch. Melchised. edit. Bucur. 1862. p. 113.

ricei spre a celebra partea a II-a a vesperei, numită stichovă; și așa începu Manecarea, la finitul căria să citește Evangelia de la Luca, în care să descrie faptul întimpinării de către Bătrânul Simeon. Acastă narațiune, despre întimpinare, să repetă și la St. Liturgie, cetindu-se Evangelia iarași de la Luca (c. 2).

SERBATORELE PEA ST. FECIOAREI MARIEI

I). BUNA-VESTIRE, II). ADORMIREA, III). NASCEREA
SI IV). DUCEREA EI IN TEMPLU

ORIGINEA ACESTOR SERBATORI.

Desvoltarea Spiritului chrestin din primele seculi trase după sine cultul sântilor, al căruia punct culmenativ (1) de venerațiune, era, prin seculul a 5-lea cultul prea St. Feciorei Mariei, în onórea căria s'a instituit 4 serbători, și anume: Serbătórea Bunei-Vestiri la 25 Martie, Adormirea la 15 August, Nascerea la 8 Septembrie, și Ducerea în Templu la 21 Noembrie.

Părinții Bisericeii, în instituirea acestor serbători, au avut de bază însuși istoria Evangelică, ce arată o distinsă venerațiune către Prea St. Feciore; Acolo Archangelul Gabril o salută, și dicându-i: „*Bine-cuvântată estă tu între femei*“, și însuși Prea St. Fecióra umplându-se de St. Spirit, prophetisă despre sine, că va fi *fericită de tóte neamurile*. Decă cea mai antică din tóte aceste serbători, fõră îndoială, este Buna-Vestire (2), despre care unii autori dic, că ar fi instituită în Occident la 469 (3), iar în Orient era mai din nainte. În adevăr, dacă nu ar fi supuse îndoelei omiliile scrise sub numele (4) St. Athanasiu (296—373) pre cum și acelea

(1) Compendiū de Istoria Bisericeii. Dr. N. Nitzulescu. edit. 1875 pag. 138. (2) tot acolo. (3) Bergier Dict. Theol. pag. 99. edit. Paris 1838. (4) Athanasiu de S. deipara (Născătórea de D-șeu) tom. II. p. 393 edit. Paris 1698.

de sub numele St. Grigorie (1) Thaumaturgul în care amintesce de Buna-Vestire, atuncea instituirea ei s'ar sui prin seculul al IV-lea și chiar al III-lea în care a vețuit acești sânti. Dar acéstă nu pôte fi așa, pentru două cauze: Intéiü că cultul sântilor pe cum și a Prea curatei Fecióre, s'a început în seculul al V-lea (2); și al doilea, că Synodul din Laodicia ținut în secul. al IV-lea, și care a decis förte scrupulos serbătorile ce cad în patru-decime, nu amintesce în canónele sale nimica despre acéstă serbare (3), förë numai de a sâmbâtei și Dominicéi. Dar este constatat că sârbătórea „Bunei-Vestiri“ (εὐαγγελισμῶς) prin seculul al 5-lea să celebra pretutindea; și fiind că adese-orî nu se putea celebra cu o solemnitate splendidă, chiar în đioa de 25 Martie, din cauza opririi canónelor 49 și 51 (4) a synod. din Laodicia, chrestiniî în devotament de a o serba în o formă expresivă începuse a muta serbarea ei în đilele neoprite de patru-decime, séü chiar mai nainte séü după patru decime (5). Synodul al 6-lea Ecumenic (683), spre a îndepărta acest inconvenient, completă prin can. 52, decisiunea conciliului Laodicieî, ast-fel: „*In tóte đilele ajunareî St. patrudecimî (τεσσαρακοντα) să se facă liturgia cea mai nainte sântită, afară de Sâmbătă și Domineca, și de sânta đî a Bunei-Vestiri*“.

Adormirea Pre St. Născétórei de D-đeu a început a se celebra că serbătóre, după unîi autorî (6), sub Justinian. iară după alți, sub Mauriciu (539—602) ce era contemporan cu Grigorie Dialogul (Papa Romeî).

(1) Du Pin Bibliothec. tom. 1. (2) Veđi Heinecius partea II-a. pag. 71 ce aduce de marturie pe Niceph. Calist. Lib. 15. H. E. cap. 28. (3) Can. 49 al Synod. Laodicieî đice, *Nu se cuvine în patru-decime a produce pâine* (a Liturgiî) *afară de sâmbăta și Dumineca*.— (4) Can 51, „*Nu se cuvine în patru-decime a sêvêrși prăđnicele aniversale al Martyrelor, ci pomenifele lor să se facă Sâmbăta și Domineca*. (5) Veđi Dict. Theolog. Migne pag. 270. edit. Paris. 1850. (6) Bergier dict. Theolog. pag. 158. edit. Paris 1838.

St. Andreu (1) Creteanul († 722) mărturisește, că serbătorea „*Adormirei*“ nu se celebra, în timpul său, în toate Bisericele; dar prin seculul al IX-lea era serbată într'un mod universal, atât în Orient cât și în Occident, când Papa Leon IV-lea († 855) i-a adaogat și octava (2). Solemna ceremonie acestei serbători s'a sanționat public și prin o lege civilă a împăratului (3) Emanoil Comneanul (1143—1180).

Nascerea *Prea St. Născătore de D-șeu*, să serbezăde pe la începutul secolului al 5-lea. Ca argument la această avem, că ca serbătore să ține numai de Biserica Orthodoxă, dar și de Bisericele desbinate de Orthodoxie: Catholica și Copta; și fiind-că este sciut că Bisericile n'a mai împrumutat nimica una de la alta după desbinarea lor, și că cea Coptă s'a desbinat după conciliu a IV, ce a fost în secul a 5-lea, de aci se conchide că serbătorea era instituită în acel timp; căci cea catolică s'a desbinat din sec. a IX-lea.

Ducerea în Templu a pré St. Feciore și petrecerea ei acolo, pêne la etatea de 15 ani, să basază pe tradiție. Dar timpul când s'a instituit serbarea acesta nu se scie exact; probabil s'ar putea șice că a fost instituită prin secul al VIII-lea.

CAUSA INFIINȚAREI SERBATORILOR ÎN ONÓREA PREA ST.
NASCĂTÓREI DE D-ȘEU ÎN SECOLUL AL V-LEA.

Prea St. Născătorea de D-șeu a fost venerată, ca Maica Rescumpărătorului nostru chiar de Apostoli, cari au numit'o, în rugăciunile lor către Christos: „*Născătore de D-șeu*“ (Θεοτόκος). „Acéstă „*numire*“ i s'a dat de tótă Biserica primitivă. Veritatea faptului acestuia, în anticitate n'a fost contestată nici odată. De aceea synodul din Nicea (325), neprejudicând nimica asupra acestui mysteriu, a pronunțat numai clar cre-

(1) Acolo. (2) Bergier p. 158. edit. 1833. (3) Idem.

dința sa (în totă veritatea) în Articolul despre încarnățiune din symbol, ținând : „Care pentru noi omenii și pentru a noastră mântuire s'a pogorît, s'a încarnat și s'a făcut om“. Synodul (381) al II-lea a dezvoltat și a precisat și cu mai multă acuratețe înțelesul articolului acestuia privitoriu la intruparea lui Christos (4), adăugând în el însuși numele Prea St. Feciore, și formulându'l așa : „Care pentru noi omenii și pentru a noastră mântuire, s'a încarnat de la St. Spirit și din Maria Fecióră, și s'a făcut om“ ; și tocmai în secolul al V-lea, fu contestat atributul de „Născătoare de D-zeu“ al Prea St. Feciore, și negat cu mare inverșunare de Nestoriu (Archiepiscop de Constant. la 439), care o numia : *Născătoare de Christos, iar nu de D-zeu*. Și atunci (din cauza acéste) excitațiunea generală, a fost atât de mare, în cât a trebuit (din totă lume) să se adune un synod Ecumenic (III-lea la Ephes în 431), spre a lămuri cestiunea, și linisci spiritele ; la care Synod, Nestoriu și toți aderenții săi, fură condamnați prin mai multe canone. În timpul acestei excitațiuni numele Prea St. Feciore resuna în ideile și gurile tuturor. Vădând acésta Părinții aceluï synod, și spre a feri pre Chrestini de erezia Nestoriană, sancționară practica și terminul Bisericesc de : *Născătoare de D-zeu* (Θεοτόκος), și-î recunoscură solemn datoria ce i se cuvine de respect și venerarea din partea noastră, ca un drept universal. Atunci Biserica a început a celebra cu cele mai mari solemnități *posibile* evenimentele cele mai principale ale vieței sale, parte narate în St. Evanghelie (de Ex : Buna-vestire), iar parte transmise de tradițiunea apostolică, compunând în onórea acelor evenimente, hymnuri și laude diferite, în care Prea St. Fecióra se declară în o formă solemnă : „*Născătoare de D-zeu*.“ Acésta este cauza pentru care în secolul al V-lea se vede un entusiasm așa de rar pentru cultul St. Feciore.

SERVICIUL DIVIN AL ACESTOR SERBATOPI.

Serviciul Divin *la serbătorea Bunei-vestiri*, când nu cade Sâmbăta seú Dumineca, se conformă cu serviciul divin al patru-đecimeí, adică: începându-se privegherea (despre điua serbăreí), cu rugăciunea numită *Dupě-Cinare* (Payecernița), și urméză mânecarea în o formă destul de splendidă, dar finitul ei se face, főrě cântare după forma patru-đecimeí. La Liturgie de asemenea se orientéză serviciul divin după patru-đecime, cetindu-se mai ántéiú órele patru-đecimeí și făcându-se partea I-ia a vespereí, și ast-fel se începe Liturgia St. Chrisostom, de la cântarea: St. D-đeule. Dar când se întempla Buna-vestire în Joia seú Sâmbăta Mare se face Liturgia St. Basiliú.

Serviciul divin *la Nascerea, Ducerea în templu, și la Adormirea* se face întocmai după regula serbătorilor împěrătescí, adică, cu privigere de tótă nóptea și cu o Liturgie destul de pompósă în điua serbăreí, acomodată fiind tóte hymnurile și rugăciunile serbăreí cu obiectul đileí.

SCHIMBAREA LA FACIA

(TRANSFIGURAȚIUNE)

Schimbarea la față a Domnului în Thabor a fost nu cu mult mai înainte de patima sa cea de bună-voe, după cum se arată în cântările Bisericescí, unde se și explică scopul schimbăreí la față a Domnului, đicând: ca Apostolii se nu se índoescă despre divinitatea lui „*décă 'l vor vedea resignit, ci să cunóscă patima cea de bună-voe, și lunei să predice, că el este rađa Tatălui*“ (Cond. serbăreí). Diua când s'a întemplat evenimentul schimbăreí la față, nu se scie esact; și sěrătórea acéstă sa instituit prin secolul al V-lea când s'a și decis a se serba la 6 August, după cum se face amintire de acéstă într'un discurs a lui Leon I-iú (Papă la 440—

461). Mai nainte de acest secol, nu se vede nici o urmă despre această serbare.

Serviciul divin a *Schimbării la față* este destul de solemn, pășind arangiamentul serbătorilor împărătești, afară că nu se cântă „*Fericit Bărbatul*“ în séra serbării; cacă cântarea acesta tot-dé-una arată, că a doua zi se serbeză amintirea vre-unui sânt, iar nu a unui eveniment de al mântuitorului. Pentru acest finit, din serbările împărătești, numai al Maicei Domnului, aū „*Fericit Bărbatul*“.

B) SERBATORELE NEMUTABILE

ST. PASCHA.

Serbătorea Pascha (de la Ebraicul Pesach a cruța) s'a instituit ântéia-ôră în legea veche, și anume la 14 zi a lunii I-ia (Nisan) în amintirea cruțarei de mörte din partea lui jehova, și a sacrificărei Mielului Paschal, care (sacrificare) a fost numită „*Pascha Domnului*“ (1). Sacrificarea Mielului Paschal din legea veche este typul sacrificărei *Mielului lui D-deū care ridică păcatul lumēi* (2), și în acest sens, serbarea acésta a legei vechi, a și fost continuată în cea noē, numindu-se timpul sacrificărei Mielului lui D-đeū (restignirea) *Pascha crucei*.

Serbătorea Pascha în care se amintesc restignirea și învierea Fiului lui D-đeū, se serbeză 15 zile, adică: Douē septēmâni. Una ce precede ziua învierēi, numită septēmâna patimilor, sēū *Pascha crucei* (Πάσχα σταυρώσιμον), și alta care urmēză dupē Domineca Invierēi, numită septēmâna luminată, sēū „*Pascha Invierēi*“ (Πάσχα ἀναστάσιμον) (3). Timpul de 15 zile al solemnităței St. Pascha a fost fixat și prin o lege civilă a împēratului Theodosiū, care se pronuncia așa: *De aseminea numē-*

(1) Exod. 12, 1—14. (2) Ioan 1. 29. (3) Bingham Lib. XX. c. V. §. 1. tom. IX. p. 87.

răm în aceeași categorie st. zile ale Pascelor, care, în număr de câte șapte precedă și urmăză ziua învierii" (1). Septemâna întâiu a acestei serbări numită Pascha Crucii, se începea cu Dumineca Floriilor (ἐορτή των εαίων), în care se serbeză intrarea triumfală a lui Christos în Ierusalem. In decurgerea acestei septemâni se însemnă *Joia Mare*, în care se amintesce instituirea St. Eucharistiei; *Vinerea* său ziua morței lui Christos (2), și *Sâmbăta*, său ziua repausărei corpului lui în mormânt (3), ambele numite : *Marți*. Acésta septemână mai avea încă o semnificație destul de importantă în privirea Catechumenilor , ce avéu a primi Botezul : căroră, în Domineca Floriilor (4), li se da spre învățatură symbolul credinței, *Joia* (5) trebuè a 'l spune pe din afară , și în séra (târziu) sâmbetei *Marți*, a primi Botezul (6), după care timp înceta serioșitatea (7) postului și se începea bucuria. Tot în acea séră se admitea în societatea credincioșilor (8), și cei excluși din Biserică pentru greșeli (*public sciute*) (9), după ce făcea un termin de penitență. In fine în međiul acestei nopți, toți creștinii se adunau în Bisericile lor respective la serviciul divin , ce se prelungia pêne în zorile St. zile Pascha, în care timp o bucurie neexprimabilă umplea inimele tuturor, și să salutaū unii pre alții cu expresiunea de bucurie : „*Christos a înviat*“, la care se respundea : „*Adevêrat a înviat*“, și ast-feliū se începea serbătorea cea mai splendidă a chrestinaței, și ținea după acésta (10) opt-zile. Ziua a opta se numia

(1) Cod. Theodos. Lib. II. tit. VIII de feriis. leg. II. (2) Ioan XIX. 15. (3) Luc XXIII 56. (4) Veđi compendiū de Istorie Bisericei Dr. N. Nitzulescu. edit. Bucuresci 1875 pag. 132 (5) Conc. Laodic. can 46 (6) Veđi Explicațiunea și sub explicațiunea canon. 45 Synod. Laodiei din Pidalion. (7) Can. 1 a Mărturisitorului Dionysie Patriach de Alexandria. (8) Can. 6. Synod. din Anchira. (9) Acelea pécate ce nu era public sciute nici nuse supunea la openitența publică. canon. 27 din Nicephor Mărturisitor. (10) Cod. Theod. leg. 2. tit. 8 car. 2.

Domineca Thomei, care numire a provenit de la adoua arătare a lui Christos Apostolilor, când era și Toma împreună cu dênșii (1). In această di, cei noi botezați, se primiaū în societatea credincioșilor, fiind înbrăcați în vesmintele albe ce le primiaū de la Botez, pentru care cauza s'a și numit *Domineca albilor* (2). In fine St. Inviere este o serbare centrală în jurul căria se afla grupate mai multe serbători și anume : Domineca Floriilor, Domineca Thomei, Înălțarea, Pogorirea St. Spirit, și Domineca tuturor sântilor. Tôte aceste serbători se serbeză mai de timpuriū séu mai târziū, după cum va cădea și însuși Domineca Invierei, pentru care causă se și numesc : „*Serbători Mutabile*“.

DISPUTA PENTRU DIUA SERBĂRII ST. PASCHA

Solemnitatea serbărei Pascelor se ținea la început în diferite timpuri, observându se prin miđi-locul seculului al 2-lea, (in această privire. 3), o practică întreită. Chrestinii născuți Iudei, și anume Ebioniți, cređindu-se obligați de a păzi cu stricteța ceremonialul legei mosayce, serbaū Pascile tot-dé-una la 14 Nisan, și ca argument spre justificare lor în această privire-aduceaū, că Christos, care a murit la 15 Nisan, ar fi serbat Pascile cu discipulii sei la 14 Nisan, când a și instituit mysteriul St. Eucharistiei, și că din esemplul acesta, ar urma, observarea Pascilor ca o lege inviolabilă pentru Chrestinii. Dar prin Asia mică s'a fost introdus usul la crestiniți convertiți din Iudei, cari nu erau Ebioniți, de a serba Pascile odată cu Iudei, dânduși numai o semnificațiune chrestină, și înlăturând *cina Paschală*, declarând ca fapt principal al serbărei Pascilor : *aducerea aminte de mórtea lui Christos*. După

(1) Ioan XX. 26. (2) Vedī Bingham, Lib. XII. c. IV. §. 1. pag. 385. (3) Vedī Compendiū de Istor. Bis. Dr. N. Nitzulescu pag. 48.

opiniunea lor, Christos murind la 14 Nisan, n'a făcut *Cina-Paschală* în cel din urmă an al vieții sale. De aceea serbau mórtea lui Christos la 14 Nisan, (πάσχα σταυρώσιμον) și la 16 învierea (πάσχα ἀναστάσιμον) și terminau postul cu momentul morții lui Christos (9-ă ore Asiatice sêu 3 Europene post-merediane), celebrând atuncea *St. Cină*, și Agape (ospete) în locul cinei paschale a Iudeilor. Aderenții acestor două practice, cu caracter Iudaic, s'aũ numit mai târziu : *Quatordecimanii* (τεσσαρεσκαίδεκαίται-patru-spre-șecienii, de la No. 14). În opozițiune cu acesta, s'a format în Biserică o a treia practică între chrestinii născuți păgânii (în Grecia, Egipt, Roma, Pont și Palestina), care lăsând cu totul semnificațiunea Pascelui Iudaic, și voidind a conserva cu ori-ce precii, și conformitatea în zilele săptămânei, care să stea în armonie cu ziua Dominiciei în care se serba tot-dé-una învierea, țineau pe 14 Nisan când nu cădea Vinerea, în cea d'ântéiũ Vinere dupe 14 Nisan, și în Domineca ce venia, serbau Învierea; și priviau ziua morții lui Christos, ca o zi de tristețe, terminând postul Pascelui cu ziua St. Invieri.

Aceste practice existară mult timp fôră să vie chrestinii pentru această inconflct. La anul 160 când Polycarp († 169) Episcopul de Smirna, să află la Roma pentru ore-care affaceri ale sale, se puse diferența în chestiune. Episcopul Romei Anicet (Papă la 157—168) învocê tradițiunea Bisericei Romane, Polycarp din contra, pe aceea a Bisericii Asiei, susținend a fi introdusă de Apostolul Ión, cu care însuși a serbat odată Pașcele. Neputend-u-se face vre o conciliare, Anicet lasă pe ospele sêu, să serbeze Pașcele după practica Bisericei Asiatice chiar în Biserica Romei, numai pentru a nu se turbura pacea Bisericei (1). La anul 195 isbucni din noũ o dispută între Polycrat, Episcopul Ephesului și Victor (Papă la 193—202) Episcopul Romei, care

(1) Conpendiũ de Istor. Biser. de Dr. N. Nitzulescũ pag. 48.

adunând un conciliu local pentru a decide această chestiune (1), merse cu cutezanța pînă acolo, de a întreprinde orî-ce comunicațiunii cu Biserica Asiei; dar întimpină în această privire o desaprobațiune generală. Irineu (140—202), în numele Episcopilor de Gallia, făcu observațiunii lui Victor pentru această sumeție, sciindu'i: „că nici Anicet n'a putut vre odată a convinge pe Polycarp, că să se lasă de a observa obiceiul pe care l'a observat perpetuu cu Ión, discipul Domnului nostru, și cu cei alți apostoli cu care a vețuit într'un mod familiar. De asemenea nici Polycarp n'a isbitit de a convinge pe Anicet, ca să renunțe la usul acelora care mai nainte de el în Roma a fost presbyteri. Cu tóte acestea a comunicat între sine: și Anicet a permis, din cauza onórei, lui Polycarp de a consacra Eucharistia chiar în Biserica sa, și ast-feliu cu pace s'a deosebit unul de altul“ (2). Disputa înse în această privire n'a încetat pînă în timpul Marelui Constantin, care privind această diferență ca un fapt foarte scandalos în Biserică, 'și a pus tótă silința de a 'lă concilia; pentru care cauză a trimis mai înteu în Orient pe Osiu, Episcopul de Cordova, cu însercinare de a concilia Biserica în această privire, după cum serie Sozomen (3), înse fiind că nu s'a ajuns scopul dorit, de aceea faptul l'a pus în desbaterea seriósă a Conciliului de Nicea. Conciliul respinse practica „Quarto-decimană“ a Orientalilor și sancțiună pe cea Romană, ca valida pentru tótă Biserica, hotărândaș: *ca 14 Nisan să fie în ziua de luna plină după equinoptiul de primăvară, și Pașcele să se serbéză în Domineca ce vine după această zi; înse în orî-ce cas să se evite o coincidență cu serbătórea Pașcelui la Iudei*“ (4) conform can. 7-lea Apostolic. Epis-

(1) Dict. concil. tom II. pag. 555. Actele acestuî conciliu sunt perdute. (2) Irineu Epist ad Victor, ap. Euseb Lib. V. c. XXIV. (3) Sozom. Lib. 1. c. XVI. (4) Vedî și constituțiunile apostolic. cart. V. cap. 17. și explicația a 7-lea can Apóst din Pidalion.

copul de Alexandria fu însercinat atuncea ca să calculeze cu precisiune timpul, când cade Pașcele (1), și să înștiințeze întreaga Biserică despre acésta (pentru că în Alexandria științele astronomice să studia forte cu mare zel) (2). Dar se vede că nu s'a păzit decisiunea Synodului Nicea în tot locul în privirea serbării Pașcelor, căci din nou vine conciliul din Antiochia la 341 și afirmând decisiunea Synod I-ii, stigmatisează de eretici pe cei ce urma practica Quarto-decimană, și-ii condamnă prin canon. I-ii, care condamnare a fost repetită și de alte Synóde următoare (3).

Biserica de Roma inse diferea sub mai multe privire în calculul astronomic de cea de Alexandria. Ea adoptase un ciclă de 84 ani, iar nu de 19; lua ca di de equinoptiă de primăvară 18, iar nu 21 martie, și daca luna plină cădea sâmbătă, serba Pașcele după 8 zile. Ast-fel că în anul 387 diferență a fost de cinci săptămâni, și acésta a dat ocașiuni la nouă desbateri între Episcopi ambelor Biserici, care desbateri ținură pêne în timpul lui Dionisiu cei Mică (sec. VI-lea) ce întroduse la 532 în Occident theoria calcului Alexandrén, pe care (4) la adoptat înteiă Biserica Romei și în urme și cele alte. Cu toate acestea, și acest ciclu încă suferea de óre-care ne exactități provenite din calculul astronomic al anului Iulian, care dete motiv în urmă de a se schimba calendariul universal al Bisericeii în două părți la 1582.

SERVICIUL DIVIN LA SOLEMNITATEA

ST. PASCHA.

Solemnitatea serbătorilor mutabile este mai splen-

(1) Veđi subsemnarea de la explicațiunea. can. 60. Carthag. din pidalion (2) Veđi compendiū de istor. Bisser. Dr. N. Nitzulescū pag. 131 (3) Laod. can 7. (la 364) Synod. II. can. 7. și a VI. Ecumen. la 681. can. 66. (4) Veđi despre Theoria acestui calcul mai de destulat în cărțele cosmographice.

dită de cât a serbătorilor nemutabile; în međi-locul căroră, ca un sóre, strălucesce St. Pascha. Serviciul divin la St. Pascha, ca un serviciu de o eternă bucurie pentru învingerea morței, este absolut compus numai din cântări, ce represintă bucuria spirituală în gradul cel mai înalt. Tóte aceste cântări sunt numai din *noul aședământ*; și fiind-că umbra legei vechi a trecut, și adevérul a venit, de acea nu se amintesce nimica în acéstă solemnitate, din vechiul aședământ. Infine în totul în Biserică predomina (la acéstă solemnitate) o bucurie universală, care se manifestéză prin cea mai luminată și strălucitoare învesmântare, precum și prin o déssă cădire. Lumina și vesmintele strălucitoare ce să întrebuintéză atunce în Biserica, însémnă: lumina de la morméntul Domnului și strălucitoarele vesminte ale ingerilor ce s'aũ arătat acolo (1); iar désa cădire, (ínsémnă): abondența charului ce s'a vărsat asupra credincioșilor prin înviere. Forma serviciului divin din St. ȕi a Pașcelor ține o septémăna întrégă (2), și în tot timpul acéstă ușile împěrătesci staũ deschise, semnificând prin acéstă, că: împěrăția divină s'a deschis prin înviere, pentru tot-d'a-una omenirei, după cum însuși Christos ȕice, în acéstă privire: *Datumi s'a mie tóte stăpânirea în ceriũ și pe pământ.*

Splendida solemnitate a St. Paști, se începe în međiul-noptii prin cântarea: „*Invierea ta Christóse D-ȕeu-le, ingeriũ o laudă în ceruri*, etc. și prin procesiunea ce se face pêne dinaintea ușilor Bisericei, care procesiune însemna: mergerea myronosișilor la mormént, spre a căuta corpul Domnului. Acolo după cetirea St. Evangeliĩ, care arată cum piatra a fost întărită cu păđitori (custodii), se represintă însuși strălucitul fapt al St. Invieri, prin o scurtă ceremonie coprinse din cântarea (de mai multe-orĩ a tropariul învierii) „*Chri-*

(1) Matheũ XXVIII. 4. (2) Synod. 6. Ecum. idem 90. Aluĩ Niceph. Mart. c. 4.

stos a înviat din morți“, căderea dinjur împrejur a St. Evangeliū, și pronunțierea a 4 verse din felioriți psalmi, precum : *Acēsta este ziua care a făcut'o Domnul se nebucurăm și se ne veselim într'ēnsa* etc., încheindu-se ceremonia iarăși cu cântarea „*Christos a înviat*“, dupe care intrăm în Biserică, însemnând prin acēsta, mergerea cu bucurie a Myronositorilor de a vesti Apostolilor (1); și în mijlocul Bisericei începem Manecarea prin Ectenia Mare, și cântăm canonul St. invierī, în care se prea-măresce Pascile Domnului. Dar fiind-că după vestirea Myronosițiilor, Apostoliū Pertu și Ión aū alergat însuși la moment, în care aū vėđut giulgiurile singure zăcēnd (2), și lumina strălucind în mormēnt, de aceea după Canóne, tot-dé-una, se đice o cântare numită photagogic sėu sfeteala (luminatórea), ce însemnă mergerea (Apostolilor) și vederea luminei la mormēnt; după care urmēdă înaltele cântări numite strophe sėu stichiri „*ale invierēi*“ (3), (în care se prea măresce Pascha cea prea frumoasă și prea mărită), închinându-se serviciul Manecarei prin o scurtă orare de bucurie pentru Paschă (în o formă de învățatură) a St. Ión Chrysostom.

St. Liturgiei din ziua St. Invierī se începe cu ceremonialul ce represintă însuși strălucitul faptu al St. Invierī. Care ceremonial se face în tóte đilele acestei septēmāni luminate măi nainte de începerea orī-cărui serviciu divin (adecă căderea din jur împrejur a St. Messe și cântarea tropariului, la fie-care parte a St. Messe, și pronunțierea a 4-a Verse, din psalmi, precum : „*Acesta este đioa, care a făcut'o Domnul*“). La St. Liturgie măi este de însemnat, și înalta cetire a Evangeliēi lui Ión (4) ce descrie divinitatea lui Christos cu nisce trăsuri fórte mărețe, đicēnd : „*Intru început*

(1) Math. 28. ver. 8. (2) Ioan. 20. v. 3—6. (3) Vėđi cartea serv. St. invierī. (4) Ioan c. 1. v. 1.

era cuvântul, și cuvântul era la D-zei, și D-zeu era cuvântul" (1).

În séra zilei d'ânteiu a St. Pasci, se citește, în mai multe limbi St. Evanghelie care descrie arătarea lui Christos Apostolilor din ziua Invierei séra (2), însemnând prin cetirea acésta în mai multe limbi, că gloria Domnului (înviat), s'a lătit preste tóte popórele, și că se predica în tóte limbele lumei. Preotul, în tot serviciul divin al St. Pasci, ține în mână St. Cruce, ca un semn (3) al învingătorului nostru; și tóte solemnele cântările care le auđim în ziua cea d'ânteiu, se repetesc și în zilele urmátore ale septemânei, în cât tótă septemâna se înfățișează credincioșilor, ca cum ar fi numai o singură ți solemnă (4).

DOMINECA FLORIILOR

și

TRIUMPHALA SOLEMNITATE A SERVICIULUI DIVIN
DIN ACÉSTA DOMINECA.

Domineca Floriilor este cea ânteia ți a septemânei Marî, numindu-se în anticitate *Domineca aspiranțelor* (competentium) la Botezû; pentru-că în acéstă ți, Cathechumenii mergeau (împreună) în o formă solemnă la Episcopul (5) spre a cere botezul, cu care ocaziune li se da și symbolul credinței spre a 'l învăța de rost (6). De asemenea s'a mai numit și *Domineca spălării Capetelor* (Domineca in Capitilavio), de la spălarea ce

(1) Ioan cap. I. ver. I. (2) Idem cap. XX. 19. (3) Math. XXIV. 30. (4) Serviciul divin din sêptemâna luminată differă numai în cântările strophelor de la Vecernia, și în cetirea faptelor Apostolelor și a Evangheliei rîndului de la Ioan, afară de Marți, când Evangelia se citește de la Luca (despre arătarea Domnului în Emaus), și vinerea când se mai adaoage și serviciul isvorului Pré-Curatei Fecióre. compus în timpul imperatorului Leon. Veđi și Can. 4 alui Niceph. Marturis. (5) Diet. Migne vol. VIII. pag. 1069. edit. 1874. (6) Compend. Istor. Bis. N. Nitzulescu pag. 132.

făceau catechumenii în această zi în forma ceremonială; precum și *Domineca grațiilor*, căci imperatoarii, în această zi făceau mai multe grațieri (1) în onórea intrărei triumphală în Ierusalem a lui Christos (2).

Procesiunea ce se face cu ramurile în ajunul acestei zile, este din cea mai înaltă anticitate, și se crede că s'ar fi instituit întâia-óră în Palestina, de unde a trecut în toate părțile (3). Acastă Procesiune commemorativă a intrărei triumphale a lui Christos în Ierusalem; se repetă în fie-care an pênă în zilele nóstre. Serviciul divin din această Dominecă (în care se face amintirea solemnă intrării în Ierusalem cu cincî zile mai nainte de Pasci) nu difera de acelor l'alte serbătorî împărătesci, de cât prin Mânecare; în miđi-locul căria, sântindu-se ramuri de arbori, și țiindule în mâini, cântăm canonul serbărei, închipuind prin acesta pe prunci ebreesci, care cu entusiasm a prea-mărit gloria Fiului lui David, strigând: *Osana Fiul lui David, bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului*; după care urmază Liturgia Marelui Basiliu ca în toate Dominecele postului mare.

DUMINICILE CINCI-DECIMEI (Πεντηκοστή).

La serbătorile ce să grupéză în jurul St. Pașci, trebuie a se numera și 6 Dominici, ce cad de la Pasci pênă la đioa cincî-đecimeî, în cari să celebréđă amintirile celor mai însemnate evenimente Evangelice, prin cari

(1) Dict. Bergier tom 4. p. 59. edit. 1838. (2) Math 21. 8. Cu în intrarea triumphală în Ierusalem s'a împlinit predicerea prophetului Zacharia: *Bucurăte foarte fata Ierosalemului. iată imperatul têu vine la tine blând și călare pe asin și pre mânăz ténér* (Zachar. c. 9. 9). Pe lângă acesta, Intimpinarea Domnului cu ramuri de către poporul Iudeu argumentézá îndestul că ei avea pe Is, de adeveratul Messiacel ascei tat pentru care la și petrecut cu asemea ceremonial pênă în Biserica unde era tot poporul adunat (Migne vol. VIII. p. 1069 edit. 1844). (3) Idem p. 1069.

se pune în evidența divinitatea lui Christos. Părinții Bisericești, pe aceste însemnate evenimente, se pare, că anume le au pus de a se celebra aci, fiind-că cea mai mare parte din Catechumeni, se pregătea în acest timp, spre primirea St. Botez la ziua Cincă-șecimeii (1). Aceste Domenicii sunt :

I. *Domineca Thomei*. În antichitate această Domineca se celebra ca finalul solemnității St. Pașcii, înse prin secolul al 5-lea s'au al 6-lea s'au instituit a se celebra în ea arătarea Domnului din a 8-a zi după înviere (și încredințarea lui Thoma despre învierea lui Christos), în care timp arătându-i Christos locul rănilor de la mâini și picioare, unde a fost pironit pre cruce, precum și teribilă rană din costă, în care a fost împuns cu suliță, invita singur pe Thoma de a pipăi cu mâna acele rane, și de a lăsa necredința de care era dominat; care fapt dete loc mărturisirei din partea lui Thoma: „*Domnul meu și D-zeul meu*“ ! cu care ocaziune însuși Christos a fericit pe cei ce creșduse nevedând aceste; dicend: „*Fericiți cei-čen' au vedut și ai creșdut*“ (2).

II. *Domineca Mironosiților*, în care se face amintirea Purtătoarelor de Myră Femei, care întăia-ora au vedut învierea lui Christos, și au vestit'o Apostolilor lui (3). În această Dominică se mai celebră, de asemenea cu hymnuri de laudă, Ioseph și Nicodem, cari au servit în mormântarei Domnului (4).

III. *Domineca Slăbănogului*. În Domineca Thomei și a Myronosiților se demonstră învierea lui Christos, iar în a Slăbănogului (a Samarinencei și a Orbului), puterea lui divină. În Dumineca acesta, se face amintirea însănătoșarei prin Christos a unui Paralisat, ce jacusse 38 de ani în foșorele de lângă lacul oilor, numit Bethesda (5).

(1) Grig. Nazian oratio 40. Bapt. p. 654. (2) Ión. c. 20. 26—30. (3) Math. c. 28. vers. 9. (4) Ioan 19 v. 38—39. (5) Ioan c. V. v. 2. 15.

IV. *Domineca Samarinenței*, în care se celebrăză descoperirea de către Christos Apostolilor și Samarițenilor a misiunii sale Mesianice (1).

V. *Domineca Orbului*, în care se celebrăză deschiderea ochilor Orbului celui din nascere, precum și a deschiderei ochilor inteleginței lui, ce fusese atât de mult luminați de puterea divină, în cât înpetriți Iudei neputându-i răspunde în contra la întrebările ce-î făcea, îi auș dis numai, gonindulă afară: „*Tu ne înveți pre noi* (2)“ ?

VI. *Domineca St. Părinți*, în care și se face amintirea tuturor părințelor ce s'a adunat la Synodul Ecu-menic din *Nicea* (325) sub Imperatoriul *Constantin cel Mare*, și în care s'a regulat și decis, pe lângă altele, și timpul serbării St. Pașci, precum și toate cestiunile atingătoare de credință, puse în dubiū de Ariană (3).

INALȚAREA (ἀνάηησις)

Instituirea serbării „*Inălțării*“ (Αναληησις) este așa de veche, în cât se crede de ôre-care părinți ai Bisericei, că ar fi „*apostolică*“. Despre originea serbătorilor antice, între care se numera și Inălțarea, iată în ce mod se pronunță Fericitul Augustin: *Acele serbători* (șice el, 4), *care nu sunt scrise, dar le pădim tradițional, dau a se înțelege, că s'au instituit a se ținea în Biserică, seu de Apostoli, seu din plenitatea concielor. Ast-fel se celebrăză cu o solemnitate universală: Patima și Invierea Domnului, Inălțarea la Ceriū, și Pogorîrea din ceriū a St. Spirit. Constituțiunile apostolice, amintesce asemenea despre acéstă serbătoare, socotind'o ca finit al economiei lui Christos pre pământ* (5), dar St. Ión Chrisostom o numesce (6) *Domineca mân-*

(1) idem c. IV. v. 5—54. (2) Ioan c. 9 ver 1—31. (3) Vedă prolegomone synodului I. din Pidalion. (4) August. Epist. CXVIII. ad Inuarium. (5) Const. Apost. Lib. VIII. c. XXXII. (6) Chryso-stom homil. 19 ad populum Antioch.

tuirei (χωριακή σωζομένης), la care adăoge (1) : „Noi, cari ô-re când ne vedem ne demnî de pămînt, astă-đi suntem a-ședăți în Ceriî, și natura (omenescă), pentru care pa-radisul se pădea de cheruvimî, astă-đi șade măi presus de cheruvimî“.

POGORIREA ST. SPIRIT

(CINCI-DECIMEA) Πεντηκοστή

ORIGINEA SERBAREI.

Serbarea Cinci-đecimeî (Πεντηκοστή) este instituită din timpul Apostolilor, fiind provenită din legea veche și transferată în cea noă de către însuși Apostolii, care a și serbat'o după cum să demonstră din Faptele Apostolilor (cap. 20. 16). Autorii anticî, chiar și aceia care sunt depărtați din sinul Bisericeî, precum Tertulian (2) 160—245) și Origen (3) 185—253), vorbesc despre acéstă serbătore, ca despre o serbare prin timpul lor universală; tot ast-fel amintesce, (despre acéstă serbare), și sinodul I-iî din Nicea (325) prin can. 22 pre cum și altele succesive (4).

Serbarea Cinci-đecimeî a fost în genere privită, de Christiani, ca a doa serbătore după St. înviere, și ca đioa solemnă a fondărei Bisericeî chrestine (5). În acéstă-đi a pogorirei St. Spirit, Petru d'inpreună cu cei 11 Apostoli, predicăd poporului inspăimîntat, care-î audia vorbind în multe limbi, și aducînd de mărturie prophetia lui Ioil, aî demonstrat pêne la evidență, atât divinitatea lui Christos, cât și pogorirea St. Spirit asupra lor, pentru care s'a și convertit atunci ca la 3000 persoane (6). Acéstă primitivă întorcere către christianism făcută chiar în đioa „*Cinci-đecimeî*“ se numesce

(1) Chrysost. homil. XXXV. în adscens. tom. V. (2) Tertul. de idolatr. c. XIV. (3) Origen Lib. 8. advers Gels. pag. 92. Veđi și Heinecius part. III p. 169 (4) Can. Apos. 37. concil. Antioch c. 20 ținut la 341. (5) Veđi compend. de Ist. Bis. de Dr. N. Nitulescu pag. 47 (6) Fapt. Apost. c. II. 14—41.

fondarea Bisericeii chrestine; și ȳia acesta s'a serbat în urmă și ca fundare Bisericii, și ca ȳia pogorîrea St. Spirit asupra apostolilor.

Serviciul divin din această serbătoare. În anticitate se cctea Faptele Apostolilor (în tot intervalul) de la ȳia St. Invierii pêne la pogorîrea St. Spirit (1). la serviciul divin, după cum se demonstra din mai multe locuri din scrierile lui Chrisostom (2), care ȳice, „că după cum la ȳia pătîmireii Domnului să cetesce tot ce privesce la Cruce, și în Sâmbăta Mare, la cele de înmormântare, și la Pașce, ale învierii, de asemenea și în intervalul Cincî-ȳecimeii să citească minunele Apostolilor ca o probă despre învierea Domnului.“ De aci vine regula ca și în ȳia de astăȳi să se cetască Faptele Apostolilor în timpul acesta.

În serviciul divin din ȳia Cincî-ȳecimeii mărim pre-St. Spirit, care s'a pogorît asupra Apostolilor în formă de limbii de foc (3). Biserica a întrodus și în serviciul divin din acea ȳi învățătura ei despre St. Spirit, numindu'lă : Lumină prin care Tatăl se cunoșce, și Fiul se prea măresce. La St. Liturgie din ȳia Pentecostei, este de însemnat cetirea Apostolului în care se amintesce de casa (4) în care petrecii St. Apostolii, asceptând pogorîrea St. Spirit, și cetirea St. Evangeliii, în care se arată sorgintea (isvorul) darului, ȳicând : „de înseteze cine-va, se vie la mine și să bea (5)“.

Serviciul divin *de sêră* din această-ȳi este fôrte edificatoriũ prin rugăciunile sale. Acest serviciũ, sevêșindu-se tot-d'a-una unit cu Liturgia, arată prin această unire, unitatea divinităȳei; iar frunȳile de *nuc* sêũ de thei ce țin creștinii atuncea în mâini, amintesc prin forma lor, limbile de foc ce s'aũ pogorît peste Apostolii. Si finindu-se partea I-ia a Serviciului de sêră, toȳi chreștinii 'și plêcă genuchele de trei-orî ascultând

(1) Bingh. Lib. 20. c. 6. § 2. (2) Chrysostom omil. 53. (3) Fapt. Apost. c. II. 3. (4) Acolo. (5) Ioan c. 7 vers. 37.

rugăciunile St. Basiliū cel mare prin care rugăciuni ne confesăm cu umilință înaintea Domnului, și rugăm pe Is-Christos de a ne trimite și nouē pe St. Spirit, și de a dărui mântuire părinților și fraților noștrii celor adormiți.

DOMINECA TUTUROR SĂNȚILOR.

St. Biserică, după sērbarea St. Treimī, sēu a Cincēdecimeī, serbeză în a 8-a ȃi pre toți plăcuții lui D-ȃeu, prin o singură solemnitate numită: „*Domineca tuturor sântilor*“. Acēstă serbare s'a instituit sub Imperatoriul Leon al VI-lea supra-numit: „*Philosophul*“ la an. 892 din o cauza ca acēsta: murind soȃia acestui imperat, Theophania, cu care petrecuse 12 ani în cāsătorie, și în desolațiunea sa dori a o stima după mōrte, și aducēndu'și aminte de rugăciunile cele ferbinți ale Theophanieī cāt-re D-ȃeu pe care le făcea ea fiind în viēță, și de ordōrea cu care servia Domnului, redica o Biserică în onōrea ei. Dar patriarhul Phoțiū decla-rând acest fapt ca nedemn de sântēnia caseī Domnului, sfântuī pe imperatul de a sânti Biserica în numele „*Tuturor sântilor*“, ȃicēnduī: cā dēca Theophania va fi sânta, va fi și ea părtașă la acēsta glorie. Tot servi-ciul divin din acēsta serbare s'a alcătuit în acel temp, după formă chiar în care se află și astăȃi, stabilindu-se a se celebra a 8-a ȃi după pogorīrea St Spirit. (1).

SERBATORILE SĂNȚILOR

SERBATORIA ST. APOSTOLI PETRU SI PAVEL.

(ORIGINEA SERBAREI)

Sērbătōrea St. Apostolī a început a se face la Roma, chiar de la dioa păt-mireī (2) lor, și anume la III kalende Iulie sēu VIII kalende Martie (fiind contro-

(1) Veȃi synaxariul Domineceī tuturor sântilor precum și Dict. Hagiographic tom. II. p. 1132 edit. Paris. 1850. (2) Bingham. tom. IX. pag. 152—3.

versă asupra acestei zile, 1). Dupre marturiile celor vechi, amândoi ar fi suferit martiriul în persecuțiunea de sub Nerone, și din datele adunate de Eusebiu (2) se constată că Petru ar fi fost restignit cu capul în jos, iar lui Paul, că i s'ar fi tăeiat capul; și că mormintele lor s'ar fi aflat, unul în Vatican lângă *Calea triumphală*, iar altul în *Calea Ostioră*, pêne când Episcopul Romei, Xyst le ar fi transferat rămășițele lor în Catacombe, spre mai mare securitate, fiind atuncea o infocată persecuțiune. Aceste reliquii era în catacombe (Pesceri), pe când dice, Ieronym (3): că fiind la Roma pentru studii, înconjura cu colegii săi, în zilele de Domineci, mormintele marturilor și ale Apostolilor. Inse după darea edictului (decret) din Milan (313), ca credința chrestină să fie recunoscută de religiune a statului, solemnitatea serbării St. Apostoli a început a se face cu o mare ardore, nu numai la Roma unde era mormintele lor, ci pretutindinea; și ast feliu a devenit instituită ca de sine acéstă demnă serbătoare în onórea celor mai zeloși Apostoli și propagatori ai religiunei chrestine, Petru și Paul..

ORIGINEA SERBATORILOR IN ONOAREA MARTYRILOR.

Originea instituirei serbătorilor în onórea Martyrilor nu se scie esact; dar bărbați destul de distinși în sciință, pună începutul acestor serbători prin secolul al doilea (4). Și în adevăr, că se vęd amintiri, despre aseminea serbări în acela temp, în Epistola Bisericei Smyrnei către Biserica de la Philomeliu, menționată de Eusebiu (5), în care se arată că: următorii lui Palycarp, Episcopul Smyrnei, (ce a suferit mórte pen-

(1) Anton. pag. critic. în Baron. an. 258. § III. (2) Eusebiu lib II. c. 15. (3) Ieronym Coment. în Ezech. c. 40 (4) Hospin. de festis Christianor. cap. IV. pag. 14. (5) Eusebiu lib. IV. c. 15.

tru Christos) să sfătuia de a încunoscința pe frații sêi Episcopi, despre locul, unde s'a așezat osemintele lui, spre a veni și celebra, în acel loc, în toți anii ziua morței acestui martyr cu rugăciuni și veselii (1). Dar solemnități de acestea s'a făcea și în onórea altor martyri pe la mormintele lor (2), și se sevêrșia cu atâta splendóre, în cât Synodul din Laodicia, a fost de opiniune de a opri a nu se mai face aceste solemnități în patru-șecime. afară de sâmbătă și Domineca; de unde se vede că erau întroduse în Biserică în un mod universal prin secolul IV-lea. Aceste solemnități în anticitate erau cunoscute sub numirea de „*Nascerile Murtyrelor*“ după cum să vede din Synodul din Laodicea can. 51 și din alte locuri (3). Causa pentru care sunt cunoscute sub acéstă numire se află explicată în Chrysostom (4), și mai clar, în Petru Chrysologul (5) ce dice ast-fel: *Iubiților! când auziți de Nascerile sântilor, se nu socotiți că sunt zilele în care s'a născut ei pe pământ, ci acelea când a trecut de la pământ la ceri, de la ostenele la repaos, de la cele nestabile la cele eterne, și de la cele înjosite la coronă și glorie. In acest sens să pronunță și Marele Paul sciind către Timotheu: Iată mă sacrific, timpul despărțirei mele a sosit, lupta cea bună m'am luptat. credința am pădit. Iar ce este mai mult, mi sa ales cununa dreptăței, pe care o va da mie Domnul in ziua aceea, și nu numai mie, ci și tuturor celor-ce iubesc arătarea lui*“ (6).

(1) Euseb. Lib. IV. c. XV *In acel temp, și loc, de va fi posibil, și de va bine voi Domnu, se ne adunăm spre a celebra cu bucurie si veselie ziua natală a martyrului lui în memoria ostenelelor martirului și a excitațiunei și preparațiunei noastre spre cele fitóre.* (2) Chrysostom omil. 57. în Drosid. (3) Tertul. de coron. milit. c. III tom. V. Veđi și Bingh. tom. IX. pag. 134—5. (4) Chrysostom. Omil. 48 de romano martyre, tom. 1. (5) Chrysolog. serm. 129. (6) 2 Timoth. c. IV. 7.

DESPRE ORIGINEA SERBATORILOR
 INSTITUTE ÎN ONÓREA MARTURISITORILOR (CONFESORILOR)
 ȘI ALTOR BĂRBAȚI SÂNȚI.

Autorii ce s'a'au ocupat cu cercetări asupra serbătorilor instituite în onórea (1) mărturisitorilor (confesorilor) și altor bărbați sânti, raportéză că ele ar fi începute din seculul al IV-lea. Ast-fel afirma și Sozomen (2), că locuitorii Palestinei cu mult mai înainte de secul. al V-lea (în care a vețuit Sozom.) se obicinuise a onora pe bărbații cei sânti, care înflorise în sântenie, în etate și virtute între ei, cu solemnități universarie; aducând de ex: pe Ilarion Gazenul, Aureluși Antiochénul, Alexie din Bethagathon, și Alaphion din Asales, cari de și nu fură martyri, dar priviți că nisce bărbați deo mare pietate, și prin virtuțile căroră religia christiană fu laudată. Sub regatul lui Constanțiu (fiul lui Constantin), creștiniși veneraș de asemenea cu solemnități anuale, locurile pe unde se aflaș înmormântați asemenea bărbați, după cum încredințéză despre acéstă Ieronym (3), și alții (4); care solemnități de atuncea aș rămas în practica pêne în zilele nóstre, de a se face în onórea plăcuților lui D-déu.

DESPRE SERBAREA INGERILOR.

Dionysie Ariopagitul (Archier la 95) în descrierea sa despre ierarchia cerescă, arată trei ierarchie de îngeri împărțite în trei ordine; 1-a ierarchie cuprinde: Seraphiniși, Cherubiniși și Tronurile; a 2-a: Domniile, Tăriele și Puterile; și a 3-a: Incepătoriile, Archangeliiși Ingerii (5). Cultul lor deja prin sec. al 2-lea era destul de întins, și idea despre Ingerii păđitori (6), că

(1) Hospinian. De festis cap. IV. (2) Sozomen Lib. III. c. XIV, (3) Ieronym. vita Hilar. cap. 26. (4) Veđi și Bingh. tom. IX. pag. 75—76. Lib. XX c. 8. §. 6. (5) Dionys. de coelest. hierarch. cap. VI. n. 2. (6) Veđi compendiu de ist. Biser. de Dr. N. Nizulescu pag. 139.

ei vin în ajutorul statelor (1), oraşelor şi a ómenilor (2), era atât de acreditată, în cât prin secul al IV-lea fu recunoscută în general în Biserică, după cum să vede din scrierile lui Grigorie Nazianzul (3) (Theologul). Dar în acel temp, în unele locuri cultul ingerilor să imbrase şi cu idei grosiere, şi deginerasse în idolatrie, cari idei erau începute chiar de prin timpii Apostolilor (4), asupra cărora conciliul din Laodicia a fost nevoit a pronunţa anathema prin can. 35. Biserică In sec. V-le a instituit serbătórea St. Archangelii Michael şi Gabriel la 8 Noembrie, celebrându-se de pe atuncea in un mod universal, după cum să învedereză şi din St. Ión Chrysostom (5).

PARTEA IV.

DESPRE POSTURI

SI OFICIUL DIVIN DIN SFANTA PATRUDECIME

POSTURILE

St. Biserică tot-dé-una aţinut în an : IV posturi în cele patru timpuri ale lui ; după cum se demonstrează din Epistolia a IX-a a lui Leon (6) Pontificele Romei scrise la anul, 450 în care dice : „*Pentru acest reson, observatia înfrânării s'a distribuit în cele patru timpuri , ca se recunóscem, din însuşi acesta, necesitatea ce continuu avem de cureţenie si de o silinţă perpetuă spre a ne îndepărta de la rău prin varietatea acestei vieţi ; ca păcatul, care se contractează prin fragedimea corpului şi prin pângărirea poftirelor, să se spele prin posturi şi milostenie*“. Acestea posturi sunt : Postul Mare, a St.

(1) Daniel. 10. 13. (2) Idem. v. 20. Math. 18. 10. Fapt. Apost. 12. 15. (3) Grig. Natz. Serm. 28. (4) Colosen. cap. 2. 18. Veđi şi sub explicat can. 35 a syn. din Laodicia în Pidalion fila 194. (5) Chrysost. homil. IV în Genesa. Notă In Biserică occidentală se celebréză şi ingerii păstorii la 2 Octombrie. (6) Leon a fost Papa la 440 mort la 464. a IX-lea Discurs a lui : De jejumio decimi mensis.

Apostoli, Adormirei Pre St: Născătoarei de D-deu, si a Născerei Domnului.

A) POSTUL CEL MARE

ST. PATRU-DECIME-ἅγια τεσσαρακοστή.

(Paresemi-quadragesima)

CAUSELE INSTITUIREI POSTULUI MARE

Causele instituirei postului din naintea St. Pascii sunt :

I. Intristarea Apostolilor pentru perderea învățatoriului lor, seû luarea de la ei a Mirelui, dupre cum însuși Christos dice : „*Vor veni zile când se va lua de la ei mirele, și atuncea vor posti* (1)“.

II. Curețenia spiritelor de St. Paschă, pentru a putea primi cu demnitate St. Eucharistie ; care curățire nu se pôte face alt-feliu, „*fără numai cu post și cu rugăciune* (2)“, dupre cuvântul lui Christos. Și cum că ast-feliu s'a și urmat tot-dé-una în Biserică, să argumenteza de St. Ión Chrysostom ce dice: „*Toți să vă curățiți cu sânguințe în acestea zile (Postul Mare) prin rugăciuni, milostenii, post, privighere, lacrimi, mărturisiri, și prin toate cele-alte virtuți, și așa cu conștiință curată să ne apropiem către primirea St. Eucharistiei* (3).

III. Spre aminti în fie-care anu postul Domnului de 40 de zile (4), despre care post, Ieronym dice : „*că și însuși Domnul, ca și Iona trimis fiind de apredica lumii, a ajunsat 40 de zile, preparand prin această nevoie, sufletele noastre, spre mâncarea corpului seû ; pentru care ne a si lasat pe acest post ca pre o ereditate* (5)“.

IV. Afară de acestea trei cause generale, mai sunt și alte două speciale : Botezarea Catechumenilor și des-

(1) Luc. V. 35. idem Tertulian de jejun. C. II. Certe în Evangelio illos dies jejunio determinatos putant în quibus ablati sunt sponsus. (2) Marc. III. 19. (3) Chrysostom Homilia 52. in eo qui pascha jejunant tom. V. (4) Luc. IV. 2. (5) Jeronym c. III. Jouae.

legarea celor ce era în penitență. Căci Cathecumenii la solemnitatea Pascelor se boteza, iar cei-ce petrecea în penitență un timp legitim, atuncea se restituia în comunitatea chredincioșilor; și așa solemnitatea ajunării postului era o preparațiune și pentr'un beneficiu și pentru altul (1); luând însă toți credincioșii parte la ambele acestea preparațiuni, cu cel mai mare devotament, și unind posturile lor cu a Catechumenilor și cu acelor ce făcea penitență în Domnul.

Despre postul catechumenilor unit cu al credincioșilor mărturisese ast-fel Justin Martyrul: „*Fie-care după ce să înduplecă, și crede că sunt adevărate cele-ce învățăm noi, și declară că poate vețui ast-feliu; și după ce înveța a se ruga, și a cere (postind) de la D-deu ertarea păcatelor d'inainte, ne rugăm și noi împreună cu dênșii și postim. După acestea se duc de către noi, unde este apă, și acolo, dupe același mod de renascere, după care am fost și noi însine renăscuți, se renascu*“ (2). Iar despre cei-ce era în penitență, se vede din canónele synodul din Ancyra (314—15), că numai la serbătórea Pascelor primia deslegare de păccate, seú trecedin o tréptă a penitenței în alta, dícând: „*Aú socotit synodul, ca pêne la ziua cea Mare (st. Pascha) să se primescă spre ascultare, și după ziua cea Mare, anî trei să cadă, și dupre alți doi anî, să se împărtășescă (de împreună stare cu credincioși la rugăciune), fõră proaducere (fõră a se comunica). Și așa se vie la deplinitate, îndeplinind tot serviciul (termenul de anî)*“ (3). Acestea sunt cauzele și cuvintele pentru care s'a instituit în Biserică postul dinaintea St. Pasci.

POSTUL MARE AR FI FOST OBSERVAT IN ANTICITATE DE
INTRÉGA BISERICA CHRESTIANA 40 DE ÐILE SÉU NU?

Cum-că Postul cel mare este o instituțiune apostó-

(1) Origines Eccles. Bingham. Lib. XXI. c. 1. § XII. (2) Martyr Justin Apolog. II. p. 93. (3) Synod. Ancyra (314—15) can. 6.

lică, și cum-că timpul său, s'a observat de către în-
tréga Biserică, cu cea mai mare scrupuloșitate (în pri-
vința mâncării). acesta este fõrë îndoială; dar de s'a
pădit exact 40 zile din anticitate său nu, acesta este
în dubiū. Bisericile aū avut diverse practice, atât în
privința lungimei postului cât și a observării lui; du-
pre cum istorisesc (1) Socrate : „*Postul ce se face
înainte de Paschă, aflăm ca în alt mod se observă de
câtre unii, și în altul de câtră alții. Căci cei din Roma
ajunéză continuū numai trei septemâni, exceptând sâm-
băta (2) și Domineca. Iar cei din Illiria și de prin tõtă
Elada (Achaia), și cari sunt în Alexandria, postesc șese
septemâni înainte de Paschă, numind pre acest timp pa-
tru-șecime. Alții (adică Constantinopolitani) urmând
altă tradițiune, ținū înainte de Pascha, un post de șapte
septemâni; Cu tôte acestea și uni și alți numesc pe acest
timp : Patru-șecime, chiar deca postesc numai trei sep-
tămâni, său chiar și din acestea, numai câte un interval
de cincē zile. Mē coprinde înse mirarea, cum acestia
diferind prin numărul zilelor, numesc patru-șecime pe
acest timp ! Inse acesteī numiri fie-care îi dă câte o es-
plicațiunea ce o crede a fi justă. Dar se mai observă, că
nu numai în numărul zilelor differă, ci și în luarea a-
limentelor. Căci unii chiar să abștin de tôte cele însufle-
țite, alții mânca din cele însuflețite numai pesce, iar al-
ții pe lângă pesce, manânca și viețati din apă, afirmând
că ar fi și acestea sub aceeași condiție, sub care sunt și
pescei, precum este considerat și la Moysi. Unii se abștin
nu numai de ouē, dar și de tot fructul de arbori. Alții
mânâncă numai pâne uscată, iar alții nici de acēsta. U-
ni postind pēnē la óra a noua, întrebunțéză în urmă,
fõrē deosebire, ori-ce fel de mâncări (3). Și din nou*

(1) Socrat. Lib. V. C. XXII. (2) Se vede că Româniī depe la
acest timp aū început a posti în Sâmbetele din patru-șe-
cime, care fapt s'a oprit de Synod. a VI-lea Ecumenic prin
Can. 55. (3) Acesta se vede și din Synod a VI-lea can. 56.

alte observații și alte nenumerate cauze de acestea se raportează de către alte triburi. Și fiind-că nimeni nu poate arăta, în această privință, un precept înscris, se pare, că Apostolii chiar ar fi lăsat această arbitrului și voinții fiecăruia; ca ori-cine să săvârșescă ceea-ce este bine, numai din singura plăcerea sa, iară nu din frică său necesitate“.

Despre acestea împrejurări în asemenea sens raportează și Istoricul Bisericesc Sozomen (1), de unde se vede că nu s'a pădit despre Postul mare, în anticitate o regulă universală nici în privința timpului, nici în privința observării postului; fîr numai că Patru-decimea (τεσσαρακοστη) în totă Biserica Christiană s'a creșut în general, ca timp propriu pentru a posti și a face penitență. Așa în cât și aceia, cari sunt în totul neglijenți, să aibă ocasiunea favorabilă a se întorce de la rău, și a cauta cu inima înfrîntă pre Domnul (2); curățindu-se prin post spre primirea cu demnitate St. Eucharistiei la serbătorea Paschală (3) după cum înviță și Biserica prin cântările sale de la începutul patru-decimei, ce sună ast-feliu: „*Venitați postul, maica curețeniei, defaimătorea păcatului și vestiătorea penitenției*“ (4).

CAUSA PENTRU CARE BISERICA ORTODOXE ȚINE POSTUL DE ÎNAINTEA PASCELOR ȘEPTE SEPTEMANI, ADICĂ 49 DE ȚILE (7×7=49), IAR NU PATRU-ȚECI, DUPRE CUM ARATA NUMIREA LUI DE PATRU-ȚECIME, SĂU 40 DE ȚILE.

Patru-decimea tot-dé-una s'a considerat de către întregă Biserică ca o deciuială adusă lui D-șeu pentru întregul an, după cum se arată acesta din unele cântări Bisericesci (5), și mai cu sémă de Cassian (6) care țice: *Prin legea Moysaică s'a promulgat un pre-*

(1) Sozomen cartea VII. c. 19 (2) Psal. 73. 38—39 (3) Chrysostom Homil. 52 tom. V. (4) Veđi stichira de la stichovna din luna 1-iu a postului mare. (5) Stichara de dimineață din luna brânzei. (6) Cassian Collat. XXI. c. XXV. și Origen. Ecclesiast. Bingh. Lib. XXI. c. I. 2, VI. pag. 187.

cept general pentru întreg poporul, ce glasuesce ast-fel : „Să oferi Domnului D-zeului tîu prinósele (pârgele) și deciuelele tale“. Și așa noi care am primit a offeri decime din tóte substanțele și fructele, este mult mîi re-sonabil de a 'i oferi decimi din însuși dîilele nóstre, care negreșit prin calcul pentru un an, ar fi 40. Decî numărul acestor dîile prin care se închie întregul an, luate a dîcea parte din 36 sunt 365. Inse de se vor scótedin 7 septămâni dîilele de sâmbătă și de Dominecă, rămân din 49, 35 socotite ca dîile de post ($7 \times 7 = 49 - 14 = 35$), și adaogându-se la dîilele de post și dîioa : Sâmbâtei privighe-rilor, în care, la cântarea cocoșilor, luminându-se spre dîioa să lase postul, se îndeplinesce exact numărul de 36 de dîile. La acestea de se vor socoti și cele cincî decimi rămase mîi nainte nedivisate, din No. 365, nu lipsesce nimica din împlinirea summei.

Causa pentru oare Biserica nu socotesce în numărul patru-decimei dîilele de sâmbătă și de Duminecă, este, că dîilele acestea, fiind socotite ca dîile de veselie, să mîncă de douë-orî în dîi, pe când în cele-alte ce se numeră în patru-decime, să mîncă numai odată în dîi séră; Și cum că numai pe acestea Biserica le considera ca dîile de post, vedem din canónele Synodul. al VI-lea ce înfruntă pe Romanî, prin Canonul 55, pentru că postia sâmbetele postului Mare pêne séră, ca pe unîi ce stricaî usul antic al Bisericei provenit tradițional de la Apostolí, ordonă prin același Canon ca în postul mare numai „Sâmbăta cea mare să se postéscă“ pêne séra, iar cele-alte nu. Iar cum că prin nepostirea sâmbătelor și a Dominicelor, nu se înțelege a mîncă în Postul Mare carne séu brînză, ci numai mîncări de post de douë-orî în dîi, să vede din Can. 56 al Synod. al VI-lea ce ordonă chreștinilor din Armenia, a se depărtă în dîilele acestea, nu numai de tot-feliul de înjungieturi, ci și de brînză și de ouë; fi-

ind-că ei începuse a mânca în acelea zile, brânză și ouă, contra usului antic al Bisericeii universale.

NUMIREA SEPTEMANEI A VII-EA ȘI FORMA EI DE POSTIRE

Septemâna a VII-ea s-a numit din anticitate „*Septemâna Mare*“, pe care o celebra toți Chrestinii cu mare solemnitate și ardore. St. Ión Chrysostom (1) ne și dă esplicațiunii pentru ce (acéstă Septemână) s'a numit „*Mare*“, dicând: *Numim „Mare“ pe acéstă Septemână, nu pentru că în ea zilele sunt mai mari, mai lungi, séu mai multe la număr, căci nimica nu variază în acéstă privire; dar pentru că în eas'aú sevêrșit cele mai mari lucruri de către Domnul nostru Is-Christos.* Pentru care și Chrestinii, ată în acéstă septemână, cel mai mare devotament, către D-đeú, postind absolut unii o zi, alții două, alții trei, iar alții patru, și înfine unii întregă septemâna pêne la međiul nopții spre înviere, după cum amintesce de acéstă și Dyonisiú Alexandrinul în I-ul Canon (2); care post se numesce crise saú asprime în nemâncare.

SERVICIUL DIVIN DIN PATRU-DECIME

(τεσσαρακοστή-QUADRAGESIMA)

În cele d'întéiu secole chrestine, cetirea psalmilor în patru-decime ocupaú primul loc în serviciul divin, printre care se predica (3) cuvântul lui D-đeú, și de aceas'a și aședat ca în timpul rug. órelor Postului mare să se facă cetire la fie-care din ele (4) din operile St. Părinți (5), séu chiar discursuri, de către persónele demne,

(1) Chrysost. omil. în psal. 144. Sive în hebdomade Magna tom. III. (2) Veđi Pidal. p. 380. Can. 1 a lui Dyon. Alexand. (3) Origines. Eccles. Bingh. Lib. XIII. c. XI. § VI. pag 297. (4) La ora 1-ia se face cetirea după finirea ei, însé la ora a III, a VI, și a IX se face după psalmii din care sunt compuse orele, Veđi Triodul în Lunea 1-ia a sêptemânií 1-ia a patru-decimii. (5) La finitul orei 1-ia se cetesce mai mult Theodor Studitul, iară la a III, a VI, și a IX-a din Ión Scarariul. Veđi Triodul din Lunea 1-ia Sêptemână 1-ia.

care usă este foarte antic; și s'a practicat tot-dé-una în Biserica după cum se vede și din discursurile St. I. Chrisostom, fiind cea mai mare parte scrise în acest timp. Ast-feluî în patru-đeeime a fost scrise și recitate (de Chrysostom) Omiliile relative la cartea Făcerea (Genesis), precum și celebrele cuvinte (ale lui) numite : ale Statutei (Αὐθριαντες), cu ocașiunea tumultului din Antiochia (în timpul patru-đecimii), pentru sfărmașarea statue imperiale ; și alte multe de acestea. Cuvântul de a nu se consacra St. Eucharistie în patru-đecime, se pare a fi și acesta : ca credincioșii cei cufundați cu totul în meditațiunea păcatelor sêle, se aibă timp îndes-tul, spre a se sfătui și muștra de sânta Biserică spre corectarea fôrê de legilor lor. Dar spre a nu fi cu totul îndepărtați (în mult timp) de la vederea St. mysteriî (1), mercuria și vinerea, după sevêșșirea rugăciunelor către D-đeș, se comunica, cu sfinite consecrate din Domineca antecedentă, după un usă vechiș tradițio-nal. Și rugăciunile înălțate către D-đeș la solemnitate primirei St. Eucharistiei, aș început a se numi : *Liturgia cea mai 'nainte sfințită*, de la sfinitele ce erau mai înainte sfințite. Dar numele de *Liturgia cea mai 'nainte sfințită* s'a întrodus în Biserica tocmai la synod a (2) VI-lea, după ce mai întêiș acest serviciș s'a regu-lat și s'a pus în system de către Grigorie Papa Pomei supra numit : „*Dialogul*“.

MODUL CUM SE SEVERESC ÎN PATRU-ĐECIME RUGĂCIUNELE
MANECAREI, ORELOR, VECERNIEI ȘI RUGĂCIUNEA
DUPE-CINARE ; ȘI UNDE AU FOST ELE REGULATE PENTRU
ANTEIA-ORA.

Rugăciunile serviciului divin ale mâncărei, orelor și Rugăciunea de Sêră și După-Cinare în patruđecime se sevêșșesc cu ton lin, cu plecarea genunchelor și cu o mare întristare a sufletelor care lucrêză penitența

(1) Concil. din Laodicia can. 49. (2) Sinod VI-lea 52.

spre mântuire (1). Pentru aceste cauze s'a pus și Psalteria să se cetască de două-ori în septemână, fiindcă psalmii parte represintă cea mai înfocată ardere de a cânta laudele lui D-zeu, iar parte represintă suspinurile celei mai ferbinți penitenți către D-zeu. Despre cetirea Psalteriei la toate serviciile din patru-șecime amintesc și Ieronym (2) în descrierea institutelor unor Monastiri înființate de ore-care femei nobilă, a nume : Paulina, dicând : „*Se cântău și se cetiaș psalmi din Psalterie la Rugăciunea diminetei, ora a treia, a șésea, și anoua, la Vecernia, și Meșiu-noptiș*“. Tot pentru acest reson se dice în patru-șecime și rugăciunea Marelui Ascet, Ephrem : (3) „*Dómne și stăpânul vieșii mele*“, etc. cu plecarea de genunchi la toate serviciile divine, prin care rugăm pre D-zeu, ca se depărteze de la noi „*Spiritul lenevirei, iscodirei și al vorbirei în deșert, și să ne dăruescă Spiritul înțelepciunei, al răbdărei și al dragostei*“. Numai puțin tot pentru acest scop se dice în toate șilele și cea mai diosă rugăciune din toate serviciile patru-șecimei, adecă rugăciunea După-Cinare, numita : „*Cea Mare*“ (Povercenita Mare seșu 'Αποδιδρυον μέρη). Originea acesteș rugăciuni dătoresce în totul regulelor Monastirilor Egyptieni de unde s'a întrudus gradat în Biserica, mai cu sêmă înpărșiele orientale (4). Aceșta rugăciune este înpărșită în trei, în onórea St. Treimi, și cuprinde 11 psalmi din preună cu rugăciunea împăratului Manasi (5) din legea vechi, care este modelul cel mai perfect, cese póte da de umilnța unui suflet cu totul întristat de erórea crimelor sale ; În șeptemâna I-a a patru-șecimei se cetesce la acêșta rugăciune, și „*Canonul Cel Mare*“ a lui Andrei Critenul (6), ce este o cântare fôrte diosă, și o istorie complectă, a tu-

(1) Corinth c. VII, stich. 10. (2) Ieronym Epitaph. Paulinae Epistol, XXVII. C. X. (3) Ephrem (320—379). (4) Bingh. lib. XIII. c. IX § VIII. p. 304. (5) Manassi (709—640 inain. de Christ). (6) Veș septemêna a 5-a joș a Triodului.

turor virtuților ómenilor renumiți, precum și a întórcerei celor răi de la Adam pêne la predicarea Apostolilor, cântându-se la fie-care troporiu cuvintele : „*Miluesce-mă D-deule, miluesce-mă*“, și cuprinđend 250 tropare. Canonul acesta se numesce „*Mare*“, nu numai pentru mulțimea troparelor , dar și pentru sublimitatea ideilor și frumusețea stilului. In fine se póte dice cu cel mai mare cuvânt, că tot ce este în mai patetic în St. Scriptură și mai pătrundătoriu în spirit, să află aședat în acéstă rugăciune.

Regularea acestor rugăciuni a patru-đecimei, s'a făcut pentru întêia óră în Monastirea Bethemului (1) de către Cassian, ce le a adunat de prin monastirele Egyptului, unde treptat se înființase mai din 'nainte, duple cum însuși Casian mărturisesce, đicând : *La eă (călugării Egypteni) acestea oficii, pre care ne am silit a le desvolta în Domnul, să celebréză cu permisiunea superiorului, prin deosebite intervale de óre și de timp neprecurmat în tot cursul đilei, dinpreună cu o adăogire de lucrare. Eă se dai nu numai la lucrul mânelor fôre încetare în chiliele lor, dar și la meditația psalmilor și altor scripturi*“. După acestea Cassian (2) vorbind și despre instituirea canonică a Orei I-ia afirmă espres, că pentru ántêia-órá în Monastirea sa s'a aședat : „*Să se scie (dice el) că acéstă soleminate a Orei I-a de dimineță, care acuma se observe mai séma și în părțile occidentale, s'a instituit canonic a se face pentru ántêia órá în timpul nostru și în monastirea nóstră unde și Domnul nostru Is. Christos s'a născut din Fecióra*“. Nu mult după acéstă, monasterile Mesopotamiei și ale Palestinei aăintrodus usul a se cânta psalmi, și a se face rugăciuni, unite cu rugaciunea óra întêia, a treia, a șésea și a noua (3) duple cum iarăși Cassian arată : *In monastirile Palestinei și în Mesopotamia, și mai în tot Orientul so-*

(1) Castian Lib. III. c. III. (2) Cassian Lib. III c. IV. (3) Bingh. Lib. XIII, c. IX §. VII.

lemnitatea supra-șiselor ore, se sevêrșesce în fie-care di, cu câte prin trei psalmi și rugăciune, așa încât prin o justă regulare, se oferă lui D-deu tot-dé-una devotamentul rugăciunelor, ce sunt statornicite în timpuri fixe“ , etc.

Rugăciunile acestea ast-fel regulate, se pare că ar fi trecut din orient și în occident; căci aflăm acolo un conciliu local ținut în urma regulărilor acestora (în Braga din Portugalia) la 561, în care, prin can. 19 decide: *ca una și aceeași regulă să se fie în cântarea psalmilor, și în oficiile de dimineață și de séra, ne amestecându-se cu obiceiurile diverse și particulare ale monastirelor, contra regulilor ecclesiastice.* De aci se presupune că prin secolul al VIII-lea era în Biserică, în timpul patru-de-cimeii, într'un mod universal, una și aceeași regulă, în privirea rugăciunelor înintrebuintate public, după cum s'a fost regulate în monastirea Betheemului.

LITURGIA CEA MAI IEAINTE SANȚITA.

Scriitorii vechi nu atribuesc Liturgia cea mai 'nainte sfințită nici unui autoriu; fôre numai amintesc în general; că este din timpii Apostolilor (1). Unii inse voesc a descoperi origina acestei Liturgii în usul ce avea Biserica antică, de a trimite St. Eucharistie prin Diaconii chrestinilor închiși pentru numele lui Christos, și cari pentru acéstă causă nu putea asista la St. Liturgie, după cum arată Martirul Justin (2). Crestinii anticii făceau înainte St. Daruri, trimise prin Diaconii, ore-care rugăciuni mai 'nainte și după comunicare (3), și aceste rugăciuni s'a numit „serviciul celor mai 'nainte sfințite“ (τῶν προγιασμένων λειτουργία) de la Sântele Daruri, ce erau mai 'nainte sfințite. Prin urmare acestea rugăciuni se pôte admite că ar fi de la

(1) Veđi sub semnarea Can. 52 Synod. VI-lea din Pidal. pag. 180 Idem. Simeon Thesalonic întrebarea a 55. (2) Mart. Justin Apol. II. p. 98. (3) Veđi Pidal. sub semnarea can. 52 Synod. a VI. pag. 180.

începutul chrestianismului, de când s'a început și persecuțiunile. Alții (1) pun originea acestei Liturgii în acel resonamânt, că Biserica considera St. producere ca cea mai mare veselie spirituale. Chrestini dar curățându-se în patru-șecime de păcatele (2) lor, se socot a fi nedemnii nu numai de acest Daru, ci și de orî-ce symbol de veselie spirituală, prezentat de St. Biserică, precum vesmînte strălucitoare (3), lumini multe aprinse, seû multă tămâere, etc. care tôte acestea sunt în gradul cel mai mare în sânta și a Pascelor când se manifestă cea mai mare veselie spirituală, Pe acest princip a oprit și synodul din Laodicia (4). prin can. 49 *a se produce pâine, (adică a se consacra), în sânta patrușecime, afară de sâmbată și Duminecă,* ce tot-dé una a fost socotite ca șile de serbătore. Cum că acesta a fost credința synodului înprivința opririi, se vede și din can. 51 și 52 prin care opresce de aseminea de a se sevêrși în patru-șecime *pomenirile Martyrilor, afară de sâmbăta și de Domineca;* fiindcă prin aceste tapte, se manifestă realminte veselie. Dar orî-care din împrejurările amintite ar fi fost cauza înființării acestuî oficiu, este fôrte sigur, că în orient în general s'a celebrat din timpii Apostolilor, seû sucesorilor lor immediați, inse nu și în occident (5), dupe mărturia chiar a occidentalelor. Cu tôte că se celebrăză regulat și acolo, odată în annu, în Vinerea mare, inse numai ca înprumutată din Orient Iată cum se pronunță ei în acéstă privire (6). „*Eraû țări întregi, unde în acéstă și (Vinerea mare) tôte Bisericile eraû închise. Cu tôte acestea pentru a respunde pietăței credincioșilor,*

(1) Leo Allatius Epist ad Naudacum de libris eccles. Graecorum. It. differ de missa prae sanetificatorum. (2) Chrysostom homil. 52 in eo qui pascha jejunant. (3) Vesmintele negre insemnă doliul seû tristetă. (4) Synod. Laod. can. 49. Idem Soecrat. Lib. V. c. XXII. (5) Bingh. Lib. XV. c. 1V. §. XII p. 412. (6) Diet Migne vol. VIII. a Encyc. edit. Paris 1844 pag. 1140.

ce voia a onora specialmente ziua aniversară a morței lui Christos, s'a introdus mai târziu în Occident practica Bisericeii Grece, care din timpuri imemorabile a cunoscut practica Liturgiilor celor mai înainte sfințite“.

Cu toate că din acestea se dovedește îndestul, că Liturgia cea mai înainte sfințită n'a fost nici odată în uz universal în occident, totuși se atribuie lui Grigorie, nu pentru că el ar fi compus-o, căci ea a fost împrumutată din orient dupe cum s'a spus mai sus (pentru care s'a și imputat lui Grigorie o prea mare înclinare către practica Bisericeii orientale), dar pentru că el a dat-o înscris Romanilor sub forma care se vede astăzi pe la începutul secolului al VII-lea, pe care forma sinodul VI-lea Ecumenic, a recunoscut-o prin can. 52

SERVICIUL LITURGIEI CELEI MAI NAÎNTE SFINȚITE

Serviciul Liturgiei celei mai înainte Sfințite este unit cu partea I-ia a Rugăciunii de seară (Vecernia). Inceputul se face prin cuvintele: *Bine-cuvântat este împărăția Tatălui*“ ect. ca și la începutul Liturgiei complete; după care dicându-se atuncea psalmul 103: „*Bine-cuvânteză suflete al meu pe Domnul*“, să începe: „*Ecctenia Mare*“, și să cântă psalmul (1) 140: „*Domne strigatăm*“ numit de toți scriitorii antici: *psalmul lucernalis*. Cu el să cânta împreună și psalmii 141, 129 și 116, cu diferență ca pînă la versurile psalmilor acestor din urmă să cântă și 10 stichiri ale patrudecimeii (2), după care urmăzează cântarea hymnului *Immină lină*, care cântare chiar și prin timpul St. Basiliu să socotea ca (3) cea mai veche. În timpul această să face eșirea cu vochodul din Altar, ce însemnă predicarea Mântuitoriului, și după aceea să cetesc 2 Paremii ce însemnă cele două Aședeminte: „*vechea și nouă*“. Preotul, după cetirea ce-

(1) Constit. apostol. Lib. VIII c. XXXV. (2) Veđi triodul din septemăna I, a Mercureii I-a, apostolului Mare. (3) Basil. de spiritus. ad Amphiloeh.

lei I-ia ținând în mână cădelnița dinpreună cu o faclie și întorcându-se cu fața către popor, pronunță, în ușile împărătesci: „*Lumina lui Christos luminează tuturor*“. Arătând prin această, înțelesul cel mystic al cetirei din vechiul aședământ, în care lucește lumina lui Christos, ce a luminat pe prophetii legeri *vechi*, și la care Apostolul Petru (1) invită pe credincioșii legeri *nouă* de a întorche luarea aminte spre acea lumină, pêne ce va răsări luciferul întru inimile lor. Infine după al II-lea paremie : se cântă (cântarea din psal. 140) „*Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămăea înaintea ta*“ (2), cu plecarea genunchelor, care cântarea repetindu-se, de 5-orî exprimă penitența publică. Cu acesta cântare, să începe expres solemnitătea *Liturgiei celei mai nainte sântite*. Așezarea acestei cântări mai nainte de înfățișarea Domnului înaintea poporului, reprezentat prin St. Mysterii (adecă ; mai nainte de cherubic) însemnă că nimene fôră penitență nu va putea vedea fața lui D-șeu. Dar fiind-că era statornicită o veche practică d'a se boteza catechumenii în trei timpuri ale anului, adecă : la Pașci, Panticoste, și Botezul Domnului. De acia s'a aședat ca din Mercurea din međi-locul patrușecimeii spre serbătoreea Pașcha, St Biserica, odată cu rugăcinnea pentru catechumeni, să se rôge expres și pentru cei ce sunt decisii a se boteza la serbătoreea fitoră a pașcelor. Fiindu-se aceste rugăciuni să face strămutatea St. Mysterii de la prothesis pe St. Prestol prin međi-locul Bisericeii, și în locul hymnului ordinariu al Cherubimelor (Cheruvicul) se cântă un alt hymn: „*Acum puterile ceresci nevăđut împreună cu noi servescă*“ etc, care hymn de a dreptul arăta puterea gloriôsă a mysteriului Domnului. În timpul strămutărei, ca în timpul mergerei împăratului mărireii, domnesce în Biserică cea mai adâncă tacere, noi cu toți cădem la

(1) 2 Petru C. 1. 19. (2) Psal. 140 vers 2.

pământ, închinându-ne corpului și sângelui Domnului ca însuși lui D-zeu (1).

St. Mysterii, fiind mai înainte sântite, după transportarea lor îndată să începu rugăciunile ce să ție după sântire : „ca Domnul D-zeu să le primescă în sanctuarul său cel mai pre sus de ceriuri, și să ne trimită noue D-țeasca milă și Darul St. Spirit, etc (2). Cerënd totodată și ertarea păccatelor noastre și finit chreștinesc vieței noastre ; și să finesc aceste rugăciuni prin adresare către D-zeu, de a ne învredni cu îndresnire să lău chiamăm : Tată ; și țicem rugăciunea Domnescă, „ prin care să face finitul tuturor rugăciunelor, după cum țice Augustin (3). Infine se face solemnitatea închinărei St. Mysterii după obicei, prin o scurtă rugăciune repetită de trei-ori : „D-zeule curățesce-mă pre mine păcetosul“ și prin pronunțarea Diaconului : „să luăm aminte“ ! după care Preotul atingându-se cu multă sfiale de st. Mysterii, țice : „Cele mai înainte sântite, sântele sântilor“ ! adecă cele sante sunt pentru, cei sânti ; după cum țice Cyril din Ierusalem (4). Iar din partea poporului acęsta solemnitate a adorărei sântelor mysterii, se severșesce prin cāntarea hymnului : *Unul sânt* ; mărturisind că numai singur Domnul Iis-Christos este Sânt pre pământ întrumărirea lui D-zeu Tatălui (5) Amen, și urměză communicarea (6), in timpul căria se cāntă hymnul : *Gustați și vedeți că bun este Domnul*. La finitul Liturgiei acęstiă, în locul rugăciunei Ambonului, preotul cetesce altă, ce și are locul numai în patrudecime, în care mulțamesce Domnului că ne a adus în respectabile acęstea țile de curățenie spirituală, și cere ca să ne dăruescă D-zeu a severși

(1) Mărturis. orthodoxe întrebare 56. (2) Veđi oficiul acęsta în cele trei Liturgii a lui Basiliu, Ioan Chrysost. și Grig. Dialog. (3) August. Epist. 59 ad Paulin quęst. V. (4) Cyril. jerosalen. Catech. mystag. 5. §. 18. (5) Veđi Bingh. Lib XV c. V. §. V. (6) Cyril Ierusal. catech. mystag. 5. §. 18.

curgerea postului, capetele nevădușilor inamici a le sfărâma, și a ajunge să ne închinăm și St. învieri". Această rugăciune arată, că Biserica privește la timpul patru-șecimeii, că la o călătorie a noului Israel prin desertul spiritual, din care doresce a eși fii sêi învingători asupra tuturor pasiunilor, și a intra în triumf în Sântele și luminósele zile ale Pascelor ca în pământul promis, și ast-felú să face finitul și liberarea poporului (Απολισις).

B. POSTUL ST. APOSTOLI.

Postul St. Apostoli să începe la o septêmână după pogorirea St. Spirit. Acest post în anticitate să numia postul de vară, sêú postul penticostei (cinci-șecimeii), după cum amintesc și Athanasiú cel mare (1) în Epistolia către Constantin, dicând : „o septâmână după St. penticosti poporul postind a eșit spre cimiteriú spre a se ruga”. Acest post de și să face în onórea Apostolilor, după cum să exprimă Simeon Thesalonicul (2), înse adevărată caúsă aședărei lui se pare a nu fi acéstă, ci amintirea mai cu sémă a usului ce avea Apostoli, că de câte-orí mergea spre a predica Evangelia, mai înteiú postea câte-va timp și în urmă plécă, după cum să vede din Faptele Apostolilor (3), în amintirea căria postiri, s'a și aședat acest post mai nainte de serbătórea lor.

C. POSTUL ADORMIREI.

În anticitate se postea luna lui August sub numire de postul lui August ; însé prin sec. XII (4) sa schimbat în postul adormirei, și s'a instituit după Simeon Thesalonicul (5), în amintirea postirei ce a făcut Prea St. Fecióra mai înainte de mutarea sa de la cele ter-

(1) Athanas. Apol. de fuga. tom. 1. (2) Simeon Thes. pag. 327. (3) Fapt. Apost. XIII. 3. (4) Veđi răspunsul a III. a Patriarch. Nicol. în Pidalion p. 480 și sub semnarea a 3-a din acea pagină ; cercetând și anii în care a vețuit Cominéul Manuel. (5) Simeon Thesal. întreb 54.

reste, preparându-se către cele eterne, pe care mutare, mai înainte a cunoscut-o din descoperirea divină. St. Apostoli, după mutarea pré St. Feciórei, să ăice, că ar fi instituit această celebrare a ajunărei, parte: pentru aminti prepararea Pré St. Fecióre, iar parte pentru a ne învăța, că numai prin asemenea preparație vom putea intra pe ușa cea strâmtă (1) ce duce în viață eternă.

Alții ăicū, că celebrare acestui post s'ar fi instituit în onórea celor două (2) serbători *marī* ce sunt în acel timp: Schimbarea la față și Adormirea: una arătându-ne gloria divină, iar alta, trecerea către acea glorie, și învățându-ne prin această, că trebuie a ne curăți prin positre, ca și Moisi în Choreb, spre a intra în viața eternă.

D. POSTUL NASCEREI DOMNULUI.

Postul Nascerei Domnului închipuesce postul lui Moisi (3) de 40 de ăile, când a văăut facia lui D-ăeă, dură al căruia exemplu și noi având a vedea pe D-ăeă întrupat din prea St. Feciórá, postim 40 de ăile. Acest Post pare a fi instituit fórté de timpuriū, fiind-că prin secolul al IV-lea aflam mărturii lămurite despre el la St. Ambrosiu (4) și Augustin (5), dar nu se ținea exact de toți creștinii 40 de ăile, sub motiv că nu se află decis de nici un synod acest numer de ăile. În anul 1166 într'un conciliū local ținut în Constantinopol, s'a decis a se ținea exact 40 de ăile, dupe cum se vede din cuvintele Patriarchului de Antiochia Balsamon (7), ăise în synod: „*Fiind că unii se îndoia despre numerul ăilelor postului Maicei lui D-ăeă și al Nascerei Domnului, că nu este decis nicăirea, apoi însuși Prea sfințitul Patriarch a ăis, că de și aceste posturi nu sunt de-*

(1) Math. 7. 13. (2) Semion Thesal. intreb. 54. (3) Idem. (4) Ambr de natuli domini Sermo 4. (5) Aug. Epistol. 236. (6) Bevereng. Pandect. tom. 2. Scholia ad respons. Patriarch. Nicolae.

cise prin Canone, cu toate acestea să stăruim a urma tradițiunea cea nescrisă a bisericeii și să postm de la 1 August pînă la 15; și de la 15 Noembrie pînă la 25 Decembrie“.

Postul Nascerei în anticitate se observă și în Biserica Occidentală (1), înse nu ca în cea Orientală, începînd postire de la serbătorea St. Martini pînă la Nascerea, însă numai Lunea, Mercurea și Vinerea, după cum să vede din Conciliul de la Macon (2) la 581—2, ce ordonă prin Canon 9 acest post „*precum și celebrarea în acele zile a liturgiei ceii mai înainte Sântite ca și în postu mare*“. Dar monachii din acele părți, posteauă de la 1 Decembrie pînă la Nascere, în fie-care zi, după Can. 8 al Conciliul al II-lea din Turone (Tour) (3).

POSTUL MERCUREI ȘI VINEREI.

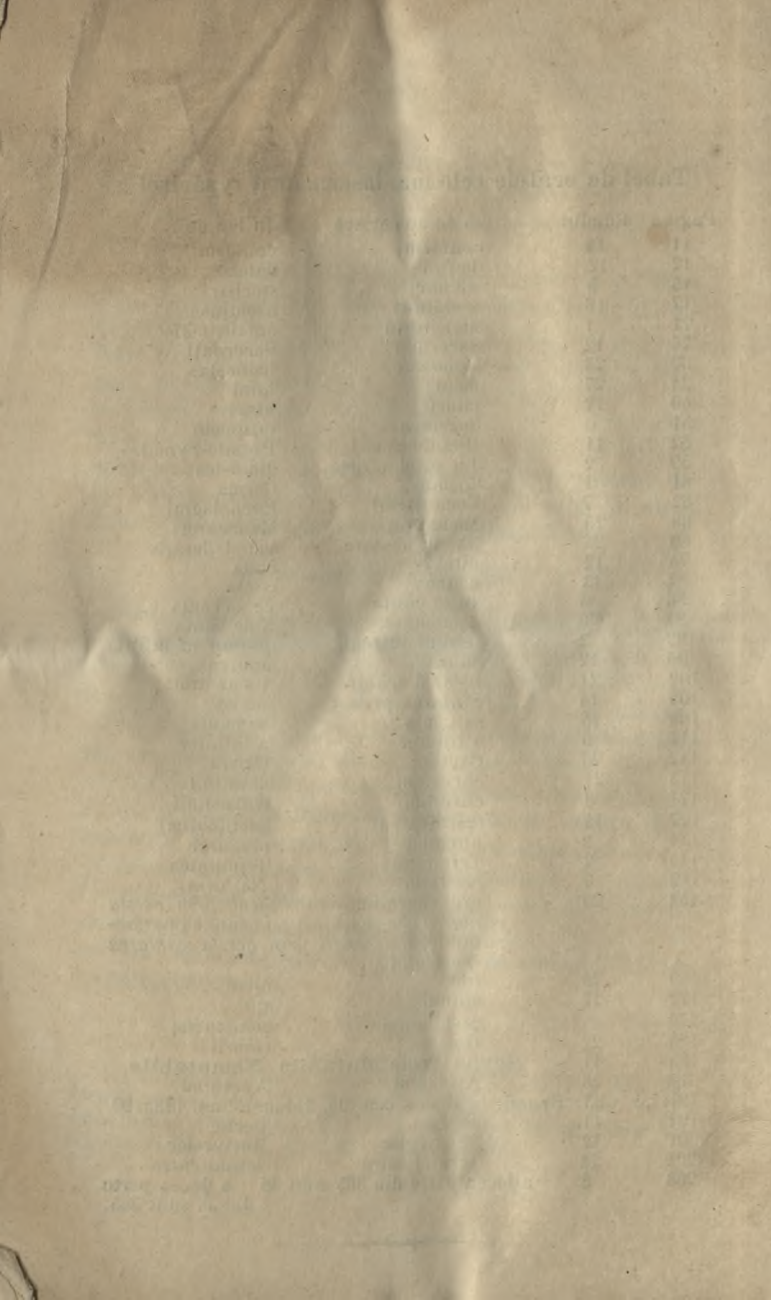
Postul Mercureii și Vinereii este inființat de către însuși Apostolii. Cuvintele pentru care s'a decis a se celebra cu post aceste zile, le arată Petru Alexandrénul (4), care dîce: „S'a ordonat nouă cu drept cuvînt ajuna după tradiție: Mercurea pentru sfatul ce Iudeii au făcut (cu Iuda) de vîndare, iar Vinerea pentru că Domnul a pătimit pentru noi“, în acea zi. Cât de strict a fost ordonat creștinilor de a posti în aceste zile peste tot anul se vede din Can. 69 Apostolic, ce dîce: „Dacă vre-un Episcop, Presbyter, hypodiacon, Cetefu său Cântărețu în St. Patrudecime, său Mercurea său Vinerea nu va posti să se catherisescă (îndepărteze), iar de va fi mirénu să se escomunece“ (adecă să se esclude dintre Credincioși).

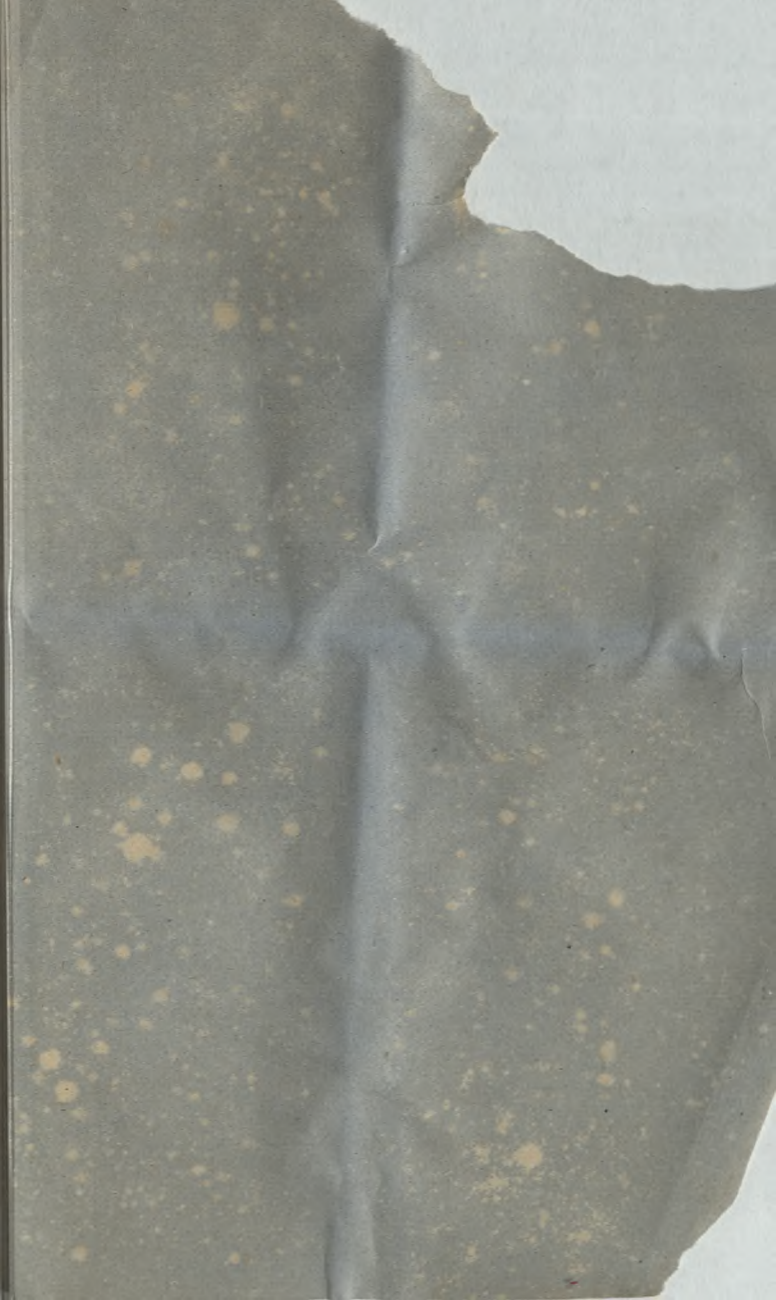
FINIT.

(1) Origines Ecclesiast. Bingham. Lib. XXI. c. II. § IV. (2) Concil. Macon. Can. IX. (3) Concil. Touron II. c. XVIII. Veđi și pe Bingham. Cart. XXI. C. II. § IV. (4) Petru Alexandrénul c. XI din Pidalion pag. 397 edit. Neamtzú 1844.

Tabel de eratele cele mai însemnate a typărirei

Pagina	Rîndul	să se se cetască	în loc de
11	14	conform	conferm
12	12	datéză	datezû
15	5	stichar	stochar
17	16	aseminea	asemiuea
21	1	mai înteiû	ânteiû mai
26	12	Sacerdoți	Sacerdați
30	23	iconostas	iconostas
34	27	locul	loiul
40	12	laturî	aturî
51	6	Sozomen	Sozonem
52	11	Pseudo-Synod	Psendo-Synod
59	2	din secol a 5-lea	din 5-lea
61	1	Cosma	Casma
62	7	Euchologiul	Enchologiul
68	25	Mâncărei	Mancearei
69	26	(avend lie-care	avend flecare
74	12	ciată	ciată
82	13	cânta	couta
86	6	ce se cânta	ce se căuta
91	20	a se cânta	a se căuta
93	2	psalmi întregi	psalmi în intrgî
96	12	onôrea	anôrea
102	21	i s'ar fi arătat	i s'ar arătat
105	14	cântarea prea St.	pe St.
108	15	se cânta	se căuta
112	3	a tuturor	a tutuior
112	23	Cartea	Cartra
113	21	chrestiniî	chestiniî
121	8	chrestiniî	chrrestiniî
127	14	(φωτισόμενοι)	(φωτισοσενoi)
134	9	plugulî	plugnluî
144	2	Trinitatea	Trinitatea
149	7	Nestoriû	Nestoria
152	26	pre cherubimî (<i>înțelegend prin acesta cântarea cherubiculî</i>)	mai înteiû pre cherubimî <i>înțelegendû prin acesta cântarea cherubiculî</i>
169	28	Ide	idem
172	27	ajunul	aju.
176	5	φωτισόμενοι	φωτισόμενος
180	22	Gabriel	Gabril
185	11	Serbatoarele Mutabile Nemutabile	
188	28	Apostolul	Apestolul
191	35	Synod. 6. Ecum. can. 90. Iidem	Ecum. idem 90.
192	11	Petru	Pertu
201	12	Martyrelor	Murtyreler
201	22	seriind către	sciind către
208	8	așceea parte din 365 sunt 36	a șceea parte din 36 sunt 365.

**NB. Partea a V-a acestui manual va
apărea în curând.**